Γραμματεὺς Συντάξεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ, θεολόγος

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἐποπτεία
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ—ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΥ
Καθηγητῶν Πανεπιστημίου

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΛΟΓΟΙ

ΤΟΜΟΣ 1

ΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ Α'—Ε'

Εἰσαγωγή—Μετάφρασις—Σχόλια
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ
Κείμενον: B. Montfaucon

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

ΤΑ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ»

Ἡ προβολὴ τῆς Βυζαντινῆς Γραμματείας ἀποτελεῖ ἕνα ἐκ τῶν βασικῶν στόχων τῆς «ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ». Καὶ τοῦτο διότι ἡ βυζαντινὴ περίοδος, ἐνῷ περιλαμβάνει ἔργα μὲ ἀπαστράπτουσαν ἀξίαν, ἐν πολλοῖς ὑπερακοντίζουσαν καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον πνευματικὸν κάλλος, παραμένει σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὸν σημερινὸν Ἕλληνα, τὸν ἀπελευθερωθέντα πρὸ 150 ἐτῶν...

Τὴν πεμπτουσίαν ὅμως τῆς πνευματικῆς ἀνθοφορίας τῆς βυζαντινῆς περιόδου ἀποτελοῦν τὰ πατερικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι περιβεβλημένα μὲ αἰώνιον κῦρος καὶ ἔχουν διαρκῆ ἐπικαιρότητα. Τὸ φιλοσοφικὸν καὶ τὸ ἀνυπέρβλητον γλωσσικὸν κάλλος των δὲν εἶναι ἡ μοναδικὴ γοητεία τὴν ὁποίαν προσφέρουν εἰς τὸν ἀναγνώστην. Εἶναι, πρὸ παντός, αἱ παραινέσεις, οἱ στοχασμοὶ καὶ αἱ Ἰδέαι τῶν Πατέρων, αἱ ὁποῖαι, ἀποτελοῦσαι τὴν ἔκφρασιν τῆς Ὀρθοδόξου Πνευματικότητος καὶ ἀναδυόμεναι, πληθωρικῶς, ἐκ τῶν σελίδων τῶν ἔργων των, ὁδηγοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν χῶρον τῆς θείας ἐλλάμψεως, τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰς ἐγκοσμίους ἀγωνίας.

Μὲ δέος καὶ συγκίνησιν ἡ «ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ», στηριζομένη καὶ εἰς τὴν μέχρι τοῦδε δεδοκιμασμένην πεῖραν της, προχωρεῖ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν «ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐλπίζει συντόμως νὰ πανηγυρίσῃ τὴν ὁλοκλήρωσιν αὐτῆς τῆς προσπαθείας.

Μὲ τὰς σκέψεις αὐτὰς ἀπευθύνει τὰς εὐχαριστίας της εἰς ὅλους ὅσους τῆς παρέσχον τὴ βοήθειάν των πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως.

Ἰδιαιτέρως δὲ εὐχαριστεῖ τοὺς Καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ.κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΝ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ καὶ ΣΤΕΡΓΙΟΝ Ν. ΣΑΚΚΟΝ, οἱ ὁποῖοι προθύμως ἀνέλαβον τὴν ἐπιστημονικὴν ἐποπτείαν τῆς ἐκδόσεως καὶ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἐπιτελείου τῶν μεταφραστῶν. Ἐπίσης εὐχαριστεῖ τοὺς διδάκτορας, βοηθοὺς τοῦ Καθηγητοῦ Κ. Π. Χρήστου, κ.κ. Θεόδωρον Ν. Ζήσην καὶ Βασίλειον Σ. Ψευτογκᾶν, οἱ ὁποῖοι ἀνέλαβον τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκδόσεως.

Τέλος εὐχαριστεῖ τὸν Γραμματέα τῆς Συντάξεως, Αἰδεσιμολογιώτατον Ἱερέα ΙΩΑΝΝΗΝ Κ. ΔΙΩΤΗΝ, θεολόγον καὶ ἐφημέριον τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκάματος δραστηριότης, ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ αἱ πρωτοβουλίαι του ὤθησαν εἰς τὴν λῆψιν τῆς μεγάλης ἀποφάσεως διὰ νὰ ἐκδοθοῦν τὰ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ Α΄

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ἡ χριστιανικὴ γραμματεία ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα ἔναντι ὁποιασδήποτε ἄλλης γραμματείας εἰς τὸν κόσμον· ὅτι σὰν ἄξονα γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖον στρέφεται συνεχῶς ἔχει τὸ μόνον θεόπνευστον βιβλίον, τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Βεβαίως τὰ κείμενα τῆς γραμματείας αὐτῆς στεροῦνται τοῦ κυρίου γνωρίσματος τῆς Γραφῆς· δὲν εἶναι θεόπνευστα, οὔτε ἀλάθητα. Εἶναι ὅμως προσανατολισμένα πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς Γραφῆς, φωτίζονται ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ περιεχόμενόν της.

Ὅταν λέγωμεν χριστιανικὴν γραμματείαν, ἐννοοῦμεν κατ' ἀρχὴν κάθε γραπτὸν μνημεῖον, ποὺ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὰ ἐκδηλώματά της, κάθε σύγγραμμα, ποὺ προῆλθεν ἀπὸ τὴν γραφίδα συγγραφέως, προσανατολισμένου εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἀσχέτως ποίαν στάσιν κρατεῖ ἀπέναντί της καὶ ποίαν ἑρμηνείαν τῆς δίδει.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία μιᾶς τεραστίας εἰς ἔκτασιν καὶ ἐκλεκτῆς εἰς ποιότητα γραμματείας, ἡ ὁποία ἐπεδίωκε ποικίλους σκοπούς· τὴν κατήχησιν νέων μελῶν, τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν παλαιῶν, τὴν διευθέτησιν πρακτικῶν ζητημάτων, τὴν διεξαγωγὴν τῆς λατρείας, τὴν ἀνασκευὴν τῆς πολεμικῆς ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ἐπίλυσιν καὶ ἔκθεσιν θεολογικῶν ζητημάτων.

Αὐτὴ ἡ γραμματεία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἄτεχνος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἤρχισεν ἀπὸ ὑποτυπώδεις μορφάς, ποὺ ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰς ἀμέσους ἀνάγκας τοῦ εὐαγγελικοῦ ἔργου, ἀλλ' ἐπίσης ἀπὸ τὴν γενικὴν τάσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ν' ἀναζητῇ τὰ πράγματα εἰς τὴν ἄτεχνον καὶ φυσικήν των κατάστασιν καὶ ὄχι ψιμυθιωμένα. Τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτὸν δὲν ἐνδιαφέρουν αἱ λέξεις, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα. Αὐτὴ εἶναι ἡ γραμμή, ποὺ ἀκολουθοῦν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀπὸ τὸν Παῦλον ἕως σήμερα.

Οἱ Χριστιανοὶ συγγραφεῖς τῆς πατερικῆς ἐποχῆς ἐζήτουν ν

ἐκφράσουν τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, τὸ πνεῦμα, βάσει τῶν ἀρχῶν ποὺ περιέχονται, ἄλλοτε σαφῶς καὶ ἄλλοτε εἰς ἁδρὰς γραμμάς, εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, χωρὶς πάντως νὰ περιφρονοῦν τὴν βοήθειαν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, ὅπου ἐχρειάζετο, καὶ τῶν κυρίων στοιχείων τῆς τέχνης τοῦ λόγου, καθὼς παρήρχοντο οἱ αἰῶνες. Ἔτσι χωρὶς νὰ χάσῃ τὸν χαρακτῆρα της ἡ γραμματεία αὐτὴ ἀπέκτησεν ἐπίσης λογοτεχνικὴν δύναμιν ὅσην καὶ ὁποιαδήποτε ἄλλη.

Ἕνα ἄλλο γνώρισμά της εἶναι τὸ ὅτι εἶναι ὑπερεθνικὴ καὶ ὑπέργλωσσος. Καλύπτει ὅλα τὰ ἔθνη, ὅλας τὰς γλώσσας, ὅλους τοὺς αἰῶνας, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως σήμερα. Αὐταὶ αἱ διακρίσεις, καθὼς καὶ μερικαὶ ἄλλαι, ποὺ εἶναι πολὺ χρήσιμοι διὰ τοὺς εἰδικῶς ἐκπαιδευμένους ἀναγνώστας, ἀλλ' ἴσως κουραστικαὶ διὰ τοὺς ἄλλους, δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἐδῶ.

Φυσικὰ ἐπιδίωξίς μας εἶναι νὰ παρουσιάσωμεν τὸν ἑλληνικόν της κλάδον ποὺ εἶναι καὶ ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ ἄποψιν μορφῆς καὶ οὐσίας καὶ ἐπιρροῆς. Θὰ παρουσιάσωμεν δὲ αὐτὸν ὄχι μόνον διὰ τὴν σπουδαιότητά του, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λόγους ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ρίζαν τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ εἶναι μέρος τῆς ἐθνικῆς πνευματικῆς κληρονομίας μας. Ὁμιλοῦμεν μὲ ὑπερηφάνειαν διὰ τὰ κλασσικὰ γράμματα, ἀλλὰ συνηθίσαμεν ἀπὸ αὐτὰ νὰ κάμνωμεν ἕνα γιγαντιαῖον ἅλμα διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν· χίλια πεντακόσια χρόνια πνευματικῆς παραγωγῆς ἀφήνονται ἔτσι εἰς τὸ σκότος. Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν γεφύρωσιν τοῦ χάσματος.

Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν αὐτὸν κλάδον θὰ παραδοθοῦν εἰς τὸ κοινὸν μόνον τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἔργα. Ἐδῶ χρειάζονται μερικαὶ λέξεις διὰ νὰ ἐξηγήσουν αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες ποὺ ἠσχολήθησαν μὲ τὴν λογογραφίαν φέρουν καὶ αὐτοὶ γενικῶς τὸ ὄνομα «συγγραφεῖς», ἀλλὰ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν καὶ ἄλλα ὀνόματα, χαρακτηριστικὰ τῆς περιόπτου θέσεώς των καὶ μεγάλης αὐθεντίας των· λέγονται πατέρες ἢ οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι. Πατέρες ἦσαν οἱ διδάσκαλοι, οἱ πνευματικοὶ ὁδηγοί, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον διακεκριμένην θέσιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ὅπου ἡ νέα γέννησις ἐθεωρεῖτο ἀσυγκρίτως πολυτιμοτέρα τῆς φυσικῆς. Οἱ μαθηταὶ ἦσαν τέκνα· «ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα», τονίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορ. 4, 15). Ὁ μάρτυς Παπύλος, ἐρωτώμενος εἰς τὴν ἀνάκρισιν ἀπὸ τὸν διώκτην ἀνθύπατον τῆς Μ. Ἀσίας ἂν ἔχῃ τέκνα, ἀπήντησεν ὅτι ἔχει πολλά. Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ ἀκροαταί, παρεμβαίνοντες, παρετήρησαν ὅτι δὲν ἔχει, ὁ ἀνθύπατος τὸν ἐπέπληξε διὰ ψευδολογίαν. Καὶ τότε αὐτὸς ἀπεκρίθη· «Θέλεις νὰ μάθῃς ὅτι δὲν

ψεύδομαι, ἀλλὰ λέγω τὴν ἀλήθειαν; Ἐρεύνησε καὶ θὰ εὕρῃς εἰς κάθε ἐπαρχίαν καὶ πόλιν τέκνα μου». Ἐννοοῦσε βεβαίως πνευματικὰ τέκνα.

Ἔτσι καὶ οἱ πνευματικοὶ γεννήτορες ἐκαλοῦντο πατέρες. Κατ' ἐξοχὴν πνευματικοὶ διδάσκαλοι εἶναι οἱ ἐπίσκοποι, ἔπειτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ τέλος οἱ μοναχοί. Ὅλοι λοιπὸν αὐτοὶ ὠνομάζοντο πατέρες, ὅπως καὶ σήμερα. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἡ λέξις ἔλαβε τεχνικὴν σημασίαν, εἰδικήν, διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ συγγράμματα, μὲ τὸν λόγον ἢ μὲ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχήν των εἰς γενικὰς συνόδους διετύπωσαν ὀρθοδόξως τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἠγωνίσθησαν διὰ νὰ τὰς ἐπιβάλουν εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ὅσοι διέπρεψαν εἰς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους καλοῦνται «τῶν ἁγίων πατέρων ὁ χορός», ποὺ συνῆλθαν ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης· ἀλλὰ βεβαίως κατ' ἐξοχὴν Πατέρες εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες, εἰς τῶν ὁποίων τὰ γραπτὰ εὑρίσκεται ἡ μαρτυρία τῆς Ὀρθοδοξίας.

Νεώτεροι ἐρευνηταὶ τῆς Δύσεως καθώρισαν διάφορα τυπικὰ γνωρίσματα, διακρίνοντα τοὺς ἄνδρας, ποὺ περιλαμβάνονται εἰς τὴν χορείαν τῶν Πατέρων καὶ εἶναι τέσσαρα· τὸ ὀρθόδοξον τῆς διδασκαλίας, ἡ ἁγιότης τοῦ βίου, ἡ ἔγκρισις τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀρχαιότης. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν ὅμως Ἐκκλησίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν παλαιοτέραν ἐποχὴν δὲν ἔκριναν μὲ βάσιν τοιαύτας ἐξωτερικὰς καὶ τυποποιημένας μαρτυρίας, ἀλλ' ἀνεγνώριζον τὴν πατερικὴν ἰδιότητα διὰ ζώσης ἐμπειρίας καὶ κοινωνίας μὲ τὴν σκέψιν τῶν προγενεστέρων ἀνδρῶν. Καὶ εἶναι φυσικὸν ὅτι, διὰ νὰ σχηματισθῇ κοινὴ συνείδησις ὡς πρὸς αὐτήν, χρειάζεται νὰ περάσῃ ἀρκετὸς χρόνος.

Μερικοὶ ἄνδρες διεκρίθησαν ἀνάμεσα εἰς τοὺς πατέρας διὰ τὴν ἐξοχωτέραν προσωπικότητα καὶ τὴν ἀποτελεσματικωτέραν συμβολὴν εἰς τὴν ρύθμισιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Πρόκειται κυρίως διὰ τοὺς μεγάλους ἐκείνους θεολόγους ποὺ ὑπῆρξαν πρωταγωνισταὶ εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιβουλῶν, ποὺ ἐνίοτε προήρχοντο ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῆς πολιτείας, κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ μεταγενεστέρους. Ἐπίσημος ἀναγνώρισις δὲν ἔγινεν οὔτε αὐτῶν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, πλὴν τῆς περιπτώσεως τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, διὰ τὴν μνήμην τῶν ὁποίων ὡρίσθη κοινὸς ἑορτασμὸς τὴν 30 Ἰανουαρίου κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα. Ἀλλὰ πάντως καὶ εἰς αὐτὴν πολὺ ἐνωρὶς εἶχε διαμορφωθῆ ἡ συνείδησις περὶ τῆς ὑπεροχωτέρας συμβολῆς εἰς τὴν δόξαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡρισμένων ἐγκρίτων ἀνδρῶν. Καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ ἐξεφράσθη μὲ τὴν σχεδὸν ἀποκλειστι-

κην εἰς αὐτοὺς ἀπόδοσιν τῶν ἐπωνυμίων μέγας, θεῖος, θεολόγος. Εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ὀρθοδοξίας παραμένουν ὡς μεγάλοι οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος Θεολόγος, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ὁ Μάξιμος Ὁμολογητής, ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ μερικοὶ ἀκόμη ἄλλοι εἰς δευτέραν σειράν. Αὐτῶν τὰ ὀνόματα καλύπτουν τὰς σελίδας τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ αὐτῶν αἱ γνῶμαι ἀποτελοῦν τὰς κατευθυντηρίους γραμμὰς τῆς θεολογικῆς σκέψεως.

Εἰς τὸ γνωστὸν τροπάριον οἱ πατέρες χαρακτηρίζονται ὡς

«ἀστέρες πολύφωτοι
τοῦ νοητοῦ στερεώματος».

Εἰς τὴν συνεχῆ ροὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου αὐτοὶ εἶναι οἱ φύλακες τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀκριβείας. Παραμένοντες ἀλησμόνητοι καὶ ζωντανοὶ ἕως σήμερα, εἶναι ἐπίσης φύλακες τῆς ἑνότητος τῆς παραδόσεως, διότι ἑνώνουν τὸ παρὸν μὲ τὸ παρελθόν, ἡμᾶς μὲ τοὺς προπάτοράς μας.

Εἶναι περιττὸν νὰ λεχθῇ εἰς τὰς λεπτομερείας πόσον ἀποτελεσματικὴ ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς γραμματείας τῶν πατέρων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεολογικῆς σκέψεως, εἰς τὴν ἐπιτυχῆ κατεύθυνσιν τῆς πορείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ εἰς τὴν ἐν γένει προαγωγὴν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος. Ποία δὲ εἶναι ἡ σημασία της ἀπὸ μίαν ἄλλην εἰδικὴν σκοπιὰν διατυπώνεται ἐπιγραμματικῶς μὲ τὰς λέξεις τοῦ διασήμου φιλολόγου **Wilamowitz - Möhlendorf**, σύμφωνα μὲ τὰς ὁποίας «οὔτε τὰ χριστιανικὰ γράμματα ἠμποροῦν νὰ κατανοηθοῦν καὶ ἐκτιμηθοῦν ὀρθῶς, χωρὶς τὰ κλασικὰ ἑλληνικά, οὔτε τὰ κλασικὰ χωρὶς τὰ χριστιανικά».

Ἡ μελέτη τῶν πατερικῶν συγγραμμάτων ἠμπορεῖ ν' ἀποβλέπῃ εἰς πολλαπλοῦς σκοπούς· τὴν ἱκανοποίησιν τῆς περιεργείας, τὴν ἀξιολόγησιν τῶν καλλιλογικῶν καὶ ἱστορικῶν στοιχείων ποὺ περικλείουν, τὴν ἀνεύρεσιν μαρτυριῶν διὰ τὰ δόγματα καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας, τὴν κατανόησιν τῆς προσωπικότητος τῶν συντακτῶν των.

Ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποβλέπῃ καὶ εἰς κάτι ὑψηλότερον. Αὐτὴ ἡ γραμματεία ὁμοιάζει πρὸς τοὺς βυζαντινοὺς μοναστηριακοὺς ναούς, μὲ τὴν εὐγενῆ ἀρχιτεκτονικήν των γραμμήν, τὴν πολύπλοκον λειτουργικὴν διαρρύθμισιν, τὴν ἀριστοτεχνικὴν ἁγιογράφησιν εἰς διαδοχικὰς ζώνας. Ἡ μελέτη των, ὅπως ἡ προσευχὴ εἰς τοὺς ναούς, ὁδηγεῖ τὴν σκέψιν εἰς τὰ μυστήρια τῆς θεότητος, προσφέρει τοὺς κα-

νόνας διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἀρετῆς καὶ δίδει τὰ πρότυπα διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας διὰ τοῦτο ἀντεγράφοντο μ' ἐπιμέλειαν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὰ χειρόγραφα δὲν ἦσαν μόνον εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια, ἀλλ' εὑρίσκοντο καὶ εἰς τὰ σπίτια τῶν ἀρχόντων, τῶν εὐγενῶν, τῶν λογίων καὶ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων τοῦ κοινοῦ λαοῦ ποὺ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ διαβάσουν ἄνετα. Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς αὐτοκρατορίας τὰ χειρόγραφα ἐξηφανίσθησαν κατὰ μάζας. Ὅσα ἔτυχε νὰ διασωθοῦν εὗρον καταφύγιον εἰς βιβλιοθήκας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ἐνῷ τὰ μοναστήρια τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐκράτησαν τὰ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ εἶχον εἰς τὰς βιβλιοθήκας των.

Τὰ συγγράμματα αὐτὰ ἔχουν σχεδὸν ὅλα ἐκδοθῆ μὲ τὸν τύπον. Αἱ ἐκδόσεις εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν μερικαὶ καὶ περιωρισμέναι· πότε ἐξεδίδετο τὸ ἓν σύγγραμμα, πότε τὸ ἄλλο, πότε ἐξεδίδοντο τὰ ἔργα τοῦ ἑνὸς πατρός, πότε τοῦ ἄλλου. Ἀπὸ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἤρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν αἱ μεγάλαι ἐκδοτικαὶ συλλογαὶ ποὺ περιλαμβάνουν ἑκατοντάδας τόμων. Ἡ μεγαλυτέρα ἕως σήμερα ἀπ' ὅλας αὐτὰς εἶναι τοῦ ἀββᾶ **J. Migne** ποὺ διαιρεῖται εἰς δύο σειράς. Ἡ μία περιλαμβάνει εἰς 161 ὀγκώδεις τόμους τοὺς γνωστοὺς ἕως τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκδόσεώς της, τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος, ἑλληνογλώσσους συγγραφεῖς μὲ λατινικὴν μετάφρασιν. Ἡ ἄλλη περιλαμβάνει εἰς 222 τόμους ὅλους τοὺς λατινογλώσσους. Διὰ νὰ καταρτίσῃ τὰς σειρὰς αὐτὰς ὁ γάλλος ἀββᾶς συνεκέντρωσε μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς του ὅλας τὰς προϋπαρχούσας ἐπὶ μέρους ἐκδόσεις καὶ τὰς ἀνετύπωσεν ὁμοιομόρφως. Ὠνόμασε τὰς δύο σειρὰς Πατρολογίαν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ χρησιμοποιεῖται συμβατικῶς μόνον, διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περιλαμβάνει καὶ ἄλλης προελεύσεως βιβλία, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν καὶ αἱρετικὰ καὶ κοσμικά.

Μετὰ τὸ κολοσσιαῖον ἔργον τοῦ **Migne** ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐξεδόθησαν καὶ ἄλλα ἔργα ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἐνῷ ἄλλα, ἐκδιδόμενα ἕως τότε ἐλλιπῶς ἢ ἀνακριβῶς, ἐξεδόθησαν τώρα πληρέστερον καὶ καλύτερον. Ἔτσι σήμερα προκύπτει ἡ ἀνάγκη νέας ἐκδόσεως εἰς ἑνιαίας συλλογὰς ὅλων τῶν ἔργων τῆς χριστιανικῆς γραμματείας. Καὶ αὐτὸ γίνεται τώρα εἰς τὴν Εὐρώπην μὲ μεγαλυτέραν βραδύτητα, ἀλλὰ καὶ μὲ μεγαλυτέραν ἐπιμέλειαν.

Ἡμεῖς οἱ ἄμεσοι κληρονόμοι τοῦ πνευματικοῦ τούτου θησαυροῦ ἔχομεν ὑστερήσει πολὺ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο. Βέβαια ἔχουν γίνει

άρκεταὶ μεμονωμέναι ἐκδόσεις, καὶ μάλιστα ἐκλεκταί, ἀλλ' ὡς σύνολον ἡ ἑλληνόγλωσσος χριστιανικὴ γραμματεία οὔτε ἐξεδόθη, οὔτε μεταφράσθη ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ οἱ προχριστιανικοὶ Ἕλληνες συγγραφεῖς μεταφράσθησαν μόνον κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν τρεῖς φοράς.

Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ κενόν, κυρίως ὡς πρὸς τὸ δεύτερον σημεῖον, ἀποσκοπεῖ νὰ πληρώσῃ ἡ παροῦσα ἐκδοτικὴ Σειρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων. Τὸ ἀπώτερον σχέδιον εἶναι νὰ ἐκδοθῇ ὅλον τὸ σῶμα τῆς ἑλληνογλώσσου χριστιανικῆς γραμματείας, ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἀρχίζομεν μὲ τὰ ἔργα τῶν ἐπιφανεστέρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καί, ἂν ἡ προσπάθεια εὐοδωθῇ, θὰ ἐπεκταθῇ μὲ τὸν καιρόν.

Μὲ τὴν σειρὰν αὐτὴν διὰ πρώτην φορὰν θὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὸν τόπον μας τὰ ἅπαντα τῶν ἁγίων Πατέρων, ἐκδεδομένα καὶ μεταφρασμένα εἰς τὴν σύγχρονον γλῶσσαν, διὰ νὰ γίνουν κοινὸν κτῆμα ὅλων. Τὰ κείμενα ἀνατυπώνονται φωτογραφικῶς ἀπὸ τὰς ἀρίστας ἐκδόσεις ξένων ἢ ἰδικῶν μας πατρολόγων. Ἑπομένως ὡς πρὸς τὰ κείμενα ἡ προσφορὰ εἶναι χρήσιμος μὲν ἀλλ' ὄχι ἀξιόλογος ἀπὸ ἐπιστημονικὴν ἄποψιν. Ἡ κυρία προσφορὰ τῆς ἐκδόσεως συνίσταται εἰς τὴν μετάφρασιν. Διὰ τὴν ποιότητα τῶν μεταφράσεων καταβάλλεται ἰδιαιτέρα φροντὶς ἐκ μέρους ὁμάδος ἐκλεκτῶν πατρολόγων, ποὺ ἀνέλαβον τὴν φιλοτέχνησίν των. Ἐλπίζομεν ὅτι μὲ τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν θὰ δοθῇ ἰσχυρὰ ὤθησις εἰς τὴν μελέτην τῶν πατερικῶν ἔργων καὶ τὴν ἄνθησιν τῶν πατερικῶν σπουδῶν.

Π. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ — Σ. Ν. ΣΑΚΚΟΣ
Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ Β'

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ἐὰν ἐρωτήσῃ κανείς, ποῖος ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας ποὺ ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ τὴν μεταποστολικὴν ἐποχὴν ἕως σήμερον εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Οἰκουμένης εἶναι ὁ σπουδαιότερος, ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς προσωπικότης καὶ ὡς ἡγέτης, ἡ ἀπάντησις εἶναι ἁπλῆ καὶ ἀναντίρρητος· εἶναι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἔζη ἀκόμη ὠνομάσθη ἀπὸ τὸν λαὸν «Χρυσόστομος» καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἔμεινε γνωστὸς εἰς τὴν Ἱστορίαν.

Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας γύρω εἰς τὰ 350. Εἶχε πατέρα μὲν τὸν στρατηγὸν Σεκοῦνδον, διοικητὴν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς, μητέρα δὲ τὴν Ἀνθοῦσαν, τῆς ὁποίας ἡ ἀρετὴ ἐθαυμάζετο καὶ ἀπὸ τοὺς Ἐθνικοὺς ἀκόμη. «Βαβαί, οἷαι παρὰ Χριστιανοῖς γυναῖκές εἰσι», ἀνεφώνησεν εἷς ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας διδασκάλους του, θαυμάζων τὴν ἀπόφασίν της νὰ μὴ ὑπανδρευθῇ ἐκ νέου, μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ συζύγου της, διὰ ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Ἰωάννου. Δηλαδὴ «Πὼ πώ, τί θαυμάσιαι γυναῖκες ὑπάρχουν ἀνάμεσα εἰς τοὺς χριστιανούς»!

Ὁ Σεκοῦνδος πραγματικὰ ἀπέθανεν ὀλίγον καιρὸν μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἰωάννου, ἐνῶ ἡ Ἀνθοῦσα, 20 μόνον ἐτῶν τότε, διέθεσε τὰ πάντα εἰς τὰς ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ τέκνου των· πλοῦτον, νεότητα, ἀγάπην. Καὶ φυσικὰ ὁ Ἰωάννης ἔλαβεν ἐπιμελημένην μόρφωσιν κοντὰ εἰς φημισμένους διδασκάλους· τὸν ῥήτορα Λιβάνιον καὶ τὸν φιλόσοφον Ἀνδραγάθιον. Ὁ Λιβάνιος μάλιστα, ποὺ διετήρει ἰδικήν του σχολήν, ὅταν τὸν ἠρώτησαν, ποῖον θὰ ἤθελε νὰ ἔχῃ διάδοχόν του εἰς τὴν διεύθυνσίν της, ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἤθελε τὸν Ἰωάννην, ἂν δὲν τὸν εἶχον ἁρπάσει οἱ Χριστιανοί· «Ἰωάννην, εἰ μὴ τοῦτον Χριστιανοὶ ἐσύλησαν».

Ἡ ἐπίδρασις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν εἶναι φανερὰ εἰς τὴν λογοτεχνικὴν ὕφην καὶ τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τῶν πρώτων συγγραμμάτων τοῦ Ἰωάννου, ἀλλ' ἄφησε καὶ γενικώτερον τὴν σφρα-

γίδα της εἰς τὴν ἄνεσιν μὲ τὴν ὁποίαν διεξῆγε τὸ συγγραφικὸν καὶ διδακτικόν του ἔργον ὁ ἐμπνευσμένος διδάσκαλος.

Ἐγκατέλειψεν ἐνωρὶς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου καὶ τὰς κοσμικὰς ἐνασχολήσεις, διὰ νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας κοντὰ εἰς τοὺς Καθηγητὰς Καρτέριον καὶ Διόδωρον. Ἦτο τώρα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἱκανοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας Μελετίου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαβλέψει ποία μεγάλη πνευματικὴ δύναμις ἐκρύπτετο μέσα εἰς τὸ ἀσθενικὸν σῶμα τοῦ νεαροῦ φοιτητοῦ καὶ ὁ ὁποῖος τὸν ἐβάπτισε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν θεολογικῶν του σπουδῶν τὸ 370, εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν περίπου, ὅπως συνέβαινε συχνὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦτο κατηχούμενος ἀπὸ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν.

Τὸν διακαῆ πόθον του ν' ἀκολουθήσῃ τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ἐπιδοθῇ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀσκήσεως δὲν κατώρθωσε νὰ ἱκανοποιήσῃ τόσον ἐνωρὶς ὅσον ἐπεδίωκε, διότι τὸν συνεκράτησαν τὰ δάκρυα τῆς μητρός του, ἡ ὁποία χαρακτηριστικῶς τοῦ ἐζήτησε νὰ μὴ τὴν ἀφήσῃ χήραν διὰ δευτέραν φοράν. Μετὰ τὸν θάνατόν της ὅμως συμβάντα πιθανῶς τὸ 375, ἠσκήτευσεν εἰς τὴν ἐρημίαν ἐπὶ ἓξ ἔτη, μέχρις ὅτου στομαχικαὶ διαταραχαὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἐπιστροφήν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἀσφαλῶς θὰ ἤρχετο, διότι τὸν ἀνέμενον ἐκεῖ βαρέα καὶ σοβαρὰ καθήκοντα.

Μόλις ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν ἐρημίαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Μελετίου διάκονος καὶ μετὰ πενταετίαν (386) ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ πρεσβύτερος. Τότε δὲ ἤρχισε τὸ μέγα ἔργον του, τὸ ὁποῖον τὸν κατέστησε διάσημον εἰς ὁλόκληρον τὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ κηρυκτικὸν καὶ φιλανθρωπικὸν ἔργον, τοῦ ὁποίου τὰς διαστάσεις λίγο πολὺ γνωρίζομεν, καὶ τὸ ἄλλο ποὺ ἀγνοοῦμεν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον κατηυθύνετο εἰς τὴν θεραπείαν καὶ ἐνδυνάμωσιν τῶν ψυχῶν τοῦ ποιμνίου του, καθὼς καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος τῶν νέων, τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ κερδίσῃ διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὴν ἡγεσίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἔργον του εἰς ὅλας τὰς φάσεις του ἦτο τόσον ἐπιτυχὲς καὶ ἐντυπωσιακόν, ὥστε, μολονότι ἦτο ἁπλοῦς πρεσβύτερος, εἶχεν ἀποκτήσει φήμην ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Συρίας καὶ μάλιστα εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἔτσι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Νεκταρίου δὲν ἐδυσκολεύθησαν εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἱκανοῦ διαδόχου του, διότι τὸν εὗρον ἀμέσως εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰωάννου. Μὲ πρωτοβουλίαν τοῦ πανισχύρου τότε πρωθυπουργοῦ Εὐτροπίου παραμέρισαν τοὺς αὐλοκόλακας κληρικοὺς καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Ἰωάννου εἰς τὸν θρόνον

ἐκεῖνον. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ σύρονται ἀπὸ
τὴν ματαιοδοξίαν καὶ οἱ ἐκλέκτορες, ποὺ ἐγνώριζον τὸν χαρακτῆρα
του, δὲν ἦσαν βέβαιοι ὅτι θὰ ἐδέχετο τὴν ἐκλογήν, ἐνῶ ἐφοβοῦντο
ἐξ ἴσου τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ἀντιοχειανοῦ λαοῦ, ποὺ ἦτο τόσον ὑπερ-
βολικὰ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ παρηγορητήν του, ὥστε
δὲν θὰ ἔστεργε νὰ τὸν χάσῃ. Διὰ τοῦτο ὠργάνωσαν ἓν εἶδος ἀπα-
γωγῆς του. Ὁ διοικητὴς Ἀντιοχείας τὸν ἐκάλεσεν εἰς ἓν παρεκ-
κλήσιον ἐκτὸς τῆς πόλεως δῆθεν πρὸς τέλεσιν λειτουργίας καὶ ἀπὸ
ἐκεῖ τὸν ἐπεβίβασαν ἐσπευσμένως εἰς ἅμαξαν, ποὺ ἀνέμενε πρὸς
τοῦτο. Ἔτσι τὸ 398 ὁ Ἰωάννης ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος ἀπὸ τὸν
Θεόφιλον Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς δὲν παρέλειψε νὰ προ-
βάλῃ ἀντιρρήσεις καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη ἐπρόκειτο νὰ τὸν καθαι-
ρέσῃ.

Συνέχισε βεβαίως τὸ ἑρμηνευτικὸν καὶ διδακτικὸν ἔργον ἀπὸ
τοῦ ἄμβωνος, ἀλλὰ τώρα εἶχε καὶ ἄλλα βαρύτατα ἔργα νὰ ἐπιτε-
λέσῃ τὴν ἱεραποστολὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς αὐτοκρατορίας, τὴν μέ-
ριμναν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν κοινωνικῶς ἀσθενεστέρων τάξεων,
τὴν ἠθικὴν ἐξύψωσιν κλήρου καὶ λαοῦ. Ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὴν
Ἐκκλησίαν τῆς πρωτευούσης πρότυπον δι' ὅλας τὰς ἄλλας Ἐκκλη-
σίας.

Διωργάνωσε λοιπὸν ἱεραποστολὰς εἰς τὴν Σκυθίαν, τὴν Περ-
σίαν καὶ τὴν Φοινίκην, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν ἐντυπωσιακὰ ἀποτελέσμα-
τα. Ἀπετελείωσε τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Γότθων. Ἐφρόντισε μά-
λιστα οἱ πολυάριθμοι Γότθοι τοῦ Βυζαντίου ν' ἀποκτήσουν λατρείαν
εἰς τὴν ἰδικήν των γλῶσσαν, τὴν γοτθικήν, ἐνῶ ἕως τότε ἐχρησιμο-
ποίουν εἰς τὴν λατρείαν τὴν ἑλληνικήν, ποὺ τοὺς ἦτο κατὰ τὸ πλεῖ-
στον ἀκατανόητος. Συνέχισε τὰς ἱεραποστολικὰς φροντίδας του καὶ
ἀπὸ τὴν ἐξορίαν, δίδων τὰς σχετικὰς ὁδηγίας μ' ἐπιστολάς του.

Περιέκοψε τὰς περιττὰς δαπάνας τῆς ἐπισκοπῆς πρὸς ἐξοικο-
νόμησιν χρημάτων, τὰ ὁποῖα μαζὶ μὲ μεγαλύτερα ποσὰ ποὺ ἐχορη-
γοῦντο ἀπὸ πλουσίους χριστιανοὺς διέθεσε διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ
φιλανθρωπικοῦ ἔργου, τὴν σύστασιν καὶ συντήρησιν ἱδρυμάτων, τὴν
ἀνακούφισιν ἀσθενῶν καὶ ἐγκλείστων εἰς τὰς φυλακάς. Εἰς τὸ ἔρ-
γον τοῦτο πολύτιμον συμπαραστάτιδα εὗρε τὴν Ὀλυμπιάδα. Ἀλλὰ
τὸ κοινωνικόν του ἔργον δὲν περιορίζεται εἰς αὐτά. Μεγαλυτέρα ἦτο
ἡ ἐνίσχυσις ποὺ ἔδιδεν εἰς τὰς ἀδυνάτους τάξεις τῆς κοινωνίας μὲ
τὴν συμπάθειαν καὶ ἀγάπην, ποὺ ἐδείκνυε πρὸς αὐτὰς ἀπὸ ὅσην ἦτο
ἡ ὑλικὴ ἐνίσχυσις. Ἐπέκρινε τὴν ἀλόγιστον σπατάλην τοῦ πλούτου,
διεκήρυσσε τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, ἐτόνιζε τὴν ἀξίαν τῆς

προσωπικότητος ὑπὸ οἱασδήποτε συνθήκας καὶ ἂν ἔζη κανείς, ὁ ἴδιος δὲ ἠκολούθει βίον πτωχείας καὶ στερήσεως.

Ἤθελε δὲ νὰ ἐπιβάλῃ παρόμοιον τρόπον βίου καὶ εἰς ὅλους τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικούς· καὶ ἐδῶ ἔδειξεν ὅλην τὴν ἀρετήν καὶ ὅλην τὴν ἀδυναμίαν του· διότι εἰς περιπτώσεις οἰκονομικῶν συμφερόντων πολὺ συχνὰ ἡ ἀρετὴ νικᾶται ἀπὸ τὴν κακίαν. Μέτρα ποὺ ἔλαβεν ἐναντίον τῆς φιλαργυρίας κληρικῶν καὶ τῆς σιμωνίας προεκάλεσαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, βιαίαν ἀντίδρασιν. Ἔτσι ἐσχηματίσθη ἰσχυρὸς κύκλος δυσηρεστημένων προσώπων.

Εἰς τὸν κύκλον αὐτὸν διεκρίνοντο δύο παροικοῦντες εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπίσκοποι, ὁ Σεβηριανὸς Γαβάλων καὶ ὁ Ἀκάκιος Βεροίας. Εἰς αὐτοὺς δὲ προσετέθη καὶ ὁ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας ποὺ πάντοτε ἀνεζήτει εὐκαιρίαν νὰ μειώσῃ τὴν Κωνσταντινουπολιτικὴν ἕδραν, ἡ ὁποία ἤδη εἶχεν ὑποσκελίσει τὴν ἕδραν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀλλ' ὅλοι αὐτοὶ δὲν ἠδύναντο ἀκόμη νὰ θίξουν τὸν Ἰωάννην, διότι εἶχε μὲ τὸ μέρος του τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὔνοιαν τῶν ἀρχόντων. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος μάλιστα ἐκάλεσε τὸν Θεόφιλον ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰς ἀπολογίαν, ἐνώπιον συνέδου, διὰ τὴν ἐπέμβασιν εἰς τὰς ὑποθέσεις ξένης μητροπόλεως.

Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀνήκουν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγωνιστῶν καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ σιωπήσουν ἐνώπιον τῆς ἀτασθαλίας. Ὁ πρῶτος πολιτικὸς παράγων μὲ τὸν ὁποῖον συνεκρούσθη ἦτο ἐκεῖνος ποὺ τὸν εἶχε καλέσει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ πρωθυπουργὸς Εὐτρόπιος. Ὁ Ἰωάννης δὲν τοῦ συνεχώρει τὴν ἀχόρταστον δίψαν χρήματος ποὺ τὸν ὤθει εἰς τὴν πώλησιν δημοσίων θέσεων καὶ τὴν δήμευσιν περιουσιῶν· δὲν τοῦ συνεχώρει ἐπίσης τὴν σκληρὰν ἀπόφασίν του νὰ ἄρῃ τὸ δικαίωμα ἀσύλου τῶν χριστιανικῶν ναῶν, τὸ ὁποῖον εἶχον κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς Ἐθνικούς.

Δεύτερος παράγων ἦτο ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία ποὺ διεκρίνετο ἐξ ἴσου μὲ τὸν πρωθυπουργὸν διὰ φιλαργυρίαν καὶ ματαιοδοξίαν. Τὴν ἀρχικὴν ἐκτίμησιν τῶν δύο τούτων προσώπων πρὸς τὸν Χρυσόστομον ἀντικατέστησε τὸ μῖσος. Ὅταν δὲ προσετέθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς του, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ριζικῶς. Καὶ ὁ μὲν Εὐτρόπιος δὲν ἐβράδυνε νὰ χάσῃ τὴν ἐξουσίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον ἐξευτελιστικόν. Διωκόμενος κατέφυγεν εἰς τὸν καθεδρικὸν ναόν, τοῦ ὁποίου τὸ ἄσυλον μόλις πρὸ ὀλίγου εἶχε καταργήσει, ὁ δὲ Ἰωάννης τὸν ἐπροστάτευσε πρὸς καιρόν. Τῆς Εὐδοξίας ὅμως ἡ ἔχθρα παρέμεινεν ἀσίγαστος.

Ἔτσι ὁ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας, ἐνῶ ἤρχετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ ν' ἀπολογηθῇ, εὑρέθη ἐνώπιον νέου κλίματος καὶ μετεβλήθη εἰς κατήγορον. Εἰς τὴν σύνοδον ποὺ συνεκροτήθη Ἐπὶ Δρῦν, πλησίον τῆς Χαλκηδόνος, ὁ Ἰωάννης κατεδικάσθη μὲ τὸ δικαιολογητικὸν ὅτι ἠρνήθη νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν της. Πράγματι τὴν ἐθεώρει ἀντικανονικήν. Ὁ ἱεράρχης ἐξωρίσθη (403), ἀλλ' ἐνῶ ἀνέμενεν εἰς τὴν Βιθυνίαν τὴν ἀπόφασιν διὰ τὸν τόπον τοῦ προορισμοῦ του, ἀνεκλήθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν, κατόπιν ἐνεργείας τῆς δυσειδαίμονος αὐτοκρατείρας, εἰς τῆς ὁποίας τὸν κοιτῶνα εἶχε συμβῆ κάποιο ἀτύχημα, ἴσως ἀπὸ σεισμόν.

Τὸ ἐνθουσιῶδες πλῆθος ἐζήτησεν ἄμεσον ἐπανεγκατάστασίν του εἰς τὸν θρόνον, ἐνῶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, συνετὸς κατὰ πάντα, προετίμα ν' ἀποκατασταθῇ μὲ ἀπόφασιν συνόδου μεγαλυτέρας ἀπὸ ἐκείνην, ποὺ τὸν εἶχε καταδικάσει, πρᾶγμα ποὺ δὲν ἄφησε νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ραγδαία ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων. Ἡ Βασίλισσα ἐξέφρασε μ' ἐπιστολὴν τὴν χαράν της διὰ τὴν ἐπάνοδον καὶ αὐτὸς ἀνταπέδωσε τὴν φιλοφρόνησιν μὲ λόγον ποὺ ἐξεφώνησε τὴν ἑπομένην ἀπὸ τὴν ἐπάνοδόν του ἡμέραν. Δὲν διήρκεσαν ὅμως πολὺ αἱ ὁμαλαὶ σχέσεις. Τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους ἐπῆλθε νέα σύγκρουσις ποὺ προεκλήθη ἀπὸ τὰς ἐπικρίσεις τοῦ Ἰωάννου διὰ τὰς θορυβώδεις πανηγυρικὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τὰ ἐγκαίνια ἀγάλματος τῆς Εὐδοξίας, τοποθετηθέντος εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς γερουσίας, ἀπέναντι ἀπὸ τὸν καθεδρικὸν ναόν. Καὶ ἦτο περίοδος τῶν νηστειῶν. Ἡ σύγκρουσις ἀπέληξεν εἰς νέαν ἐξορίαν. Ὁ ἀφωσιωμένος λαὸς ἐφρούρει τὸν Ἰωάννην νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὸν ναὸν καὶ τὸ ἐπισκοπεῖον, ἀλλ' αὐτός, ἀντιληφθεὶς τὰς διαθέσεις τῆς ἐξουσίας εἰς βάρος τοῦ λαοῦ, παρεδόθη εἰς τοὺς στρατιώτας τὸ Πάσχα τοῦ 404 καὶ ὡδηγήθη εἰς τὴν Κουκουσὸν τῆς Ἀρμενίας.

Ὡρισμέναι προσπάθειαι ποὺ ἀνελήφθησαν πρὸς ἀκύρωσιν τῆς ἀποφάσεως περὶ ἐξορίας, μάλιστα μὲ πρωτοβουλίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ρώμης Ἰννοκεντίου, προεκάλεσαν ὑποψίας τῶν ἐχθρῶν του, οἱ ὁποῖοι ἐνήργησαν τότε ὥστε νὰ μεταφερθῇ ὁ ἀρχιεπίσκοπος βορειότερον, εἰς τὸν Καύκασον. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὰ Κόμανα τοῦ Πόντου, τὴν 14 Σεπτεμβρίου 407, προφέρων τὰς λέξεις «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν».

Ἐπειδὴ οἱ ὀπαδοί του δὲν ἀνεγνώρισαν τὸν ἀντικανονικὸν διάδοχόν του εἰς τὴν ἕδραν, ἐδημιουργήθη σχίσμα εἰς τὴν οἰκουμενικὴν Ἐκκλησίαν, τὸ λεγόμενον σχίσμα τῶν Ἰωαννιτῶν, ἡ δὲ Ρώμη, τεταγμένη πάντοτε ὑπὲρ τοῦ Χρυσοστόμου, διέκοψε τὰς σχέσεις της μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ τάξις ἀποκατεστάθη μετὰ τὴν ἀνα-

κομιδὴν τῶν λειψάνων αὐτοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὸ 438 ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πρόκλου.

Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 14 Νοεμβρίου, ἀπὸ κοινοῦ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἱεραρχῶν ἑορτάζεται τὴν 30 Ἰανουαρίου.

Ὁ Χρυσόστομος ὑπῆρξεν εἷς τῶν πολυγραφωτέρων καὶ ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας καὶ εἶναι εὐτύχημα ὅτι τὸ ὅλον σχεδὸν τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς ἔχει διασωθῆ. Ἀνυπέρβλητος εἶναι ἡ ἄνεσις, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ ρωμαλεότης τοῦ λόγου του, ἀρεταὶ ποὺ τὸν κατέστησαν τὸν περισσότερον ἀναγνωσθέντα πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, δεύτερον μετὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

Τὸ συγγραφικόν του ἔργον ἐκτείνεται εἰς τρεῖς φάσεις· τὴν φάσιν τῶν ἀσκητικῶν καὶ λοιπῶν πραγματειῶν ποὺ φθάνει μέχρι τῆς χειροτονίας του εἰς πρεσβύτερον (386), τὴν φάσιν τῶν ὁμιλιῶν ποὺ φθάνει μέχρι τῆς ὁριστικῆς ἐξορίας του (404), τὴν φάσιν τῶν ἐπιστολῶν ποὺ καλύπτει τὴν τριετίαν τῆς ἐξορίας του. Ἐννοεῖται ὅτι πολλαὶ σειραὶ ὁμιλιῶν, καθὼς καὶ πολλαὶ ἐπιστολαί, εἶναι πραγματικὰ δοκίμια ἢ πραγματεῖαι.

Τὰς περισσοτέρας πραγματείας του, ποὺ εἶναι ἀσκητικοῦ, ἠθικοῦ καὶ ποιμαντικοῦ περιεχομένου, ἔγραψε τὸν καιρὸν ποὺ ἠσκεῖτο εἰς τὴν ἐρημίαν. Εὑρισκόμενος ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς τὴν σκέψιν του ἐκυριάρχει ἡ ἐρημιτικὴ ἄσκησις, ἐθεώρει τὸν μοναχὸν ἀνώτερον τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὀλίγον ἀργότερον μετέβαλε γνώμην ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο. Τὸ μέγα ἀξίωμα, τοῦ ὁποίου ἡ τιμὴ εἶναι ἀνυπέρβλητος εἶναι τὸ ἱερατικὸν καὶ ὄχι τὸ μοναχικόν.

Βεβαίως ὁ Ἰωάννης ἔμεινε γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς ὁ «Χρυσόστομος», δικαίως δέ. Ἡ ρητορεία του δὲν εἶναι τέχνη, ἀλλὰ πνοή. Ἂν καὶ εἶχε σπουδάσει ρητορικὴν ὑπὸ τὸν διασημότερον καθηγητὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ λόγοι του δὲν προδίδουν προσπάθειαν συμμορφώσεως εἰς τεχνικοὺς κανόνας· εἶναι προϊόντα ἐμφύτου ρητορικῆς δυνάμεως. Διεσώθησαν διὰ καταγραφῆς ὑπὸ ταχυγράφων, μολονότι δὲ ὁ ἴδιος ἐπεθεώρει συνήθως τὰ κείμενα ἐκ τῶν ὑστέρων, εἶναι φανερὸν ὅτι αὐτὰ δὲν διατηροῦν ὅλην τὴν ἀξίαν ποὺ εἶχον ὅπως ἐξεφωνοῦντο.

Ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν Χριστιανὸς διδάσκαλος, ποὺ ἐχρησιμοποίει ὡς προσφορώτερον μέσον καθοδηγήσεως τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν ἀπὸ τὸν ἄμβωνα μὲ τὸν λόγον. Ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπετεύχθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ ἰδεωδεστέρα ἐπαφὴ μεταξὺ ὁμιλητοῦ καὶ ἀκροατοῦ. Ὁ Ἰωάννης εὕρισκε τρόπον νὰ ἐγκαθιστᾷ γέφυραν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία τοὺς συνέδεε τόσον ὥστε ὁ ὁμιλητὴς νὰ χαίρῃ διὰ τοὺς ἀκροατάς του

καὶ αὐτοὶ ν' ἀκούουν τὸν λόγον του ἀχόρταστα. Προέβαινον χωρὶς ἐπιφύλαξιν εἰς τὰς συνήθεις τότε ἐπιδοκιμαστικὰς ἐκδηλώσεις, τὰ χειροκροτήματα καὶ τὰ ἐπιφωνήματα, ἀλλ' ὁ Ἰωάννης ἀπῄτει νὰ τὰς ἀποφεύγουν, διότι δι' αὐτὸν ἔπαινος ἄξιος λόγου θὰ ἦτο νὰ ἐφαρμόζουν εἰς τὸν βίον των ἐκεῖνα, ποὺ τοὺς ἐζήτει.

Εἰς τοὺς λόγους του ἀναλύονται μὲ ἁπλότητα, σαφήνειαν καὶ πειστικότητα ζητήματα ἠθικά, κοινωνικά, ἑρμηνευτικά, δογματικά. Βεβαίως δὲ εἶναι ὁμοιόμορφος ὁ χαρακτὴρ των. Εἰς τοὺς εὐκαιριακοὺς λόγους, ποὺ εἶναι καὶ οἱ ὀλιγώτεροι, ἐμφανίζεται μὲ ἐπιβλητικήν, λαμπρὰν καὶ συγκινοῦσαν ρητορείαν, ὁμοίαν μὲ τὴν τῶν δοκιμωτέρων ρητόρων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰς ἑρμηνευτικὰς καὶ ἠθικὰς ὁμιλίας ἐμφανίζεται ἀντιθέτως μὲ ὕφος ἁπλοῦν, ἀναλυτικὸν καὶ διεισδυτικόν.

Ἡ μετὰ τὴν ἐξορίαν συγγραφική του παραγωγὴ ἀποτελεῖται, ὅπως ἐλέχθη, ἀπὸ ἐπιστολὰς ποὺ μαρτυροῦν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σβύσῃ ποτὲ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἡ ἐπιθυμία του νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀκόμη καὶ εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου του.

Ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ἐκδοτικὴν σειράν. Εἰς τὰς συντόμους εἰσαγωγάς, ποὺ θὰ προηγοῦνται τῶν κειμένων, θὰ ἐκτίθενται τὰ περιστατικὰ τῆς συγγραφῆς καὶ θὰ ἐπισημαίνεται ἡ βασικὴ γραμμὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χρυσοστόμου.

Καθηγηταὶ
Πανεπιστημίου
Π. ΧΡΗΣΤΟΥ
Σ. ΣΑΚΚΟΣ

ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

Εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος παραμένει πάντοτε ὡς ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἐμόχθησε κατ᾽ ἐξοχὴν διὰ νὰ διαποτίσῃ τὴν κοινωνίαν μὲ τὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη. Ἀπὸ τὸ σημεῖον ὅμως αὐτὸ μέχρι τοῦ ἰσχυρισμοῦ μερικῶν ἐρευνητῶν ὅτι ᾐσθάνετο ἀδιαφορίαν διὰ τὰ θεολογικὰ καὶ δογματικὰ προβλήματα ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς εἶναι χωρὶς ἄλλο ἀβάσιμος. Διότι ἠμπορεῖ κανεὶς ἀκόπως ν᾽ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου τόσα δογματικὰ τεμάχια, ὥστε ν᾽ ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὸς ὑπερβάλλει κάθε ἄλλον πατέρα τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν παραγωγὴν δογματικῶν κειμένων. Ἦτο πραγματικὰ συνθετικὸς ἡγέτης ποὺ ἐνδιεφέρετο διὰ τὰ πάντα καὶ ἔγραφε διὰ τὰ πάντα. Ὑπῆρξε λοιπὸν καὶ δογματικός, χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι τὸ κύριον ἔργον του.

Σημαίνουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν λόγων ποὺ ἀφιέρωσεν εἰς θεολογικὰ προβλήματα ἔχουν οἱ πέντε Περὶ Ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ. Ἀποτελοῦν ἑνότητα τὴν ὁποίαν οἱ ἐκδόται ἔχουν εντάξει εἰς μίαν σειρὰν λόγων ποὺ ἐξεφώνησεν ὁ ἱερὸς πατὴρ ἐναντίον τῶν Ἀνομοίων. Οἱ πέντε αὐτοὶ λόγοι ἐξεφωνήθησαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ φθινόπωρον τοῦ 386, τοῦ ἔτους δηλαδὴ κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Χρυσόστομος εἶχε χειροτονηθῆ εἰς πρεσβύτερον· ὁ μὲν πρῶτος εἰς τὰ τέλη Αὐγούστου, οἱ δὲ ἄλλοι, ἔπειτα ἀπὸ παρεμβολὴν ἄλλων κηρυγμάτων, τὸν Νοέμβριον καὶ τὸν Δεκέμβριον.

Ἂν καὶ τὸ θέμα των εἶναι κατ᾽ ἐξοχὴν δογματικόν, ἀφθονοῦν εἰς αὐτοὺς αἱ ἠθικαὶ παραινέσεις καὶ προτροπαί, ποὺ ἦσαν συνηθισμέναι καὶ τόσον ἀγαπηταὶ εἰς τὸν Χρυσόστομον. Ἐξ ἄλλου κατὰ τὴν συνήθειάν του εἰσάγει εἰς αὐτοὺς καὶ ἓν δεύτερον θέμα, τὸ περὶ προσευχῆς, κυρίως εἰς τὸ τέλος κάθε ὁμιλίας. Ἦτο συνήθεια, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει ὁ ἱερὸς πατὴρ διὰ λόγους παιδαγωγικούς· διὰ νὰ μὴ κουράζῃ τοὺς ἀκροατὰς μὲ τὴν δογματικὴν μονοτονίαν.

Οἱ Ἀνόμοιοι ἀπετέλουν τὴν ἀκραίαν μερίδα τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Δὲν ἀπεδέχοντο τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ

τὸν ἐθεώρουν κτίσμα αὐτοῦ. Ἀφοῦ οὐσία τοῦ Θεοῦ, λέγουν, εἶναι ἡ ἀγεννησία, ὁ δὲ Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ γέννησιν, εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ δεύτερος εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν πρῶτον· τὸ γεννητὸν εἶναι ἀνόμοιον ἀπὸ τὸ ἀ-γέννητον. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν Ἀνόμοιοι.

Εἰς τοὺς παρόντας ὅμως λόγους τὸν Χρυσόστομον ἀπασχολεῖ ἓν ἄλλο βασικὸν σημεῖον τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀνομοίων, ὅπως τὴν εἶχε διατυπώσει ὁριστικῶς ὁ τελευταῖος διαμορφωτὴς της Εὐνόμιος, μεγάλος ἡγέτης τῆς μερίδος αὐτῆς. Πραγματικὰ ἐκεῖνο ποὺ, ὅπως φαίνεται, ἐβασάνιζε περισσότερον τὴν σκέψιν τῶν Ἀνομοίων ἦτο τὸ γνωσιολογικὸν πρόβλημα. Τὸ ἴδιον ἀπησχόλει ζωηρῶς καὶ τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς. Καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ καθένας μὲ τὸν ἰδικόν του τρόπον ἐξυψώνουν μέχρις ὑπερβολῆς τὰς γνωστικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Εἰδικῶς ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ἔμφυτον τὴν ἱκανότητα κατανοήσεως τῶν πρώτων ἀρχῶν, ἐφ᾽ ὅσον ὁ νοῦς εἶναι θείας προελεύσεως, συνιστᾷ καθαρὰν ἐνέργειαν καὶ περικλείει εἰς ἑαυτὸν ὅλας τὰς μορφάς. Ἑπομένως ὁ ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ ὄχι μόνον τὰ ἐπὶ μέρους πράγματα ποὺ ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων καὶ τὸ καθόλου καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν.

Οἱ Ἀνόμοιοι, ἀκολουθοῦντες τὸν Ἀριστοτέλην εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδέχοντο τὸ ἀπεριόριστον τῆς νοητικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς ὁποίας εἶναι αὐτὸς ἱκανὸς νὰ γνωρίσῃ τόσον τὸν κόσμον ὅσον καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι γνωρίζει ὁ Θεὸς διὰ τὸν ἑαυτόν του, γνωρίζει δι᾽ αὐτὸν καὶ ὁ ἄνθρωπος. Οἱ Ὀρθόδοξοι διεῖδον εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν δύο τάσεις ποὺ περικλείουν δύο ἀντιστοίχους κινδύνους· τὴν τάσιν ν᾽ ἀνακηρύξουν τὸν ἄνθρωπον αὐτάρκη, ἀφοῦ ἠμπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὰ πάντα, νὰ θεωρηθῇ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἔξω οὔτε ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν· καὶ τὴν τάσιν νὰ μειώσουν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἀρέσκονται εἰς τὴν ὑβριστικὴν προσπάθειαν νὰ τὸν καταστήσουν ἀντικείμενον περιεργείας καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Διὰ τοῦτο τὴν κατεπολέμησαν μὲ δριμύτητα, ἰδίως μάλιστα οἱ τρεῖς μεγάλοι Καππαδόκαι θεολόγοι, τοὺς ὁποίους ἐμιμήθη ἔπειτα ὁ Χρυσόστομος.

Εἰς τοὺς Λόγους περὶ Ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ ὁ Χρυσόστομος παριστάνει τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ μὲ ἀπαράμιλλον παραστατικότητα καὶ δύναμιν. Εἶναι ὑπερβατικὸς καὶ ἀσύλληπτος. Ἀρχὴ καὶ αἰτία καὶ πηγὴ ὅλων τῶν ὄντων καὶ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἐνεργεῖ ἔργα θαυμάσια μὲ τὸν λόγον του· κατεσκεύασε τὸν οὐρανὸν σὰν καλύβην καὶ τὴν γῆν σὰν μηδέν. Ἐμπρὸς εἰς τὴν δύναμίν του ὁλόκλη-

ρος ἡ κτίσις σαλεύεται καὶ τρέμει· ὁ ἄνθρωπος καταλαμβάνεται ἀπὸ φόβον, ἴλιγγον καὶ σκοτοδίνην· οἱ ἄγγελοι συνέχονται ἀπὸ φρίκην.

Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ τὸν συλλάβῃ ὁ ἄνθρωπος; Αὐτὸς εἶναι εὐτελὲς ὂν μὲ περιωρισμένας ἱκανότητας καὶ κινεῖται μέσα εἰς τὰ ὅρια τοῦ μέτρου γνώσεως, ποὺ ἔδωσεν ὁ Θεός. Οἱ λογισμοί, ὡς ὄργανον νοήσεως, δὲν ἀρκοῦν εἰς τὴν πλήρη κατανόησιν οὔτε αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων, ὅπως εἶναι τὰ οὐράνια σώματα καὶ ἡ λειτουργία τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, πόσον μᾶλλον ὀλιγώτερον εἶναι δυνατὸν νὰ διεισδύσουν εἰς τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλ' ὁ Χρυσόστομος κάθε ἄλλο παρὰ τὸν ἀγνωστικισμὸν κηρύσσει. Ἡ κατανόησις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ὁλοκληρωτικῶς ξένη πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Τὸ μέσον δι' αὐτὴν καὶ ἡ ἔκτασις αὐτῆς εἶναι βεβαίως διάφορα ἀπὸ τὰ παρουσιαζόμενα εἰς τοὺς Ἀνομοίους.

Πραγματικὰ ὁ Θεὸς ἔδωσεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν δυνατότητα μερικῆς γνώσεως. Εἶναι φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀγαθότητός του τὸ ὅτι κατέρχεται πρὸς τὸν κόσμον κατὰ συγκατάβασιν καὶ ἐπιτρέπει νὰ γνωσθῇ. Ἀποκαλύπτεται. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἀποκαλύπτεται δὲν εἶναι ἡ οὐσία του, ἀλλ' ἡ δύναμίς του. Διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ γνωρίσουν τὸν Θεὸν ὡς ὅλον, ἀλλὰ μόνον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, κυρίως αὐτὰς ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὸν προορισμὸν καὶ δι' αὐτὸ ὁ Ἰωάννης ὀνομάζει οἰκονομίας.

Ἡ ἀποκάλυψις αὐτὴ ἀξιοποιεῖται διὰ τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ἕνα μὲν μέρος δὲν χρειάζεται τὰς λογικὰς κατασκευὰς παρὰ μόνον ἑρμηνευτικῶς καὶ βοηθητικῶς, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ δὲν φέρει ἐπισκότισιν τοῦ νοῦ. Ἡ πίστις διευκολύνει τὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀπενέργειαν τῆς θείας χάριτος καὶ τοῦ θείου φωτισμοῦ, ἐφ' ὅσον ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς φιλαυτίας καὶ ἀφοσιωθοῦν εἰς τὸν Θεόν. Τότε αἱ γνωστικαὶ δυνάμεις ἀρχίζουν νὰ λειτουργοῦν ὁμαλῶς καὶ νὰ κατανοοῦν τὸν Θεόν.

Ἡ ἀδυναμία αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου νὰ κατανοήσῃ πλήρως καθορίζει καὶ τὸ καθῆκον του ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπίδοσις εἰς περίεργον, ἀνόητον καὶ ματαίαν διερεύνησιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ ὕβριν ἐναντίον του καὶ ἀποδεικνύει μανιακὴν ἀλαζονείαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχονται ὅλα τὰ εἰς τὸν κόσμον δεινά, καὶ μάλιστα ἡ ἠθικὴ κατάπτωσις καὶ αἱ αἱρέσεις. Εἰς τὴν μικρότητα τοῦ ἀνθρώπου ἁρμόζει ἡ ἀποδοχὴ κάθε ἀποφάσεως καὶ κάθε ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν πίστιν χωρὶς θρασεῖαν περιέργειαν. Αὐτὸ μαρτυρεῖ ταπείνωσιν: Ἡ ὀρθὴ ἐκτίμησις τῶν θείων ἐκδηλωμάτων προκαλεῖ εἰς τοὺς ταπεινοὺς καὶ τοὺς σώφρονας ἕνα συναίσθημα εὐλαβείας, τὸ

δέος ποὺ ὁδηγεῖ εἰς προσκύνησιν. Ἀπὸ τὸ δέος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι πάντοτε ἀνάμικτον μὲ θαυμασμὸν καὶ γοητείαν, γεννᾶται εἰς τὴν ψυχὴν ὑπερτάτη ἀγαλλίασις.

Π. ΧΡΗΣΤΟΥ
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Τὸ κείμενον παρατίθεται κατὰ τὴν ἔκδοσιν Montfaucon, βάσει τῆς ὁποίας γίνεται καὶ ἡ μετάφρασις, μὲ ὀλίγας βελτιώσεις.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Η ΑΦΟΣΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΑΛΟΝ ΠΟΙΜΕΝΑ

Τί βλέπω; Ὁ ποιμὴν ἀπουσιάζει[1] καὶ ὅμως τὰ πρόβατα εἶναι συγκεντρωμένα μὲ πολλὴν εὐταξίαν. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ κατόρθωμα τοῦ ποιμένος, νὰ δεικνύουν τὰ πρόβατα τόσον μεγάλον ζῆλον, ὄχι μόνον ὅταν αὐτὸς εἶναι παρών, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπουσιάζῃ. Τὰ μὲν ἄλογα πρόβατα, ὅταν λείπῃ ὁ βοσκός, μένουν μέσα εἰς τὴν μάνδραν· καὶ ἂν ἐξέλθουν χωρὶς αὐτόν, θὰ παραπλανηθοῦν. Μὲ σᾶς ὅμως τώρα δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον, διότι, ἐνῷ ἀπουσιάζει ὁ ποιμήν, σεῖς ἤλθατε εἰς τὰς συνήθεις βοσκὰς μὲ πολλὴν τάξιν. Εἰς τὴν πραγματικότητα πάντως καὶ ὁ ποιμὴν παρίσταται εἰς τὴν συγκέντρωσιν αὐτήν, ἂν ὄχι κατὰ τὴν σάρκα, ἀσφαλῶς κατὰ τὴν διάθεσιν, ἂν ὄχι κατὰ τὸ σῶμα, ἀναμφιβόλως κατὰ τὴν εὐταξίαν τοῦ ποιμνίου. Τὸν θαυμάζω λοιπὸν καὶ τὸν καλοτυχίζω, διότι κατώρθωσε νὰ ἐνσταλλάξῃ εἰς τὰς ψυχάς σας τόσον μεγάλον ζῆλον. Ἄλλωστε καὶ τὸν στρατηγὸν τὸν θαυμάζομεν ἰδιαιτέρως, ὅταν τὰ στρατεύματά του πειθαρχοῦν ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του.

Αὐτὸ ἐζήτει καὶ ὁ Παῦλος ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ὅταν ἔλεγεν· «ὥστε, ἀδελφοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου;» (Φιλ. 2, 12). Διατί ὅμως «πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου;» (445)* Διότι, ἂν πλησιάσῃ εἰς τὴν ποίμνην λύκος, εὐκόλως ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ πρόβατα, ὅταν ὁ ποιμὴν εἶναι παρών, ἐνῷ ὅταν ἀπουσιάζῃ, τὰ πρόβατα πρέπει νὰ δώσουν σκληροτέραν μάχην, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει κανεὶς διὰ

1. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Φλαβιανὸς ἦτο ἀπὼν κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην. Ὁ Φλαβιανὸς εἶχε διαδεχθῆ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τὸν Μελέτιον τὸ 381.

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεων συνεχόμενοι ἀριθμοὶ παραπέμπουν, ἀντιστοίχως, εἰς τὰς σελίδας τοῦ κειμένου.

νὰ τὰ προφυλάξῃ. Καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅταν ὁ ποιμὴν εἶναι παρών, ἔχει δικαίωμα νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν ἀμοιβὴν τῶν ποιμαινομένων διὰ τὰς ἐπιτυχίας των, ἐνῷ ὅταν ἀπουσιάζῃ, τὰ κατορθώματα παρουσιάζονται ἀποκλειστικῶς ἰδικά των.

Αὐτοὺς τοὺς λόγους σᾶς τοὺς λέγει ὁ διδάσκαλός μας, ὁ ὁποῖος, ὁπουδήποτε καὶ ἂν εὑρίσκεται αὐτὴν τὴν στιγμήν, σκέπτεται σᾶς καὶ τὴν συγκέντρωσίν σας καὶ δὲν βλέπει τόσον καθαρὰ τοὺς εὑρισκομένους ἐκεῖ μαζὶ μὲ αὐτόν, ὅσον βλέπει σᾶς ποὺ εὑρίσκεσθε μακράν του.

Η ΥΠΕΡΟΧΗ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΑΡΕΤΩΝ

Γνωρίζω πόσον ζεστὴν καὶ φλογερὰν καὶ θερμὴν καὶ ἀκράτητον ἀγάπην ἔχει ριζωμένην βαθύτατα εἰς τὴν καρδίαν του καὶ μὲ πόσην προσοχὴν τὴν καλλιεργεῖ. Διότι γνωρίζει καλὰ ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι κορωνὶς καὶ ρίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅτι χωρὶς αὐτὴν τὰ ἄλλα ἀγαθὰ εἶναι ἄχρηστα. Διότι αὐτὴ εἶναι τὸ σῆμα τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, τὸ χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῶν Ἀποστόλων· «ἐν τούτῳ γὰρ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε», λέγει. Ἀπὸ ποῖον σημεῖον λοιπόν, λέγε μου; Ἀπὸ τὴν θαυματουργικὴν δύναμιν τῆς ἐγέρσεως νεκρῶν, τῆς καθάρσεως λεπρῶν, τῆς ἐκβολῆς δαιμονίων; Ὄχι· ὅλα αὐτὰ τὰ παρατρέχει καὶ λέγει· «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι μαθηταί μου ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ἰω. 13, 35).

Καὶ τοῦτο συμβαίνει διότι ἡ θαυματουργικὴ ἱκανότης εἶναι ἀποκλειστικὸν δῶρον τῆς θείας χάριτος, ἐνῷ ἡ ἀγάπη εἶναι κατόρθωμα τῆς ἀνθρωπίνης προσπαθείας, ὁ δὲ γενναῖος δὲν χαρακτηρίζεται τόσον ἀπὸ τὰ δῶρα ποὺ δίδονται ἄνωθεν ὅσον ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν κόπων του. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι οἱ μαθηταί του θὰ ἀναγνωρίζωνται ὄχι ἀπὸ τὰς θαυματουργικὰς ἐνεργείας, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀγάπην. Ὁ στολισμένος μὲ τὴν ἀγάπην δὲν στερεῖται κανενὸς στοιχείου τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας,[2] ἀλλὰ κατέχει τὴν ἀρετὴν ὁλόκλη-

2. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δίδουν νέαν ἔννοιαν εἰς τὸν ὅρον φιλοσοφία, διότι θέλουν νὰ ἀντιτάξουν τὸ ἰδικόν των σύστημα εἰς τὰ κοσμικὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. Εἶναι λοιπὸν φιλοσοφία ἡ κατανόησις τῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν θείων ἐντολῶν εἰς τὸν βίον — εἰδικώτερα εἶναι ὁ μοναχικὸς βίος.

ρον, τελείαν, συγκροτημένην. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τὴν ἐξαίρει καὶ τὴν ἀνυψώνει μὲ τὸν λόγον του, μολονότι ὅσα καὶ ἂν θὰ ἔλεγε, ποτὲ δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ τὴν ἐγκωμιάσῃ ἐπαξίως.

Πράγματι ποία ἀρετὴ θὰ ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ μὲ αὐτήν, ἡ ὁποία περικλείει τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον ὁλόκληρον καὶ χωρὶς τὴν ὁποίαν οὔτε πίστις οὔτε γνῶσις οὔτε κατανόησις τῶν μυστηρίων οὔτε αὐτὸ τὸ μαρτύριον οὔτε τίποτε ἄλλο θὰ κατορθώσῃ νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν σωτηρίαν; Ὁ Παῦλος λέγει· «ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμα μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι» (Α' Κορ. 13, 3). Ἀλλοῦ δὲ πάλιν, διὰ νὰ φανερώσῃ ὅτι εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθά, ἔλεγεν· «εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται· μένει δὲ πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ πάντων ἐστὶν ἡ ἀγάπη» (Α' Κορ. 13, 8 ἑ.).

Ἀλλὰ τὰ λεγόμενα ἐδῶ ὑπὸ τοῦ Παύλου διὰ τὴν ἀγάπην μᾶς γεννοῦν σοβαρὸν ζήτημα. Τὸ νὰ καταργηθῇ ἡ προφητεία καὶ νὰ παύσῃ ἡ γλωσσολαλιὰ δὲν εἶναι παράδοξον, διότι τὰ χαρίσματα αὐτά, ἀφοῦ μᾶς ἐξυπηρέτησαν ὅταν ἦσαν ἀναγκαῖα, δὲν πρόκειται μὲ τὴν κατάργησίν των νὰ παραβλάψουν τὴν διάδοσιν τοῦ θείου λόγου. Ἐξ ἄλλου ἰδοὺ ὅτι τώρα δὲν ὑπάρχει οὔτε τῆς προφητείας οὔτε τῆς γλωσσολαλιᾶς τὸ χάρισμα καὶ τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα καθόλου δὲν παρημποδίσθη. Ἡ κατάργησις ὅμως καὶ τῆς γνώσεως ἀποτελεῖ σοβαρὸν ζήτημα ποὺ ἀπαιτεῖ ἐξέτασιν. Πράγματι, ἀφοῦ εἶπεν ὁ Παῦλος (446), «εἴτε προφητεῖαι καταργηθήσονται εἴτε γλῶσσαι παύσονται», προσέθεσεν, «εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται». Ἐὰν ὅμως πρόκειται νὰ καταργηθῇ ἡ γνῶσις, ἡ κατάστασίς μας ἀντὶ νὰ βελτιωθῇ θὰ χειροτερεύσῃ, ἐφ' ὅσον ἔτσι θὰ χάσωμεν τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπινότητός μας. Ὅπως λέγει ἡ Γραφή, «τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φύλασσε ὅτι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος» (Ἐκκλ. 12, 13). Ἐὰν λοιπὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ φόβος πρὸς τὸν Θεόν, ὁ δὲ φόβος πρὸς τὸν Θεὸν γεννᾶται ἀπὸ τὴν γνῶσιν, ἡ δὲ γνῶσις συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου πρόκειται νὰ καταργηθῇ, τότε ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἐπιτεύγματα θὰ ἐξαφανισθοῦν, θὰ καταστραφῶμεν τελείως καὶ θὰ περιέλθωμεν εἰς κατάστασιν ὄχι καλυτέραν, ἀλλ' ἴσως χειροτέραν ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῶν ζώων. Διότι ὑπερέχομεν ἀπὸ

αὐτὰ μόνον κατὰ τὸ λογικόν, ἐνῷ εἴμεθα κατώτεροι εἰς ὅλα τὰ σωματικὰ χαρίσματα.

Τί ἐννοεῖ λοιπὸν ὁ Παῦλος μὲ τὴν πρότασιν «ἡ γνῶσις καταργηθήσεται;». Ἡ ἔκφρασις αὐτὴ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν καθόλου γνῶσιν, ἀλλ' εἰς τὴν μερικήν, ὅταν δὲ λέγῃ κατάργησιν ὁ Παῦλος, ἐννοεῖ τὴν πρὸς τὸ καλύτερον ἀνάπτυξιν τῆς γνώσεως, διότι ἡ κατάργησις τῆς μερικῆς γνώσεως ὁδηγεῖ εἰς τὴν τελείαν γνῶσιν. Συμβαίνει δηλαδὴ μὲ τὴν γνῶσιν ὅ,τι καὶ μὲ τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδιοῦ, ἡ ὁποία καταργεῖται μὲ τὴν αὔξησιν καὶ ἐνηλικίωσίν του, χωρὶς νὰ ἐξαφανίζεται ἡ ὕπαρξις. Αὐτὴ ἡ μικρὰ γνῶσις, λέγει ὁ Παῦλος, θὰ παύσῃ πλέον νὰ εἶναι μικρά, ὅταν αὐξηθῇ εἰς τὸ μέλλον. Αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει τὸ «καταργεῖται», ὅπως ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὰς ἐκφράσεις ποὺ ἀκολουθοῦν. Διὰ νὰ μὴ νομίσῃς δηλαδὴ ὅτι μὲ τὴν κατάργησιν ἐννοεῖ πλήρη κατάλυσιν, ἐνῷ αὐτὸς θέλει νὰ δηλώσῃ αὔξησιν καὶ πρόοδον πρὸς τὸ καλύτερον, μετὰ τὸ «καταργεῖται» προσέθεσεν· «ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται», τότε δηλαδὴ τὸ μερικὸν θὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ τέλειον. Ὥστε ἡ ἀτελὴς γνῶσις καταργεῖται, διὰ νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὴν τελείαν καὶ συνεπῶς ἡ κατάργησις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν σημαίνει ὁλοκλήρωσιν καὶ ἀπόκτησιν τοῦ μεγαλυτέρου.

ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Πρόσεξε δὲ καὶ τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου. Δὲν εἶπε «μέρος γινώσκομεν», ἀλλὰ «ἐκ μέρους γινώσκομεν», διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι κατέχομεν μέρος μόνον τοῦ μέρους. Ἴσως ἐπιθυμεῖτε ν' ἀκούσετε καὶ πόσον μέρος κατέχομεν καὶ πόσον ὑπολείπεται, καὶ ἂν κατέχωμεν τὸ μεγαλύτερον ἢ τὸ μικρότερον μέρος. Διὰ νὰ μάθῃς λοιπὸν ὅτι κατέχεις τὸ ὀλιγώτερον καὶ μάλιστα ὄχι ἁπλῶς τὸ ὀλιγώτερον, ἀλλὰ θὰ ἔλεγα τὸ ἑκατοστὸν ἢ τὸ μυριοστόν, ἄκουσε τὴν συνέχειαν τοῦ χωρίου — ἀλλὰ καλύτερα, πρὶν σᾶς ἀναγνώσω τοὺς ἀποστολικοὺς λόγους, νὰ σᾶς φέρω ἕνα παράδειγμα, διὰ νὰ παραστήσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν πόσον μέρος τῆς γνώσεως μᾶς λείπει καὶ πόσον κατέχομεν τώρα. Πόσον διαφέρει λοιπὸν ἡ γνῶσις, ποὺ θὰ μᾶς δοθῇ εἰς τὸ μέλλον, ἀπὸ τὴν παροῦσαν γνῶσίν μας; Ὅσον διαφέρει ὁ τέλειος ἀνὴρ ἀπὸ τὸ θηλάζον βρέφος· τόση

εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς μελλούσης ἀπὸ τὴν παροῦσαν γνῶσιν. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς θὰ μᾶς τὸ γνωρίσῃ πάλιν ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ εἶπεν «ἐκ μέρους γινώσκομεν», προσέθεσε τὰ ἑξῆς, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι κατέχομεν τὸ μικρότερον μέρος· «ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην·(447)ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου» (Α΄ Κορ. 13, 11). Παρέβαλεν ἔτσι τὴν παροῦσαν γνῶσιν μὲ τὴν νηπιώδη κατάστασιν, τὴν δὲ μέλλουσαν γνῶσιν μὲ τὴν κατάστασιν τοῦ τελείου ἀνδρός. Καὶ δὲν εἶπεν, «ὅταν ἤμην παιδί», διότι παιδὶ λέγεται καὶ ὁ δωδεκαετής, ἀλλ' εἶπεν, «ὅταν ἤμην νήπιος», ἐννοῶν τὸ βρέφος ποὺ τρέφεται ἀκόμη μὲ μητρικὸν γάλα. Περὶ τοῦ ὅτι δὲ ἡ Γραφὴ ὀνομάζει νήπιον τὸν θηλάζοντα, ἄκουσε τὸν ψαλμόν· «Κύριε, ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν· ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον» (Ψαλμ. 8, 2 ἑ.). Βλέπεις λοιπὸν ὅτι παντοῦ ὀνομάζει νήπιον τὸν θηλάζοντα;

Ἔπειτα ὁ Παῦλος, προβλέπων διὰ τοῦ πνεύματός του τὴν ἀναίδειαν τῶν μεταγενεστέρων, δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τὸ ἓν αὐτὸ παράδειγμα, ἀλλὰ μᾶς διεβεβαίωσε περὶ τῆς ἀληθείας τῆς διδασκαλίας του καὶ μὲ δεύτερον καὶ τρίτον παράδειγμα. Ὅπως ὁ Μωϋσῆς, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ἀπεστάλη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἔλαβε τὴν δύναμιν τῆς διενεργείας τριῶν θαυμάτων, ὥστε, ἂν ἀπιστήσουν εἰς τὸ πρῶτον, νὰ δεχθοῦν καὶ πεισθοῦν εἰς τὸ δεύτερον, ἐὰν δὲ περιφρονήσουν καὶ αὐτό, νὰ δεχθοῦν τὸν προφήτην ἀπὸ ἐντροπὴν ἐνώπιον τοῦ τρίτου· ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ τρία παραδείγματα, πρῶτον τοῦ παιδίου διὰ τῆς φράσεως «ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνουν», δεύτερον τοῦ καθρέπτου καὶ τρίτον τοῦ αἰνίγματος. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδή, «ὅτε ἤμην νήπιος», προσέθεσε· «βλέπομεν νῦν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι». Ἰδοὺ καὶ δεύτερον παράδειγμα τῆς παρούσης ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀτελείας τῆς γνώσεως, τὸ «δι' ἐσόπτρου»· τρίτον δέ, τὸ «ἐν αἰνίγματι».

Τὸ παιδὶ βλέπει πολλὰ καὶ ἀκούει καὶ ὁμιλεῖ, ἀλλὰ σαφῶς οὔτε βλέπει οὔτε ἀκούει οὔτε ὁμιλεῖ· καὶ κάμνει μὲν σκέψεις, ἀλλὰ χωρὶς τάξιν καὶ σαφήνειαν. Ἔτσι καὶ ἐγώ, γνωρίζω μὲν πολλά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω τὸν τρόπον καὶ τὴν αἰτίαν των. Γνωρίζω π.χ. ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι παντοῦ καὶ ὅτι εἶ-

ναι καθ' ὁλοκληρίαν παντοῦ, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω κατὰ ποῖον τρόπον. Γνωρίζω ὅτι εἶναι ἄναρχος καὶ ἀγέννητος καὶ ἀΐδιος, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς, διότι τὸ ἀνθρώπινον λογικὸν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ πῶς ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἂν μὴ λαμβάνον τὴν ὕπαρξιν οὔτε ἀπὸ ἄλλο ὂν οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Γνωρίζω ὅτι ἐγέννησεν Υἱόν, ἀλλ' ἀγνοῶ πῶς· γνωρίζω ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς. Τρώγω φαγητά, ἀλλ' ἀγνοῶ πῶς μεταβάλλονται εἰς φλέγμα, εἰς αἷμα, εἰς χυμόν, εἰς χολήν. Ἀφοῦ δὲ ἀγνοοῦμεν πράγματα ποὺ βλέπομεν καὶ τρώγομεν κάθε ἡμέραν, πῶς ἔχομεν τὴν τόλμην νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ;

Η ΠΛΑΝΗ ΤΩΝ ΑΝΟΜΟΙΩΝ ΠΕΡΙ ΠΛΗΡΟΥΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ποῦ εἶναι λοιπὸν οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι κατέχουν ὁλόκληρον τὴν γνῶσιν, ἐνῷ εἰς τὴν πραγματικότητα ἔχουν καταπέσει εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀγνωσίας; Διότι ὅσοι λέγουν ὅτι ἀπέκτησαν ὅλην τὴν γνῶσιν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, θὰ τὴν στερηθοῦν τελείως εἰς τὸ μέλλον. Πράγματι ἐγὼ ποὺ ὁμολογῶ ὅτι ἔχω περιωρισμένην γνῶσιν, ὅταν δεχθῶ ὅτι ἡ γνῶσις αὐτὴ καταργεῖται, βαδίζω πρὸς τὸ ἀνώτερον, διότι θὰ καταργηθῇ ἡ μερικὴ καὶ θὰ γίνῃ τελειοτέρα. Αὐτὸς ὅμως ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι κατέχει πλήρη καὶ ὁλόκληρον καὶ τελείαν τὴν γνῶσιν καὶ ἔπειτα ὁμολογεῖ ὅτι ἡ γνῶσις αὐτὴ θὰ καταργηθῇ εἰς τὸ μέλλον, διακηρύσσει ὅτι θὰ μείνῃ χωρὶς γνῶσιν, ἀφοῦ ἡ μὲν τωρινή, ποὺ κατὰ τὴν γνώμην του εἶναι τελεία, θὰ καταργηθῇ (448), ἄλλη δὲ τελειοτέρα δὲν ὑπάρχει διὰ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ. Βλέπετε, πῶς μὲ τὸν ἰσχυρισμόν των ὅτι γνωρίζουν τὸ πᾶν κινδυνεύουν καὶ ἐδῶ νὰ μὴ ἔχουν μερ[illegible] γνῶσιν καὶ ἐκεῖ νὰ μὴ ἀποκτήσουν πληρεστέραν; Τόσον [illegible]γάλον κακὸν εἶναι τὸ νὰ μὴ μένωμεν μέσα εἰς τὰ ὅρια, ποὺ μᾶς ἔθεσεν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς. Ἔτσι καὶ ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν πόθον ἀποκτήσεως μεγαλυτέρας τιμῆς ἔχασε καὶ ὅσην εἶχεν· ἔτσι καὶ πολλοὶ φιλάργυροι συχνὰ χάνουν καὶ ὅσα ἔχουν ἐξ αἰτίας τοῦ πόθου των ν' ἀποκτήσουν περισσότερα. Κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ οἱ Ἀνόμοιοι, ἀναμένοντες ν' ἀποκτήσουν ἐδῶ ὁλόκληρον τὴν γνῶσιν, χάνουν καὶ τὴν μερικήν.

Διὰ τοῦτο σᾶς συμβουλεύω ν' ἀποφεύγετε τὴν [illegible]ανίαν των· διότι ἄκραν μανίαν φανερώνει ἡ ἐπιμονή των [illegible]ι γνωρίζουν τελείως τί εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Θεός. Καὶ διὰ νὰ πεισθῆτε ὅτι πρόκειται περὶ ἐσχάτης μανίας, θὰ σᾶς φέρω ἀποδείξεις ἀπὸ τοὺς προφήτας. Οἱ προφῆται λοιπόν, ὄχι μόνον δεικνύουν ὅτι ἀγνοοῦν τί εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Θεός, ἀλλ' εὑρίσκονται εἰς ἀπορίαν ἀκόμη καὶ περὶ τοῦ πόση εἶναι ἡ σοφία του, μολονότι δὲν προέρχεται ἡ οὐσία ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἀλλ' ἡ σοφία ἀπὸ τὴν οὐσίαν. Ὅταν δὲ οἱ προφῆται δὲν κατορθώνουν νὰ κατανοήσουν μὲ ἀκρίβειαν οὔτε τὴν σοφίαν ἀκόμη, δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μανίας νὰ νομίζουν αὐτοὶ ἐδῶ ὅτι ἠμποροῦν νὰ καταστήσουν τὴν θείαν οὐσίαν ἀντικείμενον μελέτης μὲ τὰς λογικὰς κατασκευάς; Ἂς ἀκούσωμεν λοιπὸν τί λέγει ὁ προφήτης δι' αὐτήν· «ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ», καὶ ὀλίγον κατωτέρω· «ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθης». Τί σημαίνει «φοβερῶς;»[8] Πολλὰ πράγματα θαυμάζομεν εἰς τὴν ζωήν μας, χωρὶς ὅμως νὰ αἰσθανώμεθα φόβον, ὅπως τὸ κάλλος τῶν κιόνων, τοὺς ζωγραφικοὺς πίνακας, τὴν ὡραιότητα τῶν σωμάτων. Θαυμάζομεν δὲ ἐπίσης καὶ τὸ μέγεθος τῆς θαλάσσης καὶ τὸν ἄπειρον βυθόν της, ἀλλὰ μὲ φόβον, καθὼς κυττάζομεν πρὸς τὸ βάθος. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης, καθὼς ἐκύτταζε πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ ἀχανὲς πέλαγος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, κατελήφθη ἀπὸ ἴλιγγον, ᾐσθάνθη θαυμασμὸν ἀνάμικτον μὲ πολὺν φόβον καὶ ἀπεμακρύνθη λέγων· «θὰ σὲ ὑμνήσω διὰ τὰ ὑπέροχα καὶ φοβερὰ θαύματά σου· τὰ ἔργα σου εἶναι θαυμάσια» καὶ «ἡ γνῶσίς σου εἶναι πολὺ μεγαλειώδης δι' ἐμέ, πολὺ δυνατή, δὲν ἠμπορῶ νὰ τὴν πλησιάσω» (Ψαλμ. 138, 14· 6).

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ἰδοὺ παράδειγμα εὐγνωμοσύνης δούλου· σ' εὐχαριστῶ, λέει, διότι ἔχω Δεσπότην ἀκατάληπτον. Καὶ δὲν ὁμιλεῖ ἐδῶ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ —αὐτὴν τὴν παραλείπει ὡς ἀναμφισβητήτως ἀκατάληπτον— ἀλλὰ τὰ λέγει αὐτὰ διὰ τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, δεικνύων ὅτι δὲν γωρίζει οὔτε κἂν μὲ ποῖον τρόπον εἶναι πανταχοῦ παρών. Ὅτι δὲ ὁμιλεῖ

8. Ὁ φόβος ἐνώπιον τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ εἶναι θεμελιῶδες στοιχεῖον τῆς θρησκείας γενικῶς. Ἐνώπιόν του τρέμουν τὰ λογικὰ καὶ τὰ ἄλογα. Ἀλλ' ὁ φόβος αὐτὸς δὲν εἶναι σὰν τὸν φόβον ἐμπρὸς εἰς φυσικὰ φαινόμενα· εἶναι δέος ἢ σέβας.

περὶ αὐτοῦ, ἄκουσε τί λέγει κατωτέρω· «ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην, πάρει». Βλέπεις πῶς εἶναι πανταχοῦ παρών; Ὁ προφήτης ὅμως δὲν τὸ γνωρίζει, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ σκεφθῇ μόνον, καταλαμβάνεται ἀπὸ ἴλιγγον καὶ ἀπορίαν καὶ φόβον.

Δὲν ἀποδεικνύει λοιπὸν ἄκραν ἀνοησίαν τὸ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἐξιχνίασιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ αὐτοὶ ποὺ ἀπέχουν τόσον πολὺ ἀπὸ τὸν ἐμπνευσμένον προφήτην; Παρὰ ταῦτα ὁ ἴδιος προφήτης εἶπε· «τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι» (Ψαλμ. 50, 8). Μολονότι δὲ ἔμαθε τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας του, λέγει ὅτι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ σοφία εἶναι ἄπειρος καὶ ἀκατάληπτος (449). «Μέγας γὰρ ὁ Κύριος καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός» (Ψαλμ. 144, 3). Αὐτὸ τὸ τελευταῖον σημαίνει ὅτι ἡ σύνεσίς του εἶναι ἀκατάληπτος. Τί λέγεις λοιπόν; Ἡ σοφία εἶναι ἀκατάληπτος εἰς τὸν προφήτην, καὶ ἡ οὐσία εἶναι καταληπτὴ εἰς ἡμᾶς; Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀναμφισβητήτου μανίας; Ἀφοῦ ἡ μεγαλωσύνη του εἶναι ἄπειρος, σὺ περιγράφεις τὴν οὐσίαν του;

Καὶ ὁ Ἠσαΐας, διαπραγματευόμενος τὸ ἴδιον θέμα, ἔλεγε· «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;» (Ἠσ. 53, 8). Δὲν εἶπε «τίς διηγεῖται», ἀλλὰ «τίς διηγήσεται», διὰ ν' ἀποκλείσῃ οὕτω καὶ τὸ μέλλον. Καὶ ὁ μὲν Δαυῒδ λέγει «ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ»· ὁ δὲ Ἠσαΐας λέγει ὅτι ἀποκλείεται ἡ ἐξιστόρησις τῆς γενεᾶς τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἄς ἴδωμεν ὅμως μήπως γνωρίζει τὸν Θεὸν ὁ Παῦλος, ποὺ ἠξιώθη μεγαλυτέρας χάριτος. Ἀλλ' αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἶπεν· «ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν». Ἐκτὸς δὲ τοῦ χωρίου αὐτοῦ καὶ ἀλλοῦ ὁμιλεῖ ὄχι διὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν σοφίαν, ὅπως ἐκδηλώνεται εἰς τὴν πρόνοιαν, καὶ μάλιστα ὄχι τὴν καθολικὴν πρόνοιαν ποὺ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ τὰς οὐρανίας δυνάμεις, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀναφερομένην εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπους. Καὶ πάλιν δὲν τὴν ἐξετάζει ὁλόκληρον καὶ αὐτὴν τὴν μερικὴν πρόνοιαν. Παραλείπει π.χ. τὸ πῶς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον, πῶς ἐμφυσᾷ ψυχάς, πῶς διαπλάττει σώματα, πῶς συγκρατεῖ τὴν κτίσιν, πῶς χορηγεῖ κατ' ἔτος τὰ προϊόντα τῆς διατροφῆς, καὶ ἀσχολεῖται μὲ μικρὸν μόνον μέρος τῆς προνοίας, αὐτὸ ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν εἰς αὐτὴν εἰσδοχὴν τῶν Ἐθνικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ μέρος τῆς προνοίας, σὰν νὰ ἔκυψεν εἰς ἄπειρον πέλαγος καὶ εἶδεν ἀχανὲς βάθος, ὁ Παῦλος κατελήφθη ἀπὸ ἴλιγγον, ὑπαναχώρησε καὶ ἐκραύγασε δυνατά· «ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ!» (Ρωμ. 11, 33). Δὲν εἶπεν ἀκατάληπτα, ἀλλ' ἀνεξερεύνητα· καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξερευνηθοῦν, πολὺ ὀλιγώτερον εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθοῦν.

«Καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ». Αἱ ὁδοὶ τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ὁ Θεὸς εἶναι ἀνεξιχνίαστοι. Εἰπέ μου λοιπόν, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὁ ἴδιος καταληπτός; Καὶ μόνον αἱ ὁδοί; Ἀκόμη καὶ τὰ ἔπαθλα ποὺ προορίζονται δι' ἡμᾶς εἶναι ἀκατάληπτα· «ὀφθαλμὸς αὐτὰ οὐκ εἶδε οὐδὲ οὖς ἤκουσε οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Α' Κορ. 2, 9). Ἀλλὰ καὶ αἱ δωρεαί του εἶναι ἀπερίγραπτοι· «χάρις γὰρ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ» (Β' Κορ. 9, 15) καὶ «ἡ εἰρήνη αὐτοῦ ὑπερέχει πάντα νοῦν» (Φιλ. 4, 7).

Τί λοιπὸν λέγεις; Αἱ βουλαί του εἶναι ἀνεξερεύνητοι, αἱ ὁδοί του εἶναι ἀνεξιχνίαστοι, ἡ εἰρήνη του ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην κατάληψιν, ἡ δωρεά του εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὰ ἔπαθλα ποὺ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς διὰ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν οὔτε κἂν τὰ ἐσκέφθη ὁ νοῦς ἀνθρώπου, ἡ μεγαλωσύνη του δὲν ἔχει ὅρια, ἡ σύνεσίς του δὲν μετρεῖται —ὅλα εἶναι ἀκατάληπτα, καὶ μόνον αὐτὸς εἶναι καταληπτός; Δὲν πηγάζει τάχα ἡ τοιαύτη σκέψις ἀπὸ ὑπέρμετρον μανίαν; Κράτησε τὸν αἱρετικόν, μὴ τὸν ἀφίσῃς νὰ φύγῃ. Εἰπέ του· τί διδάσκει ὁ Παῦλος; «Ἐκ μέρους γινώσκομεν». Θὰ ἀπαντήσῃ ὅμως· τοῦτο δὲν τὸ λέγει διὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ.[4] Ἀλλ' ἐὰν ἐπρόκειτο μόνον διὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἡ νίκη μας θὰ ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα, διότι ἐὰν αἱ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκατάληπτοι, πολὺ περισσότερον ἀκατάληπτος εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Ὅτι δὲ ἐδῶ δὲν γίνεται λόγος

4. Ὁ Χρυσόστομος, ὅπως οἱ Καππαδόκαι, σημειώνει μὲ προσοχὴν τὴν διάκρισιν μεταξὺ οὐσίας Θεοῦ καὶ ἐνεργειῶν, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὀνομάζει κατὰ προτίμησιν οἰκονομίας. Αὐτὴ ἡ διάκρισις ἐπέτρεψε ν' ἀποφευχθοῦν πολλαὶ δυσκολίαι τὰς ὁποίας συνήντησεν εἰς τὴν γνωσεολογίαν ἡ δυτικὴ θεολογία. Διότι διαχωρίζει κάτι ποὺ μένει συνεχῶς ἀκατάληπτον, τὴν οὐσίαν, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἠμπορεῖ νὰ κατανοηθῇ, τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ.

διὰ τὰς ἐνεργείας (450), ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν Θεόν, ἄκουσε τὰς ἑπομένας φράσεις τοῦ σχετικοῦ χωρίου. Μετὰ τὸ «ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν» προσέθεσεν· «ἄρτι γινώσκομεν ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην». Ἀπὸ ποῖον γνωρίζεται ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τὸν Θεὸν ἢ ἀπὸ τὰς ἐνεργείας του; Ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἑπομένως αὐτὸν γνωρίζει μερικῶς.

Λέγει δὲ «κατὰ μέρος», ὄχι διότι μέρος μὲν τῆς οὐσίας του γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος, μέρος δὲ ἀγνοεῖ (πρᾶγμα ἀδύνατον, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς εἶναι ἁπλοῦς), ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἀλλ' ἀγνοεῖ ποία εἶναι ἡ οὐσία του· γνωρίζει ὅτι εἶναι σοφός, ἀλλ' ἀγνοεῖ πόσον σοφὸς εἶναι· γνωρίζει ὅτι εἶναι μεγαλειώδης, ἀλλ' ἀγνοεῖ πόσον μεγαλειώδης εἶναι καὶ εἰς τί συνίσταται ἡ μεγαλωσύνη του· γνωρίζει ὅτι εἶναι πανταχοῦ παρών, ἀλλ' ἀγνοεῖ κατὰ ποῖον τρόπον· γνωρίζει ὅτι προνοεῖ διὰ τὸν κόσμον καὶ συνέχει καὶ συγκρατεῖ τὸ σύμπαν μὲ ἀκρίβειαν, ἀλλ' ἀγνοεῖ κατὰ ποῖον τρόπον τὸ ἐπιτυγχάνει. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Παῦλος «ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν».

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΙΠΟΥΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΥΠΟ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΙΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Ἀλλ' ἂν ἐπιθυμοῦν, ἂς ἀφίσωμεν τὸν Παῦλον καὶ τοὺς προφήτας καὶ ἂς ἀνέλθωμεν εἰς τοὺς οὐρανούς, μήπως εὕρωμεν ἐκεῖ ὄντα ποὺ γνωρίζουν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Πάντως καὶ ἂν εὑρεθοῦν, τοῦτο δὲν ἔχει πολλὴν σημασίαν δι' ἡμᾶς, διότι ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Ἀλλὰ διὰ νὰ βεβαιωθῇς μὲ τὸ παραπάνω ὅτι οὔτε ἐκεῖ ὑπάρχει καμμία κτιστὴ δύναμις ποὺ γνωρίζει τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἂς ἀκούσωμεν τοὺς ἀγγέλους. Λοιπόν· μήπως συζητοῦν ἐκεῖ μεταξύ των διὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Καθόλου. Ἀλλὰ τί κάμνουν; Δοξολογοῦν, προσκυνοῦν, ἀναπέμπουν ἀδιαλείπτως τὰς ἐπινικίους μυστικὰς ᾠδὰς μ' ἐξαιρετικὴν φρίκην, καὶ ἄλλοι μὲν λέγουν «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ» (Λουκᾶ 2, 14), τὰ Σεραφεὶμ λέγουν «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος» (Ἡσ. 6, 3) καὶ ἀποστρέφουν τὰ πρόσωπά των ἐπειδὴ δὲν δύνανται νὰ τὸν ἀντικρύσουν παρ' ὅλην τὴν συγκατάβασίν του, τὰ δὲ Χερουβεὶμ λέγουν «εὐλογημένη ἡ δόξα αὐτοῦ ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ» (Ἰεζ. 3, 12). Ἀναφέρουν δὲ τόπον, ὄχι διότι πέριξ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει πραγματικὸς τόπος—μὴ γένοιτο. Οἱ λόγοι

αὐτοὶ θέλουν νὰ δηλώσουν μὲ ἀνθρώπινα ἐκφραστικὰ μέσα, τὴν ἔννοιαν «ὁπουδήποτε εἶναι ὁ Θεός» ἢ «ὁπωσδήποτε εἶναι ὁ Θεός», ἂν βέβαια ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιήσωμεν περὶ τοῦ Θεοῦ ἔστω καὶ τοιαύτας ἐκφράσεις· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι βεβαίως ἀναγκαῖον, ἐφ' ὅσον ἔχομεν ἀνθρωπίνην γλῶσσαν.

Βλέπεις πόσον δέος ὑπάρχει ἐπάνω καὶ πόση καταφρόνησις κάτω; Οἱ ἄγγελοι δοξάζουν, οἱ Ἀνόμοιοι περιεργάζονται τὸν Θεόν· ἐκεῖνοι αἰνοῦν, αὐτοὶ προσπαθοῦν νὰ ἐρευνήσουν μὲ πολυπραγμοσύνην· ἐκεῖνοι κρύπτουν τὰ πρόσωπά των, αὐτοὶ προσπαθοῦν ἀναισχύντως νὰ ἀτενίσουν τὴν ἀνεκδιήγητον δόξαν. Ποῖος δὲν θὰ ἐστέναζε, ποῖος δὲν θὰ ἐθρήνει διὰ τὴν παραφροσύνην καὶ τὴν ὑπερβολικὴν ἀνοησίαν των;

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΚΦΩΝΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΡΟΝΤΩΝ ΛΟΓΩΝ

Ἤθελα νὰ εἴπω περισσότερα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέλαβον τὸν ἀντιαιρετικὸν τοῦτον ἀγῶνα διὰ πρώτην φοράν, θεωρῶ συμφέρον σας νὰ περιορισθῶ πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὰ λεχθέντα, διὰ νὰ μὴ παρασυρθῇ καὶ αὐτῶν ἡ μνήμη ἀπὸ τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ποὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν ἀργότερα. Πάντως, ἐὰν ὁ Θεὸς τὸ ἐπιτρέψῃ, θ' ἀσχοληθῶ ἐν ἐκτάσει μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Ἀπὸ πολὺν καιρὸν εἶχα μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ σᾶς ἀναπτύξω τὸ θέμα, ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀνέβαλλον, διότι ἔβλεπον πολλοὺς ὀπαδοὺς τῶν Ἀνομοίων νὰ παρακολουθοῦν μὲ εὐχαρίστησιν τὸ κήρυγμά μου. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἤθελον νὰ ἀπομακρύνω τὸ θήραμα, συνεκράτουν ἕως τώρα τὴν γλῶσσάν μου καὶ δὲν ἐπελήφθην τοῦ θέματος τότε μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κατέλθω εἰς ἀγῶνα μόνον ἀφοῦ τοὺς προσελκύσω περισσότερον. Ἀφοῦ δὲ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἤρχισαν καὶ οἱ ἴδιοι νὰ μὲ παρακαλοῦν καὶ νὰ μὲ ἐνοχλοῦν ν' ἀποδυθῶ εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ἀνεθάρρησα τότε (451), ἡτοιμάσθην καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα καταρρίπτουν κάθε ἔπαρσιν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, ἐκδηλουμένην κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ἔλαβον δὲ τὰ ὅπλα ὄχι διὰ νὰ καταβάλω τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ διὰ ν' ἀνασηκώσω τοὺς πεσόντας. Εἶναι τοιαύτη ἡ δύναμις τῶν ὅπλων τούτων, ὥστε κατορθώνει τοὺς μὲν ἐναντιουμένους νὰ πληγώνῃ, τοὺς δὲ ἀκούοντας μὲ καλὴν θέλησιν νὰ θεραπεύῃ ἀποτελεσματικῶς· δὲν ἀνοίγει τραύματα, ἀλλὰ θεραπεύει τραύματα.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΕΙΚΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΛΑΝΩΜΕΝΟΥΣ

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ συμπεριφερώμεθα πρὸς ἐκείνους μὲ ἀγριότητα καὶ θυμόν, ἀλλὰ νὰ τοὺς ὁμιλοῦμεν μὲ ἐπιείκειαν. Τίποτε δὲ δὲν εἶναι ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πρᾳότητα.[5] Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος παρήγγειλε νὰ ἐπιδεικνύωμεν πάντοτε τοιαύτην συμπεριφοράν· «δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας» (Β' Τιμ. 2, 24). Δὲν εἶπε δὲ μόνον «πρὸς τοὺς ἀδελφούς», ἀλλὰ «πρὸς ὅλους». Καὶ ἀλλοῦ· «τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω» ὄχι «τοῖς ἀδελφοῖς», ἀλλὰ «πᾶσιν ἀνθρώποις» (Φιλ. 4, 5). Καὶ ποία εἶναι ἡ ὠφέλεια, λέγει ἡ Γραφή, ἂν ἀγαπᾶτε ὅσους σᾶς ἀγαποῦν; Ἂν μάλιστα αἱ φιλίαι των προσφέρουν βλάβην, παρασύρουσαι πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν ἀσέβειαν, ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται περὶ τῶν γονέων σου, ν' ἀπομακρυνθῇς ἀπὸ αὐτούς. Ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται περὶ προσώπων, ποὺ ἀγαπᾷς σὰν τὸν δεξιόν σου ὀφθαλμόν, νὰ τὰ ἀποχωρισθῇς. «Ἐάν, λέγει, ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζῃ σε, ἔκκοψον αὐτόν» (Ματθ. 5, 29). Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁμιλῇ ἐδῶ περὶ ἁμαρτωλῆς διαθέσεως τῆς φύσεως τοῦ σώματος, διότι τότε ἡ κατηγορία θὰ ἀνῆκεν εἰς τὸν δημιουργὸν τῆς φύσεως καὶ ἐξ ἄλλου εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξορυχθῇ ὁ εἷς ὀφθαλμός, ἀφοῦ καὶ ὁ ἀριστερὸς ἂν ἔμενεν, ὁμοίως θὰ ἐσκανδάλιζε τὸν ἄνθρωπον. Διὰ νὰ καταλάβῃς ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶναι περὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, προσέθεσε τὸ «δεξιόν», δηλώνων ἔτσι ὅτι ἂν ἔχῃς ἕνα φίλον τόσον πολὺ ἀγαπητὸν σὰν τὸν δεξιόν σου ὀφθαλμόν, καὶ αὐτὸν νὰ τὸν ἀποδιώξῃς καὶ ν' ἀποκηρύξῃς τὴν φιλίαν του, ἐὰν σὲ σκανδαλίζῃ. Τί τὸ ὄφελος νὰ ἔχῃς ὀφθαλμὸν προκαλοῦντα φθορὰν εἰς τὸ ὑπόλοιπον σῶμα;

Ἂν λοιπόν, ὅπως εἶπα, αἱ φιλίαι βλάπτουν, ἂς τὰς ἀποφεύγωμεν καὶ ἂς τὰς ἀποκηρύσσωμεν. Ἂν ὅμως δὲν μᾶς ἐμποδίζουν καθόλου εἰς τὴν εὐσεβῆ διαβίωσιν, ἂς προσελκύωμεν τοὺς φίλους κοντά μας. Ἂν ὅμως καὶ αὐτὸν δὲν τὸν ὠφελῇς καὶ σὺ βλάπτεσαι ἀπὸ αὐτόν, τότε δέξου τουλάχιστον τὸ κέρδος νὰ μείνῃς ἀβλαβὴς διὰ τῆς διακοπῆς καὶ ἀποφυγῆς τοιαύτης φιλίας. Νὰ ἀποφεύγῃς ὅμως μόνον, ὄχι νὰ ἐρίζῃς καὶ νὰ πολεμᾷς.

5. Πρὸς τοὺς πλανωμένους ἡ καλυτέρα συμπεριφορὰ εἶναι ἡ ἐπίδειξις ἀγάπης καὶ ἐπιεικείας. Τοῦτο εἶναι θεμελιώδης Χριστιανικὸς κανών.

Ἔτσι παραινεῖ καὶ ὁ Παῦλος· «εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες» (Ρωμ. 12, 18). Εἶσαι δοῦλος τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης· ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὁποῖος μεταξὺ τῶν ἄλλων παντοειδῶν ἀγαθῶν πράξεων ἐξέβαλλε καὶ δαίμονας, ὅταν τὸν ἀπεκάλεσαν δαιμονιζόμενον, δὲν ἔρριψε κεραυνόν, δὲν συνέτριψε τοὺς κακολογοῦντας, δὲν κατέκαυσε τὴν ἀναίσχυντον καὶ ἀγνώμονα γλῶσσάν των, ὅπως ἠδύνατο νὰ κάμῃ, ἀλλ' ἀπέκρουσε τὴν κατηγορίαν μὲ λόγους μόνον· «ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πέμψαντά με» (Ἰω. 8, 49). Ὅταν δὲ καὶ ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως τὸν ἐκτύπησε, τί εἶπεν; «Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;» (Ἰω. 18, 23). Ὅταν λοιπὸν ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων δίδῃ ἀπολογίαν εἰς ἕνα ὑπηρέτην, τὰ περισσότερα λόγια εἶναι περιττά. Μόνον ἔχε πάντοτε τοὺς λόγους αὐτοὺς εἰς τὸν νοῦν σου καὶ μελέτα τους συνεχῶς καὶ λέγε (452)· «ἐὰν μὲν ὡμίλησα κακῶς, λέγε ποῖον κακὸν εἶπα, ἐὰν δὲ καλῶς, διατί μὲ δέρεις;» Καὶ λάβε ὑπ' ὄψιν ἀπὸ ποῖον, πρὸς ποῖον καὶ εἰς ποίαν εὐκαιρίαν λέγονται, καὶ τότε οἱ λόγοι αὐτοὶ θὰ σοῦ εἶναι σὰν διαρκὴς θεία ἐπῳδή, δυναμένη νὰ καταπραΰνῃ κάθε ἐρεθισμόν. Λάβε ὑπ' ὄψιν τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑβρισθέντος, τὴν εὐτέλειαν τοῦ ὑβρίσαντος καὶ τὸ μέγεθος τῆς ὕβρεως. Διότι δὲν τὸ ἐκακολόγησεν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκτύπησε· καὶ δὲν τὸν ἐκτύπησεν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸν ἐρράπισε. Καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἐξευτελιστικώτερον ἀπὸ τοιοῦτον κτύπημα. Καὶ ὅμως τὰ ὑπέμεινεν ὅλα, διὰ νὰ δώσῃ εἰς σὲ ἓν ὑπέροχον παράδειγμα σωφροσύνης.

Αὐτὰ λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ τὰ σκεπτώμεθα μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ νὰ τὰ μελετῶμεν εἰς κάθε εὐκαιρίαν. Σᾶς βλέπω νὰ ἐπαινῆτε τοὺς λόγους μου αὐτούς, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποδείξετε τὸν ἔπαινον μὲ τὰς πράξεις.[6] Ὁ παλαιστὴς γυμνάζεται εἰς τὴν παλαίστραν, διὰ νὰ δείξῃ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀγώνων τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν προπόνησιν. Καὶ σύ, λοιπόν, ὅταν σὲ καταλάβῃ θυμός, δεῖξε τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν αὐτοῦ τοῦ κηρύγματός μου καὶ λέγε συνεχῶς τοὺς λόγους αὐτούς· «ἐὰν μὲν ὡμίλησα κακῶς, λέγε ποῖον κακὸν εἶπα, ἐὰν δὲ καλῶς, διατί μὲ δέρεις;». Ἐντύπωσέ τους εἰς τὴν διάνοιάν σου·

6. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν οἱ ἀκροαταὶ ἐξεδήλωσαν τὴν ἐπιδοκιμασίαν των διὰ τοὺς λόγους τοῦ Χρυσοστόμου θορυβωδῶς, μὲ χειροκροτήματα ἢ λόγους, ὅπως συνήθιζον τότε. Τὸ ἴδιον κάμνουν καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῶν λόγων αὐτῶν.

δι' αὐτὸ ἀκριβῶς σᾶς τοὺς ἐπαναλαμβάνω διαρκῶς, διὰ νὰ σᾶς ἐντυπωθοῦν εἰς τὴν ψυχὴν ὅλα ὅσα εἶπα καὶ νὰ σᾶς μείνη ἀνεξάλειπτος καὶ ἡ μνήμη των καὶ ἡ ἐκ τῆς μνήμης ὠφέλεια. Καὶ ἂν ἔχωμεν τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐγγεγραμμένους εἰς τὴν συνείδησίν μας, κανεὶς δὲν θὰ εἶναι ποτὲ τόσον λίθινος καὶ ἀγνώμων καὶ ἀναίσθητος, ὥστε νὰ παρασυρθῆ ἀπὸ τὴν ὀργήν. Οἱ λόγοι αὐτοὶ θὰ κατορθώσουν νὰ συγκρατήσουν σὰν χαλινὸς τὴν γλῶσσάν μας, ὅταν τρέχη πέραν ἀπὸ τὸ μέτρον καὶ τὸ πρέπον, νὰ καταπραΰνουν καὶ καταστήσουν μετριοπαθῆ τὴν διάνοιάν μας, ὅταν ταράσσεται, καὶ νὰ ἐγκαταστήσουν μέσα μας ὁλοκληρωμένην τὴν εἰρήνην, ποὺ εὔχομαι νὰ ἀπολαύσωμεν διαπαντός, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΑΙΤΙΑ ΔΙΑΚΟΠΗΣ ΕΚΦΩΝΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΝΟΜΟΙΩΝ ΛΟΓΩΝ

Ἂς ἀναλάβωμεν λοιπὸν τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς ἀπίστους Ἀνομοίους. Καὶ ἂν ἀγανακτοῦν διὰ τὴν προσηγορίαν «ἄπιστοι», ἂς ἀποφύγουν αὐτοὶ τὴν ἀπιστίαν καὶ ἐγὼ θ' ἀποφύγω τὸ ἐπίθετον αὐτό. Ἂς ἐγκαταλείψουν τὴν ἄπιστον σκέψιν καὶ ἐγὼ θ' ἀφίσω τὸ περιφρονητικὸν ὄνομα. Ἀφοῦ ὅμως αὐτοὶ δὲν παύουν ν' ἀτιμάζουν τὴν πίστιν καὶ νὰ καταισχύνουν τὸν ἑαυτόν των μὲ ἔργα, διατί δυσαρεστοῦνται ἐναντίον ἐμοῦ, ὁ ὁποῖος κατηγορῶ μὲ λόγους ὅσα αὐτοὶ ἐπιδεικνύουν μὲ ἔργα;

(453) Ὅπως ἐνθυμεῖσθε, μόλις ἀνέλαβα πρὸ καιροῦ τὸν παρόντα κύκλον κηρυγμάτων καὶ ἤρχισα τὸν ἐναντίον αὐτῶν ἀγῶνα, ἀμέσως μὲ προσείλκυσεν ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ δὲν ἦτο σωστὸν νὰ παραβλέψω μέλη τῆς ἰδικῆς μας Ἐκκλησίας νοσοῦντα κατὰ τὴν πίστιν. Διὰ τοὺς λόγους κατὰ τῶν Ἀνομοίων ὑπάρχει πάντοτε καιρός, ἐνῷ τοὺς ἀσθενεῖς ἀδελφούς μας, ποὺ εἶχον περιπέσει εἰς ἰουδαϊκὰς πλάνας, δὲν θὰ ὠφέλει ἀργότερα καθόλου ἡ νουθεσία, ἂν δὲν εἶχα προλάβει τότε ἀμέσως νὰ τοὺς συγκρατήσω ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴν πυράν, διότι ἡ ἁμαρτία θὰ εἶχε προχωρήσει διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν νηστείαν.[7] Μετὰ δὲ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἠκολούθησε συγκέντρωσις πολλῶν πνευματικῶν πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἦλθον εἰς τὴν πόλιν μας ἀπὸ διάφορα μέρη καὶ δὲν ὑπῆρχεν εὐκαιρία νὰ συνεχισθῆ τὸ κήρυγμά μου, καθ' ἣν στιγμὴν ὅλοι ἐκεῖνοι συνέρρεον ὡς ποταμοὶ εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτὴν θάλασσαν. Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν ἐκείνων ἠκολούθησαν συχναὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι μνῆμαι μαρτύρων καὶ πάλιν δὲν ἦτο σωστὸν νὰ παρίδωμεν τὴν εὐλογίαν τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀθλητῶν. Σᾶς ἀναφέρω αὐτὰ τὰ πράγματα λεπτομερῶς, διὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι ἀνέβαλον τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἀνομοίων ἀπὸ ὀκνηρίαν καὶ ραθυμίαν.

7. Δικαιολογεῖ ἐδῶ ὁ Χρυσόστομος τὴν διακοπὴν ἐκφωνήσεως τῆς σειρᾶς τῶν λόγων. Ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν αὐτὴν ἀποδεικνύεται ὅτι ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον Χριστιανοὶ ποὺ ἑώρταζον καὶ ἐνήστευον μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας.

Τώρα λοιπόν, πού άπηλλάγημεν άπό τήν μάχην κατά τών Ἰουδαίων καί οἱ πατέρες έπανήλθον είς τάς πατρίδας των καί άπηλαύσαμεν έπαρκώς τής εὐλογίας τών μαρτύρων, ἂς σᾶς ἱκανοποιήσω τόν πόθον διά τήν ἀκρόασιν τής διδασκαλίας μου ἐπί τοῦ θέματος αὐτοῦ, πού σᾶς κατέχει τόσον πολύν καιρόν. Γνωρίζω πράγματι καλά ὅτι ὁ καθένας ἀπό σᾶς ἔχει τόσην ἀγωνίαν νά παρακολουθήση τήν διαπραγμάτευσιν τοῦ ζητήματος τούτου, ὅσην ἔχω ἐγώ νά τό ἀναπτύξω. Αἰτία δέ αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἡ πόλις μας ἀνέκαθεν ὑπῆρξε φιλόχριστος[8] καί σεῖς ἐδέχθητε ὡς πατρικήν κληρονομίαν τό νά μή ἀδιαφορῆτε, ὅταν νοθεύωνται τά χριστιανικά δόγματα.

Πῶς τό γνωρίζομεν αὐτό; Κάποτε εἰς τούς χρόνους τῶν προγόνων σας κατέβησαν μερικοί ἄνθρωποι ἀπό τήν Ἰουδαίαν καί ἐθόλωναν τά καθαρά δόγματα τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας καί παρήγγελον εἰς τούς πιστούς νά περιτέμνωνται καί νά τηροῦν τόν Μωσαϊκόν νόμον. Τήν καινοτομίαν αὐτήν δέν τήν ἐδέχθησαν σιωπηρῶς οἱ τότε κατοικοῦντες τήν πόλιν σας, ἀλλά σάν σκύλοι γενναῖοι ὅταν βλέπουν λύκους νά εἰσέρχωνται εἰς τήν μάνδραν καί νά κατακόπτουν ὁλόκληρον τό ποίμνιον, ὥρμησαν ἐναντίον ἐκείνων καί δέν ἔπαυσαν τήν ἐπίθεσιν καί καταδίωξίν των, ἕως ὅτου προεκάλεσαν τήν ἐκ μέρους τῶν ἀποστόλων ἀποστολήν εἰς ὁλόκληρον τήν οἰκουμένην ἀποφάσεων πού ἀφώπλιζον καί ἐκείνους καί τούς ὀπαδούς των καί τούς καθίστων ἀνισχύρους νά συνεχίσουν τάς προσβολάς των κατά τῶν πιστῶν.

ΠΕΡΙ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΑΛΗΘΕΙΩΝ ΔΙΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΟΥΧΙ ΔΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ἀπό ποῦ λοιπόν ν' ἀρχίσω τούς ἐναντίον των λόγους; Ἀπό ποῦ ἀλλοῦ παρά ἀπό τήν κατηγορίαν περί ἀπιστίας; Πράγματι οἱ Ἀνόμοιοι ἐπιχειροῦν νά μετέρχωνται τά πάντα, διά ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπό τήν ψυχήν τῶν ἀκροατῶν των ἡ πίστις. Ὑπάρχει χειρότερον θρησκευτικόν ἔγκλημα ἀπό αὐτό; Ὅταν ὁ Θεός βεβαιώνει κάτι, πρέπει νά τό δεχώμεθα μέ πίστιν καί ὄχι νά τό ἀνακρίνωμεν μέ θράσος. Ὅποιος θέλει ἀπό αὐτούς ἂς μέ ἀποκαλῇ ἄπιστον· δέν ἀγανακτῶ. Διατί; Διότι ἐγώ ἀποδεικνύω μέ τά ἔργα ποῖος χαρακτηρισμός μοῦ ἁρμόζει. Καί μόνον ἄπιστον; Ἂς μέ ἀποκαλῇ καί μωρόν ἐν Χριστῷ καί δι' αὐτόν τόν χαρακτηρισμόν αἰσθάνομαι ἀγαλλίασιν σάν νά μοῦ ἐδίδετο στέφανος ὡς βραβεῖον. Ἄλλωστε θά ἔχω κοινήν τήν προσηγορίαν αὐτήν μέ τόν Παῦλον, διότι αὐτός εἶπεν· «ἡμεῖς μωροί διά Χριστόν» (Α' Κορ. 4, 10). Αὐτή ἡ μωρία εἶναι προτιμοτέρα ἀπό κάθε σοφίαν, διότι ἡ κατά Χριστόν μωρία κατώρθωσε νά ἐπιτύχῃ ὅσα δέν κατώρθωσε νά εὕρῃ ἡ κοσμική σοφία (454). Αὐτή διέλυσε τό σκότος τῆς οἰκουμένης, αὐτή ἐπανέφερε τό φῶς τῆς γνώσεως. Τί σημαίνει δέ μωρία κατά Χριστόν; Σημαίνει νά περιστέλλωμεν τούς λογισμούς μας, ὅταν διεγείρωνται καί ἐκτροχιάζωνται, νά κρατοῦμεν τόν νοῦν μας ἐλεύθερον ἀπό τήν κοσμικήν παιδείαν, ὥστε νά τόν ἔχωμεν καθαρόν καί ἕτοιμον νά δεχθῇ τούς θείους περί Χριστοῦ λόγους, ὅταν ἔλθῃ ἡ κατάλληλος στιγμή.

Ὅταν λοιπόν ὁ Θεός παραγγέλλῃ κάτι, δέν πρέπει νά τό ὑποβάλλωμεν εἰς ἔρευναν, ἀλλά νά τό παραδεχώμεθα διά τῆς πίστεως. Εἶναι δέ γνώρισμα θρασυτάτης καί ριψοκινδύνου ψυχῆς τό νά περιεργάζεται τάς αἰτίας καί τούς λόγους, διά τούς ὁποίους δίδονται, καί τάς συνθήκας, ὑπό τάς ὁποίας δίδονται αἱ θεῖαι ἐντολαί. Καί θά σᾶς ἀποδείξω τοῦτο ἀπό αὐτήν τήν θείαν αὐτήν Γραφήν.

Ὑπῆρξε κάποιος θαυμαστός καί μέγας ἀνήρ, πού εἶχε τιμηθῇ ἀπό τοῦ Θεοῦ μέ τό ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης καί μέ τό ἔργον τῆς πνευματικῆς ἐπιστασίας ὁλοκλήρου τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, ὁ Ζαχαρίας. Αὐτός λοιπόν ὁ Ζαχαρίας, καθώς εἰσῆλθε κάποτε εἰς τά ἅγια τῶν ἁγίων, εἰς τά ἄδυτα, πού μόνον αὐτός ἐπετρέπετο νά ἴδῃ (παρετήρησε πόσον μεγάλην παρρησίαν εἶχεν, ὥστε ν' ἀντιπροσωπεύῃ ὁλόκληρον τόν λαόν ὡς μεσίτης μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ Θεοῦ, νά ἀναπέμπῃ ἐξ ὀνόματός του δεήσεις πρός τόν Θεόν διά νά τόν καταστήσῃ εὔσπλαγχνον ἀπέναντι τῶν δούλων του), εἶδεν ἄγγελον νά ἵσταται ἐκεῖ μέσα καί ἐπειδή ἡ θέα του τόν κατέπληξεν, εἶπεν ἐκεῖνος· «μή φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου καί ἰδού τέξῃ υἱόν» (Λουκᾶ 1, 13). Ποίαν σχέσιν ὅμως ἔχει τοῦτο; Αὐτός παρεκάλει τόν Θεόν ὑπέρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ, ἐζήτει συγγνώμην διά τούς συνδούλους του καί ὁ ἄγγελος τοῦ λέγει· «μή φοβῆσαι, Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ παράκλησίς σου» καί ὡς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λό-

8. Ἡ πόλις τῆς Ἀντιοχείας ὅπου ἐξεφωνοῦντο οἱ λόγοι. Ὅπως εἶναι γνωστόν, ἡ πόλις αὐτή ὑπῆρξεν ἡ βάσις ἐξορμήσεως τῶν Χριστιανῶν Ἀποστόλων πρός Εὐαγγελισμόν τῆς οἰκουμένης καί ἐκεῖ διά πρώτην φοράν οἱ μαθηταί τοῦ Χριστοῦ ὀνομάσθησαν Χριστιανοί.

γων του φέρει τὸ μελλοντικὸν γεγονὸς ὅτι θὰ ἀποκτήση υἱόν, τὸν Ἰωάννην. Ἔχει πολλὴν σχέσιν. Ἐφ' ὅσον τώρα παρεκάλει τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ, θὰ ἀπέκτα δὲ βραδύτερον υἱόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἔλεγεν, «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» (Ἰωαν. 1, 29), εὐλόγως λέγει ὁ ἄγγελος: «εἰσηκούσθη ἡ παράκλησίς σου καὶ θὰ γεννήσῃς υἱόν».

Τί ἔκαμε λοιπὸν ἐκεῖνος; Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ζήτημα, ποὺ ἔθεσα, ὅτι δηλαδὴ ἡ περίεργος ἐξέτασις τῶν τρόπων μὲ τοὺς ὁποίους ἐκδηλώνονται αἱ θεῖαι βουλαὶ εἶναι ἀσυγχώρητος καὶ ὅτι αἱ ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ γίνωνται παραδεκταὶ διὰ τῆς πίστεως. Ὁ Ζαχαρίας ἐπρόσεξε τὴν ἡλικίαν του, τὰς λευκάς του τρίχας, τὸ ἐξησθενημένον σῶμά του, ἐπρόσεξεν ἐπίσης τὴν στείρωσιν τῆς γυναικός του καὶ κατελήφθη ἀπὸ ἀμφιβολίαν καὶ ἐζήτησε νὰ μάθῃ, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου καὶ ἠρώτησε· «κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο» (Λουκᾶ 1, 18); Πῶς εἶναι δυνατόν, λέγει, νὰ γίνῃ τοῦτο; Ἐγὼ ἔχω λευκανθῇ καὶ γηράσει καὶ ἡ σύζυγός μου εἶναι περασμένη εἰς τὰ χρόνια καὶ στεῖρα, ἑπομένως ἡ ἡλικία της εἶναι ἀκατάλληλος καὶ ἡ φυσιολογική της κατάστασις δὲν ἐπιτρέπει τεκνογονίαν. Κατὰ ποίαν λογικὴν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ὑπόσχεσις αὐτή, ἐφ' ὅσον ἐγώ, ὁ σπορεύς, εἶμαι ἀσθενὴς καὶ αὐτή, ἡ γῆ, εἶναι ἄγονος;

Δὲν φαίνεται λοιπὸν εἰς μερικοὺς ἄξιος συγγνώμης ὁ Ζαχαρίας, ἀφοῦ εἶναι εὔλογον νὰ ζητήσῃ διασάφησιν τῶν λόγων τούτων τοῦ ἀγγέλου; Πολὺ εὐλόγως ὅμως ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἐθεώρησεν ἄξιον συγχωρήσεως. Διότι ὅταν βεβαιώνῃ ὁ Θεὸς κάτι, δὲν πρέπει νὰ τὸ ὑποβάλλωμεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς λογικῆς οὔτε νὰ ζητοῦμεν τὴν αἰτιολογίαν τῶν πραγμάτων οὔτε νὰ προβάλλωμεν τὴν ἀδυναμίαν τῆς φύσεως νὰ ὑπακούσῃ ἢ ἄλλο παρόμοιον· διότι ἡ δύναμις τῆς θείας ἀποφάσεως εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ κανὲν κώλυμα δὲν δύναται νὰ τὴν ματαιώσῃ.

Τί κάμνεις λοιπόν, ἄνθρωπε(455); Ὁ Θεὸς δίδει ἐπαγγελίαν καὶ σὺ δυσπιστεῖς καταφεύγων εἰς τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ γῆρας; Μήπως εἶναι τὸ γῆρας ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ; Μήπως εἶναι ἡ φύσις δυνατωτέρα ἀπὸ τὸν δημιουργόν της; Δὲν γνωρίζεις ὅτι οἱ λόγοι του μεταβάλλονται εἰς ἔργα θαυμαστά· Ὁ λόγος του ἵδρυσε τὸν οὐρανόν, ὁ λόγος του κατεσκεύασε τὴν κτίσιν, ὁ λόγος του ἐδημιούργησε τοὺς ἀγγέλους, καὶ σὺ ἀμφιβάλλεις διὰ μίαν γέννησιν; Διὰ τοῦτο ἠγανάκτησεν ὁ ἄγγελος καὶ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν οὔτε τὴν ἱερωσύνην του, καὶ μάλιστα λόγῳ αὐτῆς τὸν ἐτιμώρησε βαρύτερον. Διότι ὁ τιμώμενος μὲ μεγαλύτερον ἀξίωμα πρέπει νὰ κατέχῃ καὶ μεγαλυτέραν πίστιν. Ποῖος δὲ εἶναι ὁ τρόπος τῆς τιμωρίας; «Ἰδοὺ ἔσῃ σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλεῖν». Ἡ γλῶσσά σου, λέγει, ποὺ ἐξυπηρέτησε διὰ τοῦ λόγου τὴν ἀπιστίαν σου, θὰ δεχθῇ καὶ τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν ἀπιστίαν· «ἰδοὺ ἔσῃ σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλεῖν ἕως ἂν γένηται ταῦτα» (Λουκᾶ 1, 20). Σκέψου τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου. Δὲν μὲ πιστεύεις, λέγει· λοιπὸν δέξου τὴν τιμωρίαν καὶ ὅταν σοῦ ἀποδείξω τοὺς λόγους μου διὰ τῶν πραγμάτων, τότε θὰ διαλυθῇ ἡ ὀργή μου· ὅταν καταλάβῃς ὅτι δικαίως ἐτιμωρήθης, τότε θὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν τιμωρίαν.

Ἂς ἀκούσουν οἱ Ἀνόμοιοι πῶς ἀγανακτεῖ ὁ Θεός, ὅταν ἐξετάζουν καὶ περιεργάζωνται αὐτόν. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος, ὁ Ζαχαρίας, τιμωρεῖται διότι ἠπίστησεν εἰς τὴν ὑπόσχεσιν περὶ τῆς γεννήσεως ἑνὸς θνητοῦ ἀνθρώπου, σύ, ὁ ὁποῖος περιεργάζεσαι τὴν ἀπόρρητον θείαν γέννησιν, πῶς θὰ διαφύγῃς τὴν τιμωρίαν, εἰπέ μου; Ἐκεῖνος δὲν ἐξέφρασεν ἀντίθετον γνώμην, ἀλλ' ἁπλῶς ἠθέλησε νὰ μάθῃ, καὶ ὅμως δὲν συνεχωρήθη· σύ, ὁ ὁποῖος νομίζεις ὅτι γνωρίζεις τὸν εἰς ὅλους ἀθέατον καὶ ἀκατάληπτον, πῶς θὰ ἀπολογηθῇς; ποίαν τιμωρίαν δὲν θὰ ἐπισύρῃς κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ σου;

Η ΑΣΥΛΛΗΠΤΟΣ ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΟΥ ΘΕΛΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ἀλλὰ τὸ σχετικὸν μὲ τὴν θείαν γέννησιν ζήτημα θὰ ἐξετασθῇ εἰς τὸν καιρόν του. Τώρα δὲ ἂς προχωρήσωμεν εἰς τὸ προηγούμενον ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἀφίσαμεν εἰς τὴν μέσην, ἐπιχειροῦντες νὰ ξερριζώσωμεν τὴν καταστρεπτικὴν ρίζαν, τὴν μητέραν ὅλων τῶν κακῶν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ τὰ ἰδικά των δόγματα ἐβλάστησαν. Ποία δὲ εἶναι ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν; Πιστεύσατέ με, μὲ κατέχει φρίκη καθὼς πρόκειται νὰ τὴν ἀναφέρω, διότι ἐγὼ διστάζω νὰ ἐκφράσω μὲ τὴν γλῶσσαν ὅσα ἐκεῖνοι μελετοῦν διαρκῶς μὲ τὴν σκέψιν των. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ρίζα αὐτῶν τῶν κακῶν; Τὸ ὅτι ἄνθρωπος ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ· «γνωρίζω τὸν Θεόν, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς γνωρίζει

τὸν ἑαυτόν του».[9] Χρειάζονται αὐτὰ ἔλεγχον; Χρειάζονται ἀπόδειξιν; Δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ ἀπαγγελία τῶν λέξεων, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅλην των τὴν ἀσέβειαν; Διότι αὐτοὶ οἱ λόγοι ἀποδεικνύουν ἀναμφισβήτητον μανίαν, ἀσυγχώρητον παραφροσύνην, ἐκκεντρικώτατον τρόπον ἀσεβείας. Τέτοιο πρᾶγμα δὲν ἐτόλμησε ποτὲ κανεὶς οὔτε εἰς τὸν νοῦν του νὰ βάλῃ οὔτε μὲ τὴν γλῶσσάν του ν' ἀναφέρῃ. Σκέψου, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε ἄνθρωπε, ποῖος εἶσαι καὶ ποῖον περιεργάζεσαι; Ἄνθρωπος σύ, τολμᾷς νὰ ἐρευνήσῃς καὶ ἐξετάσῃς τὸν Θεόν —διότι ἀρκοῦν καὶ μόναι των αἱ λέξεις διὰ ν' ἀποδείξουν τὴν ὑπερβολικήν σου ἀνοησίαν— ἄνθρωπος, γῆ καὶ στάκτη, σὰρξ καὶ αἷμα, χόρτον καὶ ἄνθος χόρτου, σκιὰ καὶ καπνὸς καὶ ματαιότης καὶ ὅ,τι ἄλλο μηδαμινώτερον καὶ εὐτελέστερον.

Μὴ νομίσετε δὲ ὅτι ὅσα λέγω ἀποτελοῦν κατηγορίαν κατὰ τῆς φύσεως. Ἄλλωστε αὐτὰ δὲν τὰ λέγω ἐγώ· τὰ ἐξαγγέλλουν οἱ προφῆται μὲ σκοπὸν ὄχι νὰ ἀτιμάσουν τὸ γένος μας, ἀλλὰ νὰ περιστείλουν τὴν ὑπεροψίαν τῶν ἀνοήτων, ὄχι νὰ ἐξευτελίσουν τὴν φύσιν, ἀλλὰ νὰ ταπεινώσουν τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν παραφρόνων (456). Ἐὰν δέ, ἔπειτα ἀπὸ ὅσα εἶπον ἐκεῖνοι, ἐφάνησαν μερικοὶ ποὺ ὑπερβάλλουν καὶ τοῦ διαβόλου τὴν καυχησιολογίαν, εἰς ποίαν ἀλαζονείαν δὲν θὰ εἶχον φθάσει αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ἂν δὲν εἶχε λεχθῆ τίποτε ἀπὸ τοὺς προφήτας, εἰπέ μου; Ἂν καὶ τώρα ἀκόμη ἔχουν φλεγμονήν, μολονότι τὸ φάρμακον εἶναι ἐπάνω των, εἰς ποῖον εἶδος ὑπεροψίας καὶ ὑπερηφανείας δὲν θὰ παρεδίδοντο, ἐὰν ἐκεῖνοι δὲν εἶχον εἴπει τόσα πράγματα περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως;

Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ δίκαιος πατριάρχης Ἀβραὰμ περὶ ἑαυτοῦ· «ἐγὼ εἰμὶ γῆ καὶ σποδός». (Γέν. 18, 27). Συνεζήτει μὲ τὸν Θεὸν καὶ δὲν τὸν συνεπῆρε τὸ θάρρος, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸν καθίστα μετριοφρονέστερον. Αὐτοὶ δὲ οἱ Ἀνόμοιοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀξίζουν οὔτε ὅσον ἡ σκιὰ ἐκείνου, νομίζουν ὅτι εἶναι ἀνώτεροι τῶν ἀγγέλων, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει ἐσχάτην ἀνοησίαν. Εἰπέ μου, τὸν Θεὸν περιεργάζεσαι, τὸν ἄναρχον, τὸν ἀναλλοίωτον, τὸν ἀσώματον, τὸν ἄφθαρτον, τὸν πανταχοῦ παρόντα, τὸν ὑπέρτερον ὅλων τῶν ὄντων τῆς κτίσεως; Ἄκουσε τί ἀποφαίνονται περὶ αὐτοῦ οἱ προφῆται καὶ φοβήσου· «Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέ-

9. Αὐτὰ εἶναι λόγοι τῶν Ἀνομοίων. Βλ. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 4, 7.

μειν» (Ψαλμ. 103, 32). Μόνον μὲ τὸ βλέμμα του σαλεύει τὴν τόσον μεγάλην καὶ ὀγκώδη γῆν. «Ὁ ἁπτόμενος τῶν ὀρέων καὶ καπνίζονται». «Ὁ σείων τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐκ θεμελίων καὶ οἱ στῦλοι αὐτῆς σαλεύονται» (Ἰὼβ 9, 6). «Ὁ ἀπειλῶν τῇ θαλάσσῃ καὶ ξηραίνων αὐτήν» (Ἠσ. 51, 10). «Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθείσῃ» (Ἠσ. 44: 27). «Ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω· τὰ ὄρη ἐσκίρτησαν ὡσεὶ κριοὶ καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων» (Ψαλ. 113, 3 ἑ.). Ὁλόκληρος ἡ κτίσις σαλεύεται, καταλαμβάνεται ἀπὸ δέος, τρέμει· καὶ μόνον αὐτοὶ περιφρονοῦν, παραβλέπουν, ἐξευτελίζουν τὴν σωτηρίαν των—νὰ εἴπω ὅτι ἐξευτελίζουν τὸν Κύριον τῶν ὅλων δὲν ἐπιτρέπεται.

Προηγουμένως προσεπάθησα νὰ τοὺς σωφρονήσω μὲ τὸ παράδειγμα τῶν οὐρανίων δυνάμεων, τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, τῶν Χερουβίμ, τῶν Σεραφίμ· τώρα χρησιμοποιῶ τὸ παράδειγμα τῆς ἀναισθήτου φύσεως καὶ πάλιν δὲν ἐντρέπονται. Δὲν βλέπεις τὸν οὐρανὸν πόσον ὡραῖος εἶναι, πῶς στεφανώνεται μὲ τὸν ἀναρίθμητον χορὸν τῶν ἀστέρων; Πόσον χρόνον ὑπάρχει; Στέκεται ἐκεῖ περισσότερα ἀπὸ πέντε χιλιάδες χρόνια[10] καὶ τὸ πλῆθος τοῦ χρόνου δὲν τὸν ἐγήρασεν, ἀλλὰ διατηρεῖται εἰς ἀνθηρὰν καὶ ἀκμαίαν ἡλικίαν. Ὡς νέον καὶ σφριγῶν σῶμα, ὁ οὐρανὸς διετήρησε τὸ ἀρχικὸν κάλλος καὶ δὲν ἐξησθένησε μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου. Ἀλλ' αὐτὸν τὸν οὐρανόν, τὸν ὡραῖον, τὸν μεγάλον, τὸν φαιδρόν, τὸν ἀστερωπόν, τὸν διαρκῆ, τὸν διατηρούμενον ἐπὶ τόσον μακρὸν χρόνον, ὁ Θεὸς τὸν κατεσκεύασε μὲ τόσην εὐκολίαν μὲ ὅσην κατασκευάζει κανεὶς μίαν καλύβην, ὁ Θεὸς τὸν ὁποῖον σὺ περιεργάζεσαι καὶ προσπαθεῖς νὰ περιγράψῃς μὲ τὴν λογικήν σου. Διὰ νὰ δηλώσῃ δὲ τοῦτο ὁ Ἠσαΐας ἔλεγεν· «ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνὴν ἐπὶ τῆς γῆς». (Ἠσ. 40, 22). Θέλεις ὅμως νὰ ἴδῃς καὶ τὴν γῆν; Αὐτὴν τὴν ἐδημιούργησεν ὡς μηδέν. Δι' ἐκεῖνον μὲν λέγει· «ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνὴν ἐπὶ τῆς γῆς», δι' αὐτὴν δέ, «ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, ὁ ποιήσας τὴν γῆν ὡς οὐδέν». (Ἠσ. 40, 23).

10. Ὁ ὑπολογισμὸς εἶναι κατὰ τὰ στοιχεῖα τῶν εἰδήσεων ποὺ διατηροῦνται εἰς τὴν Π. Διαθήκην. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι τὰ χρόνια ἔχουν παραδειγματικὴν ἔννοιαν καὶ συχνὰ ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς αἰῶνες ἢ ὡς χιλιετίαι.

Βλέπεις ὅτι ὠνόμασε μηδὲν τὴν γῆν, ἡ ὁποία ἔχει τόσον μέγεθος καὶ ὄγκον;

Σκέψου λοιπὸν πόσον πλῆθος ὀρέων, πόσα ἔθνη ἀνθρώπων, πόσας ποικιλίας φυτῶν, πόσας πόλεις μὲ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ πόσας ποικιλίας τετραπόδων, θηρίων, ἑρπετῶν φέρει εἰς τὴν ράχην της (457). Ἀλλ' ὅμως μὲ ὅλον της τὸν ὄγκον τὴν ἐδημιούργησε τόσον εὔκολα, ὥστε ὁ προφήτης νὰ μὴ δύναται νὰ εὕρη παράδειγμα εὐκολίας καὶ νὰ εἴπη ὅτι τὴν ἐδημιούργησε ὡς «μηδέν». Ἐπειδὴ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῶν ὁρατῶν ἀντικειμένων ὑπολείπονται κατὰ πολὺ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ ποιητοῦ των καὶ δὲν ἐπαρκοῦν διὰ νὰ παραστήσουν τὴν δύναμίν του, οἱ προφῆται εὗρον ἄλλον τρόπον νὰ μᾶς δώσουν σαφεστέραν ἔννοιαν αὐτῆς. Ποῖον δηλαδή; Δὲν προέβαλον μόνον τὸ μέγεθος τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας, ὥστε νὰ κατορθώσωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ λάβωμεν ἐπαρκῆ ἔννοιαν περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα· ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν δημιουργημάτων καὶ ἀπὸ τὴν εὐκολίαν τῆς δημιουργίας. Μὴ ἐξετάζῃς λοιπὸν τὸ μέγεθος μόνον τῶν δημιουργημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς τὰ κατεσκεύασεν.

Αὐτὸ δὲ δὲν ἰσχύει μόνον διὰ τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων. Διότι λέγει, ἄλλοτε μέν, «ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡσεὶ ἀκρίδας», ἄλλοτε δέ, «ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου πάντα τὰ ἔθνη ἐναντίον αὐτοῦ». (Ἡσ. 40,15, 22). Μὴ προσπεράσῃς τοὺς λόγους αὐτοὺς μὲ ἐπιπολαιότητα, ἀλλ' ἐξέτασέ τους καὶ ἀνάπτυξέ τους μὲ προσοχήν. Ἀναλογίσου ὅλα τὰ ἔθνη· τοὺς Σύρους, Κίλικας, Καππαδόκας, Βιθυνούς, τοὺς κατοίκους τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, τῶν νήσων, τῆς Ἰταλίας, τοὺς ἐκτὸς τῆς οἰκουμενικῆς αὐτοκρατορίας μας, τοὺς κατοίκους τῶν Βρεττανικῶν νήσων, τοὺς Σαυρομάτας, τοὺς Ἰνδούς, τοὺς κατοίκους τῆς Περσίας, τὰ ἄπειρα ἄλλα γένη καὶ φῦλα, ποὺ δὲν γνωρίζομεν οὔτε τὰ ὀνόματά των— καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔθνη ἐνώπιόν του εἶναι σὰν σταγὼν μέσα εἰς κάδον. Εἰπέ μου, ποῖον μόριον τῆς σταγόνος εἶσαι σύ, ὁ περιεργαζόμενος τὸν Θεόν, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ ἔθνη εἶναι σὰν σταγὼν μέσα εἰς κάδον;

Διὰ ποῖον ὅμως λόγον ν' ἀσχολούμεθα μὲ τὸν οὐρανὸν

καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων; Ἂς ἀναβῶμεν διὰ τοῦ λόγου ἐπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἂς ἔλθωμεν εἰς τοὺς ἀγγέλους. Βεβαίως γνωρίζετε ὅτι καὶ εἷς μόνον ἄγγελος ἔχει ἴσην ἀξίαν μὲ ὁλόκληρον τὴν ὁρατὴν κτίσιν ἢ μᾶλλον εἶναι πολυτιμότερος ἀπὸ αὐτήν. Ἐὰν ὁλόκληρος ὁ κόσμος δὲν ἀξίζει οὔτε ὅσον ἀξίζει εἷς δίκαιος, ὅπως διδάσκει ὁ Παῦλος μὲ τὴν φράσιν «ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος». (Ἑβρ. 11, 38), πολὺ περισσότερον δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἰσάξιος μὲ ἕνα ἄγγελον, διότι οἱ ἄγγελοι εἶναι πολὺ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς δικαίους. Καὶ ὅμως ἐκεῖ ἐπάνω ὑπάρχουν μύριοι μυριάδες ἀγγέλων καὶ χίλιαι χιλιάδες ἀρχαγγέλων, καὶ θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, ἄπειρα πλήθη καὶ ἀναρίθμητα τάγματα ἀσωμάτων δυνάμεων· καὶ ὅλας αὐτὰς τὰς δυνάμεις ὁ Θεὸς τὰς ἐδημιούργησε μὲ τοιαύτην εὐκολίαν, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ τὴν παραστήσῃ κανεὶς λόγος. Ἤρκεσε δι' ὅλα αὐτὰ ἡ θέλησίς του, καὶ ὅπως εἰς ἡμᾶς ἡ λειτουργία τῆς θελήσεως δὲν φέρει κούρασιν, ἔτσι, καὶ εἰς ἐκεῖνον καμμίαν κόπωσιν δὲν ἔφερεν ἡ δημιουργία τοσούτων καὶ τοιούτων δυνάμεων. Αὐτὸ ἤθελε νὰ δείξῃ καὶ ὁ προφήτης, ὅταν ἔλεγε, «πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ» (Ψαλμ. 134, 6).

(458) Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ὄχι μόνον διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἤρκεσε μόνη ἡ θέλησίς του; Ἀκούων λοιπὸν αὐτά, εἰπέ μου, δὲν κλαίεις τὸν ἑαυτόν σου καὶ δὲν λέγεις ν' ἀνοίξῃ ἡ γῆ νὰ σὲ καταπιῇ, διότι ἔφθασες εἰς τόσην παραφροσύνην, ὥστε προσπαθῇς νὰ περιεργάζεσαι καὶ νὰ πολυεξετάζῃς ὡς εὐτελέστατον ἀντικείμενον αὐτόν, ποὺ μόνον νὰ δοξάζῃς καὶ νὰ προσκυνῇς πρέπει; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, ὁ γεμᾶτος σοφίαν, βλέπων τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μηδαμινότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἠγανάκτει διὰ τοὺς περιεργαζομένους τὰς ἐνεργείας του καὶ ἔλεγε μὲ ὀργὴν καὶ αὐστηρότητα· «μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος Θεῷ;» (Ρωμ. 9, 20). Ποῖος εἶσαι; Κατανόησε πρῶτον τὴν φύσιν σου καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ λέξις δυναμένη νὰ παραστήσῃ τὴν εὐτέλειάν σου.

Η ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΔΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΕΡΓΟΥ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ

Ἀλλὰ θὰ εἴπῃς· εἶμαι ἄνθρωπος προικισμένος μὲ τὸ χά-

ρισμα τῆς ἐλευθερίας. Ἐπροικίσθης ὅμως μὲ τὸ τιμητικὸν χάρισμα τῆς ἐλευθερίας διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃς ὄχι εἰς ἀντιλογίας, ἀλλ' εἰς ὑπακοὴν πρὸς αὐτὸν ποὺ σὲ ἐτίμησε.[11] Σὲ ἐτίμησεν ὁ Θεὸς ὄχι διὰ νὰ τὸν ὑβρίζῃς, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν δοξάζῃς· καὶ ὅποιος περιεργάζεται τὴν οὐσίαν του τὸν ὑβρίζει. Ἐὰν ἀποτελῇ δοξολόγησιν τοῦ Θεοῦ ἡ ἀποφυγὴ τῆς περιέργου ἀνακρίσεως τῶν ἐπαγγελιῶν του, ἡ πολυπράγμων διερεύνησις ὄχι μόνον τῶν ἀποφάσεων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ποὺ λαμβάνει τὰς ἀποφάσεις, ἀποτελεῖ προσβολήν. Ὅτι δὲ ἡ ἀποφυγὴ τῆς περιέργου ἀνακρίσεως τῶν ἐπαγγελιῶν του ἀποτελεῖ δοξολόγησιν αὐτοῦ, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος, ὅταν ὁμιλῇ περὶ τῆς ὑπακοῆς καὶ πίστεως τοῦ Ἀβραὰμ εἰς ὅλα· «κατενόησε μὲν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας τῆς Σάρρας, εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει» (Ρωμ. 4, 19 ἑ.). Ἡ ἀδύνατος λόγῳ τῆς ἡλικίας φύσις, λέγει τὸν ἐνέβαλεν εἰς ἀπελπισίαν, ἡ πίστις ὅμως τοῦ ἔδωσεν ἰσχυρὰς ἐλπίδας· «ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελται δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι». Βλέπεις ὅτι αὐτὸς ποῦ βεβαιώνεται διὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν πίστιν τὸν δοξάζει; Ἐὰν λοιπὸν ὅποιος δίδει πίστιν εἰς τὸν Θεὸν τὸν δοξολογῇ, ὅποιος ἀπιστεῖ εἰς αὐτὸν στρέφει τὴν προσβολὴν κατὰ τῆς ἰδικῆς του κεφαλῆς. «Ποῖος εἶσαι σύ, ὥστε νὰ ἔρχεσαι εἰς ἀντιπαράστασιν μὲ τὸν Θεόν»;

Ἔπειτα, ὅταν ἠθέλησεν ὁ Παῦλος νὰ δείξῃ τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, δὲν τὸ κατώρθωσε τελείως, ἀλλὰ πάντως ἀπὸ τὸ χρησιμοποιηθὲν παράδειγμα εἶναι δυνατὸν νὰ λάβωμεν ἰδέαν καὶ τῆς ἐπὶ πλέον διαφορᾶς. Τί λέγει δι' αὐτό; «Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν»; (Ρωμ. 9. 20 ἑ.).

Λέγεις λοιπόν, θὰ ἀντείπῃ κανείς, ὅτι ὀφείλω νὰ ὑπόκειμαι εἰς τὸν Θεὸν ὅπως ὁ πηλὸς εἰς τὸν κεραμέα; Μάλιστα ἀπαντᾷ ὁ Παῦλος· διότι ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ εἶναι τόση, ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ πηλοῦ καὶ κεραμέως καὶ ἀκόμη μεγαλυτέρα, ἐφ' ὅσον ἡ οὐσία τοῦ πηλοῦ

11. Μὲ τοὺς προηγουμένους λόγους ἐτόνισε τὴν ἀναξιότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῷ τώρα ἐπισημαίνει τὸ τιμητικὸν χάρισμα τοῦ αὐτεξουσίου ποὺ τοῦ δίδει μεγάλην ἀξίαν.

καὶ τοῦ κεραμέως εἶναι ἡ ἰδία, ὅπως λέγεται καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ· «ἐῶ δὲ τοὺς κατοικοῦντας οἰκίας πηλίνας, ἐξ οὗ καὶ αὐτοὶ ἐσμεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ» (Ἰὼβ 4, 19). Ἐὰν δὲ ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται ἀνώτερος καὶ εὐπρεπέστερος τοῦ πηλοῦ, τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ὕλης, ἀλλ' εἰς τὴν σοφίαν τοῦ τεχνίτου (456). Καὶ ἂν ἀπιστῇς, ἂς σὲ πείσουν αἱ σοροὶ καὶ αἱ λάρνακες. Ἐὰν μεταβῇς εἰς τοὺς τάφους τῶν προγόνων μας, θὰ ἴδῃς ὅτι ὅσα λέγω εἶναι ἀκριβῆ. Ὥστε μεταξὺ πηλοῦ καὶ κεραμέως δὲν ὑπάρχει διαφορά, ἐνῷ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ ὑπάρχει τόση διαφορὰ οὐσίας, ὥστε νὰ μὴ ἠμπορῇ οὔτε ὁ λόγος νὰ τὴν παραστήσῃ οὔτε ὁ νοῦς νὰ τὴν μετρήσῃ. Ὅπως λοιπὸν ὁ πηλὸς πειθαρχεῖ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κεραμέως καὶ ἀκολουθεῖ ὅπου τὸν φέρει καὶ τὸν ἄγει ἐκεῖνος, ἔτσι καὶ σὺ νὰ μένῃς σὰν πηλὸς ἄφωνος, ὅταν ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτῃ κάποιαν βουλήν του.

Δὲν τὰ εἶπε δὲ αὐτὰ ὁ Παῦλος διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀφανίσῃ τὴν αὐτεξουσιότητά μας —μὴ γένοιτο—, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκριζώσῃ τελείως τὴν αὐθάδειάν μας. Καὶ ἂν θέλετε, ἂς τὸ ἴδωμεν καὶ αὐτό. Τί ἠθέλησαν ἄραγε νὰ μάθουν οἱ ἀναγνῶσταί του ἐκεῖνοι καὶ τοὺς ἀπεστόμωσε μὲ τόσην αὐστηρότητα; Ἄραγε μήπως περιειργάζοντο τὴν θείαν οὐσίαν; καθόλου, διότι κανεὶς ποτὲ δὲν ἐτόλμησε τοιοῦτον πρᾶγμα. Ἁπλῶς ἐζήτουν κάτι μικρότερον· νὰ μάθουν τὰς αἰτίας ὡρισμένων ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως π.χ. διατί ὁ δεῖνα τιμωρεῖται καὶ ὁ δεῖνα ἐλεεῖται, διατί ὁ δεῖνα ἀπαλλάσσεται τῆς τιμωρίας καὶ ὁ ἄλλος ὁδηγεῖται εἰς δεινά, διατί ἄλλος συγχωρεῖται καὶ ἄλλος ὄχι. Τοιούτου εἴδους ἐξηγήσεις ἐζήτουν. Ἀπὸ ποῦ δὲ συνάγεται αὐτό; Ἀπὸ τὰ λεγόμενα προηγουμένως. Ὅταν εἶπε· «ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν;», προσέθεσε· «μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος Θεῷ;» (Ρωμ. 9. 18 ἑ). Ἑπομένως ὁ Παῦλος ἀποστομώνει ἀνθρώπους ποὺ ζητοῦν νὰ ἐξετάσουν ὡρισμένας ἐνεργείας τῆς θείας βουλήσεως. Ἀφοῦ δὲ εἰς ἐκείνους δὲν συγχωρεῖ οὔτε αὐτό, σὺ ποὺ πολυεξετάζεις τὴν μακαρίαν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία κατευθύνει τὰ πάντα, δὲν νομίζεις ὅτι εἶσαι ἄξιος μυρίων κεραυνῶν;

ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΩΡΙΣΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΓΝΩΣΙΑΣ

Δὲν ἀποδεικνύουν τάχα ὑπερβολικὴν μανίαν αὐτοὶ οἱ ἰσχυρισμοί; Ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης ἢ μᾶλλον ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ· «εἰ Πατὴρ ἐγώ εἰμι, ποῦ ἐστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριος ἐγώ εἰμι, ποῦ ἐστιν ὁ φόβος μου»; (Μαλ. 1, 6). Ὅποιος φοβεῖται δὲν περιεργάζεται, ἀλλὰ προσκυνεῖ, δὲν πολυεξετάζει, ἀλλ' αἰνεῖ καὶ δοξάζει. Ἂς σὲ διδάξουν περὶ αὐτοῦ καὶ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ ὁποῖος δὲν συμβουλεύει αὐτὰ εἰς τοὺς ἄλλους μόνον, ἀλλὰ τὰ ἐφαρμόζει καὶ ὁ ἴδιος. Ἄκουσε τί λέγει πρὸς τοὺς Φιλιππησίους, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι μερικὴν μὲν γνῶσιν ἔχει («ἐκ μέρους γινώσκομεν», ὅπως λέγει καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους), ἀλλὰ πλήρη δὲν ἔχει· «ἀδελφοί, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὐ λογίζομαι κατειληφέναι» (Φιλ. 3, 13). Ὑπάρχει σαφεστέρα δήλωσις ἀπὸ αὐτήν; Ἐφώναξε δυνατώτερα ἀπὸ σάλπιγγα, διὰ νὰ διδάξῃ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην νὰ ἱκανοποιῆται καὶ ν' ἀρκῆται εἰς τὸ ποσὸν γνώσεως, ποὺ τῆς ἐδόθη καὶ νὰ μὴ νομίζῃ ποτὲ ὅτι ἐπέτυχεν ὁλόκληρον τὴν γνῶσιν. Τί λέγεις, Παῦλε, εἰπέ μου; Ἔχεις μέσα σου τὸν Χριστὸν ὁμιλοῦντα καὶ λέγεις ὅτι «ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι ἐπέτυχον τὴν ἱκανότητα πλήρους καταλήψεως»; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, ἀπαντᾷ, εἶπον ὅτι ἔχω μέσα μου τὸν Χριστὸν ὁμιλοῦντα· αὐτὸς μὲ ἐδίδαξε περὶ τούτων. Ἐπομένως καὶ αὐτοὶ ἐδῶ οἱ Ἀνόμοιοι, ἐὰν δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἔρημοι τῆς βοηθείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ δὲν εἶχον ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ψυχήν των τὴν ἐνέργειάν του, δὲν θὰ ἐνόμιζον ὅτι ἔχουν κατανοήσει τὰ πάντα, ἐνῷ ὁ Παῦλος λέγει «καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι ἐπέτυχον τὴν ἱκανότητα πλήρους καταλήψεως».

(460) Θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῇ, ἀπὸ ποῦ μαρτυρεῖται, ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν γνῶσιν τῶν δογμάτων καὶ ὄχι διὰ τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν εἰς τὸν βίον; Ὅτι δηλαδὴ ὁ Παῦλος δὲν ἤθελε μὲ αὐτὰ νὰ εἴπῃ, «θεωρῶ τὸν ἑαυτόν μου ἀτελῆ εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς εἰς τὸν βίον διαγωγῆς μου»; Ἀλλ' ὁ ἴδιος τὸ ἐπιστοποίησε μὲ τοὺς λόγους του· «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος» (Β' Τιμ. 4, 7). Καὶ αὐτός, ποὺ περίμενε μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ τέλεσιν τοῦ δρόμου νὰ λάβῃ τὸν στέφανον, δὲν θὰ ἔλεγε τὴν φράσιν «οὐ λογίζομαι ἐμαυτὸν κατειληφέναι» μὲ τὴν σημασίαν· «δὲν νομίζω ὅτι κατενόησα τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς ζωῆς». Ἄλλωστε τὰ πρακτέα καὶ τὰ μὴ πρακτέα δὲν εἶναι ἄγνωστα εἰς κανέναν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλους, καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ εἰς τοὺς Πέρσας καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Καὶ διὰ νὰ καταστήσω σαφέστερα τὰ λεγόμενα, θὰ σᾶς ἀναγνώσω ὁλόκληρον τὴν σχετικὴν περικοπήν. Ἀφοῦ εἶπεν ὁ Παῦλος «βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας» (Φιλ. 3, 2), καὶ ἄλλα διάφορα διὰ τοὺς κακῶς εἰσάγοντας ἰουδαϊκὰ διδάγματα εἰς τὴν ἰδικήν μας διδασκαλίαν προσέθεσεν· «ἅτινα ἦν μοι κέρδος, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν· ἀλλὰ μὲν οὖν γε καὶ ἡγήσομαι τὰ πάντα ζημίαν, ἵνα εὑρεθῶ μὴ ἔχων δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην, τὴν διὰ τῆς πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Φιλ. 3, 7, 9). Ἔπειτα δίδει τὴν ἑρμηνείαν τῆς πίστεως· «τοῦ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ» (Φιλ. 3, 10). Τί σημαίνει δύναμις τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ; Ἐπραγματοποιήθη, λέγει, νέος τύπος ἀναστάσεως. Πολλοὶ νεκροὶ ἀνέστησαν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἀνέστη κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Διότι οἱ μὲν ἄλλοι, ὅσοι ἀνέστησαν, ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν γῆν καὶ μολονότι ἀπηλλάγησαν προσκαίρως τῆς ἐξουσίας τοῦ θανάτου, πάλιν ἦλθον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του· ἐνῷ τὸ δεσποτικὸν σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατέλυσε τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τοῦ ἐχθροῦ καὶ συνανέστησε μαζί του ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ τώρα κάθεται εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον.

Ὁ Παῦλος λοιπόν, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν αὐτὰ καὶ ἐπιθυμῶν νὰ δείξῃ ὅτι ἡ νοητικὴ ἱκανότης τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὰ μεγάλα αὐτὰ θαύματα καὶ ὅτι μόνον ἡ πίστις δύναται νὰ τὰ διδάξῃ καὶ διασαφήσῃ, ἔλεγεν· «ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γνῶναι τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ». Διότι ἐὰν κατ' ἀρχὴν ἡ νοητικὴ ἱκανότης τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναστάσεως, ἐφ' ὅσον ἡ ἔννοια αὐτὴ εὑρίσκεται ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἔξω τῶν συνήθως συμβαινόντων, ποία νοητικὴ ἱκανότης δύναται νὰ συλλάβῃ τὴν ἀνάστασιν, ποὺ διαφέρει τόσον πολὺ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀναστάσεις; Καμμία. Ἐπομένως μόνον διὰ τῆς πίστεως πρόκειται νὰ πεισθῶμεν ὅτι θνητὸν σῶμα ἀνέστη

καὶ ἔλαβεν ἀθάνατον ζωὴν ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Καὶ ἀλλοῦ, ἐπιθυμῶν νὰ δηλώσῃ τὸ ἴδιον πρᾶγμα ἔλεγεν· «Ὁ Χριστὸς ἐγερθεὶς οὐκέτι ἀποθνήσκει, ὁ θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει» (Ρωμ. 6, 9). Ὥστε πρόκειται περὶ διπλοῦ θαύματος· πρῶτον περὶ ἀναστάσεως καὶ δεύτερον περὶ τόσον καταπληκτικοῦ εἴδους ἀναστάσεως. Διὰ τοῦτο ἔλεγε «διὰ τῆς πίστεως νὰ γνωρίσω τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεώς του». Ἐὰν δὲ τὴν ἀνάστασιν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίσῃ κανεὶς μὲ τὴν ἀνθρωπίνην λογικήν, πόσον μᾶλλον τὴν θείαν γέννησιν;

Ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ ὁ Παῦλος καὶ περὶ τῆς σταυρώσεως καὶ τοῦ πάθους, ἀνέθεσεν τὴν κατανόησίν του εἰς τὴν δύναμιν τῆς πίστεως. Καὶ ἀφοῦ ὡμίλησε περὶ ὅλων αὐτῶν, εἶπε τέλος (461)· «ἀδελφοί, καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι ἔχω ἐπιτύχει τὴν ἱκανότητα πλήρους καταλήψεως». Δὲν εἶπεν «ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν νομίζω ὅτι γνωρίζω», ἀλλὰ ὅτι «δὲν ἔχω ἐπιτύχει τὴν ἱκανότητα πλήρους καταλήψεως». Δὲν ἀπέδωσεν εἰς τὸν ἑαυτόν του οὔτε πλήρη ἄγνοιαν, οὔτε πλήρη γνῶσιν, διότι ἡ δήλωσις «δὲν νομίζω ὅτι ἔχω ἐπιτύχει τὴν ἱκανότητα πλήρους καταλήψεως» σημαίνει ὅτι τώρα εὑρίσκεται εἰς τὸν δρόμον καὶ βαδίζει καὶ προχωρεῖ παραπέρα, ἀλλὰ πάντως δὲν ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος. Τὸ ἴδιον προτρέπει καὶ εἰς τοὺς ἄλλους· «ὅσοι τέλειοι τοῦτο φρονῶμεν καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει» (Φιλ. 3, 15). Δὲν θὰ σᾶς διδάξῃ, ὁ ἀνθρώπινος λόγος, λέγει, ἀλλὰ θὰ σᾶς ἀποκαλύψῃ ὁ Θεός. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς τοῦ βίου διαγωγῆς ἀλλὰ περὶ τῶν δογμάτων καὶ τῆς πίστεως; Ἀποκάλυψιν δὲν χρειάζεται ἡ εἰς τὸν βίον διαγωγή, ἀλλὰ τὰ δόγματα καὶ ἡ γνῶσις. Καὶ ἀλλοῦ δὲ ἔλεγε διὰ τὸ ἴδιον πρᾶγμα· «εἴ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκεν» (Α´ Κορ. 8, 2). Δὲν ἐννοεῖ δὲ γενικῶς «τίποτε δὲν ἐγνώρισεν», ἀλλὰ «τίποτε δὲν ἐγνώρισεν ὀρθῶς», διότι πάντως ἔχει κάποιαν γνῶσιν, μόνον ποὺ αὐτὴ δὲν εἶναι ἀκριβὴς καὶ ἀρτία.

ΤΟ ΠΕΡΙΩΡΙΣΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Καὶ διὰ νὰ βεβαιωθῇς ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς ἂς μὴ κάνω λόγον περὶ τῶν ἄνω, ἀλλὰ ἂν ἐπιθυμῇς, περὶ τῶν κάτω, περὶ τοῦ ὁρατοῦ κόσμου. Βλέπεις αὐτὸν τὸν οὐρανόν; Γνωρίζομεν ὅτι παρουσιάζεται μὲ σχῆμα καμάρας. καὶ αὐτὸ ἐπειδὴ τὸ ἐμάθομεν ὄχι ἀπὸ τὰς νοητικάς μας ἱκανότητας, ἀλλ' ἀπὸ τὴν

θείαν Γραφήν. Ἐπίσης γνωρίζομεν καὶ ὅτι περιβάλλει ὁλόκληρον τὴν γῆν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ ἠκούσαμεν πάλιν ἀπὸ τὴν Γραφήν. Εἰς τί ὅμως συνίσταται ἡ οὐσία του τὸ ἀγνοοῦμεν. Ἐὰν ὅμως κανεὶς ἔχει ἀντίθετον γνώμην καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ γνωρίζει, ἂς μᾶς εἴπῃ τί εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν του ὁ οὐρανός. Εἶναι ἄραγε κρύσταλλος παγωμένος; εἶναι νέφος συμπυκνωμένον; εἶναι ἀὴρ παχύτερος; Ἀλλὰ κανεὶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ μὲ βεβαιότητα. Χρειάζεται λοιπὸν ἄλλη ἀπόδειξις, διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ μανία τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι γνωρίζουν καλῶς τὸν Θεόν; Δὲν δύνασαι νὰ εὕρῃς τὴν φύσιν τοῦ οὐρανοῦ, τὸν ὁποῖον βλέπεις κάθε ἡμέραν, καὶ ἰσχυρίζεσαι ὅτι γνωρίζεις μὲ ἀκρίβειαν τὴν οὐσίαν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ;[12] Ποῖος εἶναι τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ μὴ θεωρῇ τοὺς ἰσχυριζομένους αὐτὰ ὡς τελείως μανιακούς;

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΙΡΕΤΙΚΟΥΣ

Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ ὅλους νὰ προσπαθῆτε κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ τοὺς θεραπεύετε, συζητοῦντες πρὸς αὐτοὺς μὲ προσήνειαν καὶ ἐπιείκειαν, ὅπως θὰ ἐκάμετε μὲ ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν προσβληθῆ ἀπὸ διανοητικὴν νόσον. Ἄλλωστε καὶ αὐτοὶ διεμόρφωσαν τὴν θεωρίαν ταύτην ἀπὸ ὑπεροψίαν καὶ διόγκωσιν τοῦ νοῦ. Τὰ δὲ φλογισμένα τραύματα οὔτε ἐπαφὴν τῆς χειρὸς ἀνέχονται οὔτε δυνατὴν πίεσιν ὑποφέρουν. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ ἰατροὶ χρησιμοποιοῦν μαλακὸν σπόγγον διὰ τὴν πλύσιν τῶν τοιούτων ἑλκῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ εἰς αὐτῶν τὴν ψυχὴν ὑπάρχει φλογισμένη πληγή, ἂς προσπαθήσωμεν νὰ περιορίσωμεν τὴν ὑπερηφάνειάν των καὶ νὰ διαλύσωμεν τὸν ὄγκον των, χρησιμοποιοῦντες μὲ καλωσύνην, ὅλα ὅσα εἶπα ἕως τώρα, σὰν νὰ ἐκαθαρίζομεν πληγὴν μὲ ὕδωρ γλυκὺ καὶ ὠφέλιμον δι' ἁπαλοῦ σπόγγου. Καὶ ἂν ὑβρίζουν καὶ ἂν λακτίζουν καὶ ἂν πτύουν ἢ κάμνουν ὁ,τιδήποτε ἄλλο παρόμοιον μὴ ἐγκαταλείψῃς τὴν θεραπείαν ἀγαπητέ. Ὅσοι θεραπεύουν παράφρονας κατ' ἀνάγκην ὑφίστανται πολλὰ τοιαῦτα· παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραιτῶνται τοῦ ἔργου, ἀλλ' ἀκριβῶς δι' αὐτὸ πρέπει νὰ τοὺς κακοτυχίζουν

12. Ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὰς ὁμιλίας. Εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἐκθέτει μέχρι ποίου σημείου γνωρίζομεν τὸν κόσμον καὶ ἀπὸ ποῦ αὐτὸς ὑπερβαίνει τὰ μέτρα τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ.

καὶ νὰ τοὺς συμπονοῦν περισσότερον, διότι προσεβλήθησαν ἀπὸ τοιούτου εἴδους ἀσθένειαν.

(462) Αὐτὰ τὰ λέγω πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ ἀνεπηρεάστους, πρὸς αὐτοὺς ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ὑποστοῦν καμμίαν βλάβην ἀπὸ ἐκείνους. Ὅσοι ὅμως εἶναι ἀσθενεῖς κατὰ τὴν πίστιν ν' ἀποφεύγουν τὰς συναναστροφὰς μὲ αὐτούς, ν' ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὰς συναθροίσεις των, διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἡ φιλική των διάθεσις ἀφορμὴ ἀσεβείας. Ἔτσι κάμνει καὶ ὁ Παῦλος. Ὁ μὲν ἴδιος συναναστρέφεται τοὺς ἀρρώστους καὶ λέγει· «ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος (Α' Κορ. 9, 20), τοὺς δὲ ἀσθενεστέρους ἐκ τῶν μαθητῶν του ἀποτρέπει ἀπὸ τοιαύτας συναναστροφάς, λέγων· «φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαὶ» (Α' Κορ. 15, 33),[13] καὶ «ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος» (Β' Κορ. 6, 17, Ἡσ. 52, 11). Καὶ τοῦτο διότι ὁ μὲν ἰατρός, ἂν ἔλθῃ πρὸς τὸν ἀσθενῆ, ὠφελεῖ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὸν ἑαυτόν του πολλάκις, ὁ δὲ ἀδύνατος, ὅταν ἀναμιγνύεται μὲ τοὺς ἀρρώστους, βλάπτει καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸν ἀσθενῆ· διότι καὶ ἐκεῖνον δὲν δύναται νὰ ὠφελήσῃ καὶ αὐτὸς ἐπηρεάζεται πολὺ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν. Καὶ ὅπως προσβάλλονται ὅσοι κυττάζουν τοὺς πάσχοντας ἀπὸ ὀφθαλμικὴν νόσον, λαμβάνοντες κάτι ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτήν, ἔτσι καὶ οἱ συναναστρεφόμενοι μὲ ἀσεβεῖς, ἂν εἶναι ἀδύνατοι, μολύνονται κάπως ἀπὸ τὴν ἀσέβειάν των.

Διὰ νὰ μὴ τοὺς φέρωμεν λοιπὸν μεγάλην βλάβην, ἂς ἀποφεύγωμεν τὰς συναναστροφάς των, ἀρκούμενοι μόνον εἰς τὴν προσευχὴν καὶ τὴν παράκλησιν πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν ἀκριβῶς τὴν ἀλήθειαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὸ φῶς τῆς γνώσεως, εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ παναγίου Πνεύματος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

13. Τὸ χωρίον προέρχεται ἀπὸ τὸν κωμῳδιογράφον Μένανδρον, Θαΐς 218.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΝ ΘΕΟΝ

Οἱ φιλόπονοι γεωργοί, ὅταν ἴδουν κανὲν ἄγριον καὶ ἄκαρπον δένδρον ποὺ παραβλάπτει τὸ ἔργον των καὶ φθείρει τὰ ἥμερα φυτὰ μὲ τὴν χονδρὴν ρίζα του καὶ τὴν παχεῖαν σκιάν του, τὸ ἐκριζώνουν ἀμέσως. Ἐνίοτε δὲ συμβαίνει νὰ τοὺς βοηθῇ εἰς τὸ κόψιμον καὶ ἄνεμος, ὁ ὁποῖος ἐξαφνικὰ πνέει εἰς τὸ φύλλωμα μὲ ὁρμήν, συγκλονίζει ὁλόκληρον τὸ δένδρον μὲ δύναμιν, τὸ σπᾷ καὶ τὸ ρίπτει εἰς τὴν γῆν. Ἔτσι τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον κόπον. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τώρα ἐπιχειροῦμεν τὴν ἐκρίζωσιν δένδρου ἀγρίου καὶ ἀνημέρου, τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀνομοίων, ἂς παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς στείλῃ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ νὰ προσβάλῃ τὴν αἵρεσιν ὁρμητικώτερα ἀπὸ κάθε ἄνεμον καὶ τὴν κρημνίσῃ σύρριζα, ἀνακουφίζουσα ἡμᾶς ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον κόπον.

Κάθε χέρσος γῆ, ποὺ δὲν καλλιεργεῖται μὲ τὰς χεῖρας τῶν γεωργῶν, παράγει ἀπὸ τὸ ὑπέδαφος της πλῆθος ἀπὸ ἀγριόχορτα, ἀκάνθας καὶ ἀγριόδενδρα. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ τῶν Ἀνομοίων, ἐρημωμένη καὶ ἀποξενωμένη ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἁγίας Γραφῆς (463) παρήγαγε μόνη της αὐτὴν τὴν ἀγρίαν καὶ ἀνήμερον αἵρεσιν. Αὐτὸ τὸ δένδρον δὲν τὸ ἐφύτευσεν ὁ Παῦλος, δὲν τὸ ἐπότισεν ὁ Ἀπολλώς, δὲν τὸ ηὔξησεν ὁ Θεὸς (Βλ. Α' Κορ. 3, 6), ἀλλὰ τὸ ἐφύτευσεν ἡ ἄτοπος διανοητικὴ περιέργεια, τὸ ἐπότισεν ἡ ὑπερβολικὴ ὑπερηφάνεια, τὸ ηὔξησεν ἡ μεγάλη φιλοδοξία. Καὶ μᾶς χρειάζεται ἡ φλόγα τοῦ Πνεύματος, ὥστε νὰ μὴ τὸ ἐκριζώσωμεν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ καύσωμεν τὴν πονηρὰν ρίζαν του.

Ἂς ἐπικαλεσθῶμεν λοιπὸν τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον ἐκεῖνοι μὲν βλασφημοῦν, ἡμεῖς δὲ εὐλογοῦμεν, καὶ ἂς τὸν παρακαλέσωμεν νὰ κάμῃ εὐφραδεστέραν τὴν γλῶσσάν μου καὶ νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν μου πρὸς καλυτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος. Διότι ὅλος ὁ κόπος μας ἀνελήφθη ἐν ὀνόματί του καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν δόξαν του ἢ μᾶλλον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας. Τὸν μὲν Θεὸν κανεὶς δὲν δύναται οὔτε

νὰ παραβλάψη μὲ τὰς προσβολάς του οὔτε νὰ λαμπρύνη μὲ τὰς εὐφημίας του· παραμένει πάντοτε εἰς τὴν ἰδίαν δόξαν, χωρὶς νὰ αὐξάνεται μὲ τὰς εὐφημίας ἢ νὰ ἐλαττώνεται μὲ τὰς βλασφημίας μας. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲ ὅσοι τὸν δοξάζουν ἀξίως ἢ μᾶλλον κατὰ δύναμιν, ἐφ᾿ ὅσον ἐπαξία δοξολογία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατος, ὠφελοῦνται οἱ ἴδιοι, ἐνῷ ἀντιθέτως ὅσοι τὸν βλασφημοῦν καὶ τὸν ἐξευτελίζουν ματαιώνουν τὴν σωτηρίαν των.

Τὸ ρητὸν «ὁ βαλὼν λίθον εἰς ὕψος εἰς τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ ἔβαλεν» (Σοφ. Σειρ. 27, 28), ἐλέχθη διὰ τοὺς βλασφημοῦντας. Ὅπως δηλαδὴ ὁποιος ρίπτει πρὸς τὰ ὑψηλὰ λίθον δὲν κατορθώνει νὰ διασπάση τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ οὔτε νὰ φθάση εἰς τὸ ὕψος του, ἀντιθέτως δὲ τραυματίζεται ὁ ἴδιος εἰς τὴν κεφαλήν, ὅταν ὁ λίθος κατεβαίνη πρὸς τὸ μέρος του ἔτσι καὶ ὁ βλασφημῶν τὴν μακαρίαν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ δὲν κατορθώνει ποτὲ νὰ βλάψη ἐκείνην, διότι ἵσταται τόσον ὑψηλὰ ὥστε καθίσταται ἀνεπίδεκτος οἱασδήποτε βλάβης, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀχαριστίαν, ποὺ δεικνύει πρὸς τὸν εὐεργέτην, ἀκονίζει τὸ ξίφος κατὰ τῆς ψυχῆς του.

Ἄς ἐπικαλεσθῶμεν λοιπὸν τὸν Θεόν, τὸν ἀνέκφραστον, τὸν ἀπερινόητον, τὸν ἀόρατον, τὸν ἀκατάληπτον, τὸν ἀπερίγραπτον διὰ τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης, τὸν ἀνώτερον πάσης νοητικῆς ἱκανότητος τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, τὸν ἀνεξιχνίαστον καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, τὸν ἀθέατον καὶ ὑπὸ τῶν Σεραφείμ, τὸν ἀκατανόητον καὶ ὑπὸ τῶν Χερουβείμ, τὸν ἀόρατον καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, τῶν ἐξουσιῶν, τῶν δυνάμεων καὶ ὑπὸ ὁλοκλήρου γενικῶς τῆς φύσεως, τὸν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μόνον γνωριζόμενον. Γνωρίζω βεβαίως ὅτι θὰ θεωρήσουν ἀποτέλεσμα ἀλαζονείας τὸν ἰσχυρισμόν μου ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ὑπ᾿ αὐτῶν τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἀλλ᾿ ἐγὼ διὰ τὸν ἴδιον λόγον θὰ κηρύξω αὐτοὺς μανιακούς. Διότι ἀλαζονεία δὲν εἶναι νὰ λέγη κανεὶς ὅτι ὁ δημιουργὸς εἶναι ἀνώτερος πάσης κατανοήσεως ἀπὸ τὰ δημιουργήματά του, ἀλλὰ νὰ λέγη ὅτι ὁ ἀκατάληπτος καὶ ὑπὸ τῶν οὐρανίων δυνάμεων εἶναι δυνατὸν νὰ περιγραφῆ καὶ καθορισθῆ διὰ τῆς ἀσθενοῦς λογικῆς αὐτῶν τῶν γηΐνων ὄντων, ποὺ τόσον πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Ἐγὼ λοιπόν, ἂν δὲν ἀποδείξω ὅ,τι ὑπεσχέθην, νὰ κατακριθῶ δικαίως ὡς ἀλαζών· σεῖς δέ, ἂν ἐξακολουθῆτε, καὶ μετὰ τὰς ἀποδείξεις μου ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος καὶ

ὑπὸ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, νὰ ἰσχυρίζεσθε ὅτι τὸν γνωρίζετε, δὲν ἀξίζει νὰ συρθῆτε εἰς τὰ βαθύτερα βάραθρα καὶ εἰς τοὺς ἀποτομωτέρους κρημνούς, ἀφοῦ ἔχετε τὴν ἀλαζονείαν νὰ νομίζετε ὅτι γνωρίζετε τὸν ἀθέατον καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις;

(464) Ἄς προχωρήσωμεν λοιπὸν εἰς τὰς ἀποδείξεις αὐτάς, ἀφοῦ προσευχηθῶμεν πάλιν, διότι τὸ περιεχόμενον τῆς προσευχῆς θὰ μᾶς δίδη συχνὰ τὰς ζητουμένας ἀποδείξεις. Ἄς ἐπικαλεσθῶμεν λοιπὸν αὐτόν, «τὸν Βασιλέα τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριον τῶν κυριευόντων, τὸν μόνον ἔχοντα ἀθανασίαν καὶ φῶς ἀπρόσιτον οἰκοῦντα, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». (Α΄ Τιμ. 6, 16). Δὲν εἶναι ἰδικοί μου, εἶναι τοῦ Παύλου αὐτοὶ οἱ λόγοι. Καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ κατανοήσετε ἀπ᾿ αὐτοὺς τὴν εὐλάβειαν καὶ τὸν θεῖον πόθον τῆς ψυχῆς του. Ὁ Παῦλος, μόλις ἐμνημόνευσε τὸν Θεόν, δὲν ἐθεώρησε πρέπον νὰ συνεχίση τὴν διδασκαλίαν του χωρὶς διακοπήν, πρωτοῦ ἀποδώση μὲ δοξολογίαν τὸ χρέος ποὺ ὀφείλεται εἰς αὐτόν. Ἐὰν πρέπει νὰ συνοδεύεται ἡ «μνήμη δικαίου μετ᾿ ἐγκωμίων» (Παρ. 10, 7), πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ συνοδεύεται ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ μὲ αἴνους. Τὸ ἴδιον ἐφαρμόζει ὁ Παῦλος καὶ εἰς τὰ προοίμια τῶν ἐπιστολῶν του. Ὅταν εἰς τὴν ἀρχὴν των μνημονεύη τὸν Θεόν, δὲν προχωρεῖ εἰς τὴν διδασκαλίαν, πρωτοῦ τὸν δοξολογήση. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει πρὸς τοὺς Γαλάτας· «χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἵνα ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος τοῦ πονηροῦ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». (Γαλ. 1,3 ἑ.) Καὶ ἀλλοῦ «τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν» (Α΄ Τιμ. 1, 17).

Ἆρά γε μόνον πρὸς τὸν πατέρα ἀπευθύνει τὴν προσευχήν του, ὄχι δὲ καὶ εἰς τὸν Υἱόν; Ἄκουσε λοιπὸν πῶς κάμνει τὸ ἴδιον καὶ πρὸς τὸν μονογενῆ Υἱόν. Ὅταν εἶπεν, «ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα», προσέθεσεν· «ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ νομοθεσία καὶ αἱ λατρεῖαι καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν» (Ρωμ. 9,

3 ἑ.). Ὅπως προκειμένου διὰ τὸν Πατέρα ἔτσι καὶ διὰ τὸν μονογενῆ Υἱὸν συνεχίζει τὸ θέμα του μόνον ἀφοῦ δοξολογήσῃ. Καὶ τοῦτο διότι ἤκουσε τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ· «ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα» (Ἰω. 5, 23).

Καὶ διὰ νὰ πεισθῆτε ὅτι ἡ προσευχὴ ποὺ ἀνέφερα προηγουμένως θὰ μοῦ προσφέρῃ ἀπόδειξιν διὰ τοὺς ἰσχυρισμούς μου, ἂς τὴν ἐπαναλάβω. «Ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν καὶ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον». Ἐδῶ σταμάτησε καὶ ἐρώτησε τὸν αἱρετικόν, τί σημαίνει «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον». Πρόσεξε εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τὴν ἀκριβολογίαν τοῦ Παύλου, ποὺ δὲν εἶπε «φῶς ὢν ἀπρόσιτον», ἀλλὰ «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον». Αὐτὴ ἡ διάκρισις ἔχει σκοπὸν νὰ σὲ διδάξῃ ὅτι, ἂν ἡ κατοικία εἶναι ἀπρόσιτος, πόσον μᾶλλον ὁ Θεὸς ποὺ κατοικεῖ εἰς αὐτήν. Ἐχρησιμοποίησε δὲ τὴν ἔκφρασιν αὐτήν, ὄχι διὰ νὰ σχηματίσῃς τὴν γνώμην ὅτι ὁ Θεὸς διαμένει εἰς ὡρισμένην κατοικίαν καὶ εἰς ὡρισμένον τόπον, ἀλλὰ διὰ νὰ πεισθῇς μὲ βεβαιότητα περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου. Καὶ οὔτε εἶπε, «φῶς οἰκῶν ἀκατάληπτον», ἀλλ' «ἀπρόσιτον», ποὺ εἶναι πολὺ ἰσχυρότερον τοῦ ἀκαταλήπτου. Τὸ ἀκατάληπτον χαρακτηρίζει ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα μετὰ ἔρευναν καὶ ζήτησιν δὲν κατανοοῦνται· τὸ δὲ ἀπρόσιτον χαρακτηρίζει ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα οὔτε κατ' ἀρχὴν ἐπιδέχονται ἔρευναν, ἀντικείμενα, τῶν ὁποίων ἡ προσέγγισις εἶναι ἀδύνατος(465). Ἀκατάληπτον λέγεται π.χ. πέλαγος, τοῦ ὁποίου τὸν βυθὸν δὲν κατορθώνουν νὰ εὕρουν οἱ κολυμβηταί, ἀφοῦ βυθισθοῦν καὶ προχωρήσουν ἀρκετά. Ἀπρόσιτον δὲ λέγεται πέλαγος, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε κατ' ἀρχὴν νὰ ζητηθῇ καὶ ἐρευνηθῇ.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΓΕΛΟΥΣ

Τί θὰ εἴπῃς πρὸς αὐτά ; Θὰ εἴπῃς ὅτι ὁ Παῦλος θεωρεῖ τὸν Θεὸν ἀκατάληπτον εἰς τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ὄχι δὲ καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ τὰς οὐρανίας δυνάμεις. Ἀλλὰ πρῶτον εἰπέ μου, ἐσὺ ἄγγελος εἶσαι καὶ εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἀνήκεις ; Δὲν εἶσαι ἄνθρωπος τῆς ἰδίας μὲ ἐμὲ οὐσίας, μολονότι ἐλησμόνησες τὴν φύσιν σου ; Ἂς δεχθοῦμε λοιπὸν ὅτι εἶναι μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀπρόσιτος, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ὁ Παῦλος δὲν

εἶπε «φῶς οἰκῶν» διὰ μὲν τοὺς ἀνθρώπους «ἀπρόσιτον», διὰ δὲ τοὺς ἀγγέλους «οὐκ ἀπρόσιτον». Ἀλλ' ἔστω· ἀφοῦ τὸ θέλεις, σοῦ κάμνω αὐτὴν τὴν παραχώρησιν. Ἐσὺ ὅμως δὲν εἶσαι ἄνθρωπος ; Ἂν λοιπὸν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἀπρόσιτος εἰς τοὺς ἀγγέλους, τί σημασίαν ἔχει αὐτὸ διὰ σέ, ποὺ τὸν περιεργάζεσαι καὶ ἰσχυρίζεσαι ὅτι ἡ θεία ἐκείνη οὐσία εἶναι καταληπτὴ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ;

Διὰ νὰ μάθῃς ὅμως ὅτι εἶναι ἀπρόσιτος ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἠσαΐας — εἶναι δὲ λόγοι τοῦ Πνεύματος οἱ λόγοι τοῦ Ἠσαΐου, διότι κάθε προφήτης ὁμιλεῖ κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Πνεύματος· «καὶ συνέβη κατὰ τὸ ἔτος ποὺ ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ὀζίας, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς, καὶ τὰ Σεραφεὶμ ἵσταντο γύρω ἀπὸ αὐτόν, καὶ εἶχεν ἓξ πτέρυγας τὸ ἓν καὶ ἓξ πτέρυγας τὸ ἄλλο, καὶ μὲ τὰς δύο μὲν ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπά των, ἐνῶ μὲ τὰς ἄλλας δύο ἐκάλυπτον τοὺς πόδας (Ἠσ. 6, 1 ἑ.). Διὰ ποῖον λόγον, εἰπέ μου, καλύπτουν τὰ πρόσωπα μὲ τὰς πτέρυγας ; Διὰ τί ἄλλο παρὰ διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν ἀστραπὴν καὶ τὰς μαρμαρυγὰς ποὺ ἐξεπέμποντο ἀπὸ τὸν θρόνον ;

Καὶ τοῦτο μολονότι δὲν ἔβλεπον καθαρὸν τὸ ἴδιον τὸ φῶς οὔτε ἀκραιφνῆ τὴν ἰδίαν τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἔβλεπον κατὰ συγκατάβασιν. Τί δὲ σημαίνει συγκατάβασις ; Τὸ νὰ μὴ φαίνεται ὁ Θεὸς ὅπως εἶναι, ἀλλὰ νὰ δεικνύῃ ἑαυτὸν κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν δεκτικότητα αὐτοῦ ὁ ὁποῖος τὸν βλέπει, ρυθμίζων τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὄψεως αὐτοῦ συμφώνως πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῶν ὁρώντων[14]. Ὅτι δὲ ἐδῶ πρόκειται περὶ συγκαταβάσεως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Ἠσαΐου· «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου». Ὁ Θεὸς ὅμως πρῶτον δὲν κάθηται, διότι τοιαύτη ἐνέργεια ταιριάζει μόνον εἰς σώματα, καὶ δεύτερον δὲν δύναται νὰ περιληφθῇ εἰς θρόνον, διότι τὸ θεῖον εἶναι ἀπεριόριστον. Καὶ ὅμως οὔτε τὴν κατὰ συγκατάβασιν θέαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποφέρουν οἱ ἄγγελοι, ἂν καὶ ἦσαν πολὺ πλησίον· «τὰ Σεραφεὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ». Μάλιστα ἀκριβῶς διότι ἦσαν πλησίον, δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸν ἴδουν.

14. Ἡ συγκατάβασις χαρακτηρίζει τὸν τρόπον τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς κατέρχεται εἰς τὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ τὸν συλλάβῃ καὶ νὰ ἀνέλθῃ ὁ ἴδιος.

Χρησιμοποιεῖ δὲ τὸ πλησίον ὄχι διὰ νὰ προσδιορίση τὴν ἔννοιαν τόπου, ἀλλὰ διὰ νὰ δηλώση κατ' ἔμπνευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὅτι, μολονότι αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι εὑρίσκονται πλησιέστερον ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν θείαν οὐσίαν, παρὰ ταῦτα δὲν κατώρθωσαν νὰ τὴν ἴδουν. Λέγει δηλαδὴ «καὶ τὰ Σεραφεὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ» διὰ νὰ δηλώση ὄχι τὸν τόπον, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐγγύτητος τοῦ τόπου ὅτι οἱ ἄγγελοι εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὴν θείαν οὐσίαν ἀπὸ ἡμᾶς.

Ἡμεῖς βεβαίως δὲν γνωρίζομεν τὸ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ ἐξ ἴσου καλὰ μὲ τὰς δυνάμεις ἐκείνας, ποὺ εἶναι τόσον σοφώτεραι καὶ διορατικώτεραι καὶ καθαρώτεραι ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν (466). Ὅπως τὸ ἀπρόσιτον τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων δὲν τὸ γνωρίζει τόσον καλὰ ὁ τυφλὸς ὅσον ὁ ἔχων ὑγιεῖς τοὺς ὀφθαλμούς, ἔτσι καὶ τὸ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ δὲν τὸ γνωρίζομεν ἡμεῖς τόσον καλὰ ὅσον ἐκεῖναι. Ὑπάρχει τόσον μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτῶν ὅση ὑπάρχει μεταξὺ τυφλοῦ καὶ βλέποντος. Ἐπομένως ὅταν ἀκούῃς τὸν προφήτην νὰ λέγῃ ὅτι εἶδε τὸν Κύριον, μὴ νομίσῃς ὅτι εἶδεν αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἁπλοῦν ὁμοίωμα εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ συγκατάβασιν ἐξεδηλώθη ἡ οὐσία του. Καὶ ἡ θέα πάλιν αὐτὴ εἶναι ἀμυδροτέρα ἀπὸ τὴν θέαν τῶν οὐρανίων δυνάμεων, διότι φυσικὰ δὲν θὰ κατώρθωνεν ὁ προφήτης νὰ ἴδῃ τὸν Θεὸν τόσον σαφῶς ὅσον τὸν βλέπουν τὰ Σεραφείμ.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

Διατί ὅμως ν' ἀσχολοῦμαι μόνον μὲ τὴν θείαν οὐσίαν, ἀφοῦ οὔτε τῶν ἀγγέλων τὴν οὐσίαν δὲν δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἄνθρωπος ἐλευθέρως ; Καὶ διὰ νὰ πεισθῆτε ὅτι τοῦτο εἶναι σωστόν, θὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν μαρτυρίαν ἑνὸς φίλου τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε πολλὴν παρρησίαν ἐνώπιόν του, διότι διεκρίνετο διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα ἠθικὰ χαρίσματα, τὸν Δανιήλ. Ἐπικαλοῦμαι δὲ τοιοῦτον ἄνθρωπον, ὥστε, ὅταν σᾶς ἀποδείξω ὅτι ᾐσθάνθη τὰς δυνάμεις του νὰ ἐξασθενοῦν καὶ διαλύωνται καὶ καταπίπτουν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ ἀγγέλου, νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ἀπὸ σᾶς ὅτι ἔπαθε τοῦτο λόγῳ ἁμαρτωλότητος καὶ πονηρίας τῆς συνειδήσεως, ἀλλά, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ψυχικῆς του ἀνωτερότητος, νὰ φανῇ ὅτι τοῦτο συνέβη λόγῳ ἀσθενείας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Δανιὴλ ἐνήστευσεν ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας καὶ δὲν ἔφαγεν ἄρτον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς πείνης του, οὔτε ἔβαλεν εἰς τὸ στόμα του οἶνον καὶ κρέας καὶ οἰνοπνευματώδη, οὔτε ἠλείφθη μὲ ἀρώματα. Καὶ εἶδε τὴν ὀπτασίαν ἐκείνην τότε ποὺ ἡ ψυχή του εἶχε γίνει ἐλαφροτέρα καὶ πνευματικωτέρα ἀπὸ τὴν νηστείαν καὶ ἦτο ἐπομένως ἐπιτηδειοτέρα διὰ τοιαύτην θέαν· Καὶ τί λέγει; Ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐνδεδυμένος βαδδὶν (τουτέστι στολὴν ἱεράν) καὶ ἡ ὀσφὺς αὐτοῦ περιεζωσμένη χρυσίῳ Ὠφάζ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὡσεὶ Θαρσεῖς, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ ὅρασις ἀστραπῆς, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς λαμπάδες πυρός, οἱ βραχίονες αὐτοῦ καὶ τὰ σκέλη ὡσεὶ ὅρασις χαλκοῦ στίλβοντος, ἡ φωνὴ τῶν λόγων αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὄχλου. Καὶ ἐγὼ μόνος εἶδον τὴν ὀπτασίαν ταύτην καὶ οἱ μετ' ἐμοῦ οὐκ εἶδον, ἀλλ' ἔκστασις μεγάλη ἔπεσεν ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔφυγον ἐν φόβῳ, καὶ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοὶ ἰσχὺς καὶ ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν». (Δαν. 10, 5 ἑ.).

Τί σημαίνει «ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν»; Ὁ νεανίας ἦτο ὡραῖος· ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ φόβος ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀγγέλου, καθὼς διέλυσε τὴν ὡραιότητα καὶ τὸ ζωηρὸν χρῶμα τοῦ δέρματος καὶ μετέδωσεν εἰς αὐτὸν ἐξαιρετικὴν ὠχρότητα, τὸν κατέστησεν σὰν νεκρόν, διὰ τοῦτο λέγει «ἡ δόξα μου μετεβλήθη εἰς διαφθοράν». Ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ὁ ἡνίοχος φοβηθῇ καὶ ἀφίσῃ τὰ χαλινάρια, ὅλοι οἱ ἵπποι πίπτουν κάτω μὲ τὰ πρόσωπα πρὸς τὸ ἔδαφος καὶ ὁλόκληρος ἡ ἅμαξα ἀνατρέπεται, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡ ψυχή, ὅταν καταληφθῇ ἀπὸ θάμβος καὶ ἀγωνίαν, ἐκ τοῦ φόβου περιμαζεύει τὰς λειτουργίας της ἀπὸ τὰ αἰσθητήρια τοῦ σώματος καί, ἀφίνει τὰ μέλη ἔρημα· ἐκεῖνα τότε, καθὼς χάνουν τὴν δύναμιν, ποὺ τὰ συγκρατεῖ, καταπίπτουν καὶ χαλαρώνονται. Αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὸν Δανιήλ.

Τί ἔκαμε τότε ὁ ἄγγελος ; Τὸν ἐσήκωσε καὶ τοῦ εἶπε· «Δανιήλ, ἄνερ ἐπιθυμιῶν, σύνες ἐν τοῖς λόγοις τούτοις, οἷς ἐγὼ λαλῶ πρὸς σέ, καὶ στῆθι ἐπὶ τῇ στάσει σου, ὅτι νῦν ἀπεστάλην πρὸς σὲ» (Δαν. 10, 11) (467). Ἐκεῖνος ἐσηκώθη ἔντρομος, ἀλλὰ μόλις ὁ ἄγγελος ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ πάλιν καὶ νὰ λέγῃ, «ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἔδωκας τὴν καρδίαν σου κακωθῆναι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ ἠκούσθησαν οἱ λόγοι σου, κἀγὼ ἦλθον ἐν τοῖς λόγοις σου» (Δαν. 10, 12), ἔπεσε πάλιν εἰς τὴν γῆν σὰν λιπόθυμος. Ὅπως δηλαδὴ οἱ λιπόθυμοι, ὅταν σηκωθοῦν

καὶ συνέλθουν καὶ ἴδουν ὅτι τοὺς κρατοῦμεν ἡμεῖς καὶ τοὺς βρέχομεν τὰ πρόσωπα μὲ ψυχρὸν ὕδωρ, πολλάκις λιποθυμοῦν πάλιν εἰς τὰ χέρια μας, ἔτσι ἔπαθε καὶ ὁ Δανιήλ. Ἡ ψυχή του φοβηθεῖσα καὶ μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὴν λάμψιν ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ συνδούλου του ἀγγέλου οὔτε νὰ βαστάσῃ τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἐθορυβήθη καὶ κατελήφθη ἀπὸ ἀγωνιώδη ἐπιθυμίαν νὰ ἀπαλλαγῇ ἐπειγόντως ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς σαρκὸς σὰν νὰ ἦσαν ἅλυσις.

Ἂς τὸ ἀκούσουν οἱ περιεργαζόμενοι τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων. Ὁ Δανιήλ, τὸν ὁποῖον ἐφοβήθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν λεόντων, ὁ Δανιήλ, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα του ἐπραγματοποίησεν ὑπεράνθρωπα κατορθώματα, δὲν ἐβάστασε τὴν παρουσίαν ἑνὸς συνδούλου του, ἀλλ' ἐξηπλώθη λιπόθυμος. «Ἐστράφη γάρ, λέγει, τὰ ἐντός μου ἐν ὁράσει μου καὶ πνοὴ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοί». (Δαν. 10, 16). Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέχουν τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίου αὐτοῦ ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν ἀκριβέστατα τὴν θείαν οὐσίαν, τὴν ἀνωτάτην καὶ πρώτην οὐσίαν, ποὺ ἐδημιούργησε τὰς μυριάδας αὐτῶν τῶν ἀγγέλων, ἕνα τῶν ὁποίων δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ ὁ Δανιήλ.

ΠΕΡΙ ΑΟΡΑΤΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προηγούμενον ζήτημα καὶ ἂς δείξωμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀθέατος καὶ εἰς τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις παρὰ τὴν συγκατάβασίν του. Εἰπέ μου, διὰ ποῖον λόγον τὰ Σεραφεὶμ τοποθετοῦν τὰς πτέρυγας πρὸ τοῦ προσώπου των; Ἀσφαλῶς διὰ νὰ προαναγγείλουν ἐμπράκτως τὸ ἀποστολικὸν «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον» καὶ ὄχι μόνον αὐταί, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀνώτεραι ἀπὸ αὐτάς, τὰ Χερουβείμ. Τὰ μὲν Σεραφεὶμ ἵστανται πλησίον τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ Χερουβεὶμ εἶναι θρόνοι τοῦ Θεοῦ, ὄχι διότι ὁ Θεὸς ἔχει ἀνάγκην θρόνων, ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρίσῃς μὲ τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν τὴν ἀρετήν των. Ἄκουσε λοιπὸν καὶ ἄλλον προφήτην ὁμιλοῦντα περὶ ἐκείνων· «καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰεζεκιὴλ υἱὸν Βουζὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χοβάρ» (Ἰεζ. 1, 3). Ὁ Ἰεζεκιὴλ ἵστατο τώρα εἰς τὸν ποταμὸν Χοβάρ, ὁ Δανιὴλ τότε εἰς τὸν ποταμὸν Τίγριν. Ὅταν ὁ Θεὸς πρόκειται νὰ παρουσιάσῃ εἰς τοὺς δούλους του θέαμα παράδοξον, τοὺς ἐξάγει ἔξω ἀπὸ τὰς πόλεις εἰς τόπους ἀπηλλαγμένους ἀπὸ θορύβους, ὥστε νὰ μὴ παρασύρῃ τὴν ψυχήν των κανὲν αἰσθητὸν θέαμα ἢ ἄκουσμα, ἀλλὰ νὰ μένῃ ἐλευθέρα καὶ νὰ προσηλώνεται ὁλόκληρος εἰς τὴν θεωρίαν τῶν βλεπομένων.

Τί εἶδε λοιπὸν αὐτός; «Ἰδοὺ νεφέλη, λέγει, ἀπὸ βορρᾶ ἤρχετο, καὶ φέγγος κύκλῳ καὶ πῦρ ἀστράπτον, καὶ ἐν μέσῳ αὐτοῦ ὡσεὶ ὅρασις ἠλέκτρου καὶ φέγγος ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων. Αὕτη ἡ ὅρασις αὐτῶν, ὁμοίωμα ἀνθρώπου ἐπ' αὐτοῖς. Καὶ τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἑνὶ καὶ τέσσαρες πτέρυγες τῷ ἑνί. Καὶ ὕψος ἦν αὐτοῖς καὶ φοβεροὶ ἦσαν καὶ οἱ νῶτοι αὐτῶν πλήρεις ὀφθαλμῶν κυκλόθεν τοῖς τέσσαρσιν, καὶ ὁμοίωμα ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν ὡσεὶ στερέωμα, ὡς ὅρασις κρυστάλλου φοβεροῦ, ἐκτεταμένου ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν ἄνωθεν, καὶ αἱ πτέρυγες αὐτῶν ἑκάστῳ δύο καλύπτουσαι τὰ σώματα αὐτῶν καὶ ὑπεράνω τοῦ στερεώματος (468) ὡς ὅρασις λίθου σαπφείρου· καὶ ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐτῷ καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἐπ' αὐτῷ. Καὶ εἶδον ὡς ὅρασιν ἠλέκτρου ἀπὸ ὁράσεως ὀσφύος καὶ ἕως ἐπάνω, καὶ ἀπὸ ὁράσεως ὀσφύος καὶ ἕως κάτω ὡς ὅρασιν πυρός, καὶ τὸ φέγγος αὐτοῦ ὡς ὅρασις τόξου, ὅταν ᾖ ἐν τῇ νεφέλῃ ἐν ἡμέρᾳ ὑετοῦ». (Ἰεζ. 1,4 ἑ.). Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτά, θέλων νὰ δείξῃ ὅτι οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε ἐκεῖναι αἱ οὐράνιαι δυνάμεις εἶδον καθαρὰν αὐτὴν τὴν θείαν οὐσίαν, λέγει· «αὕτη ἡ ὅρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου» (Ἰεζ. 2,1).

Βλέπεις συγκατάβασιν καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ; Ἀλλ' ὅμως καὶ αἱ ἴδιαι αἱ οὐράνιαι δυνάμεις καλύπτουν τὸ πρόσωπόν των μὲ πτέρυγας ἀσφαλῶς διὰ τὸν μνημονευθέντα λόγον· διότι δηλαδὴ δὲν δύνανται νὰ ὑποφέρουν τὴν λάμψιν τῆς θείας οὐσίας, μολονότι εἶναι σοφώταται καὶ γνωστικώταται καὶ καθαρώταται. Ἀπὸ ποῦ δὲ συνάγεται ὅτι ἔχουν αὐτὰς τὰς ἰδιότητας; Ἀπὸ τὰς ἰδίας τὰς λέξεις. Ὅπως δηλαδὴ ὁ ἄγγελος ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν του ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀναγγέλλει τὰς βουλὰς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἀρχάγγελος ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἄρχει τῶν ἀγγέλων, ἔτσι καὶ αἱ δυνάμεις αὐταὶ ἔχουν ὀνόματα ποὺ δηλώνουν τὴν σοφίαν καὶ καθαρότητά των. Ὁ Γαβριὴλ παρουσιάζεται μὲ πτερά, ὄχι διότι πράγματι ἔχει πτερά, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι κατέρχεται πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπὸ τοὺς ὑψηλοτάτους τόπους ὅπου διαμένει· ἔτσι καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω ὅρασιν τὰ πτερὰ σημαίνουν τὸ ὕψος τῆς φύσεως τῶν Χερουβείμ. Ὅπως λοιπὸν αἱ πτέρυγες σημαίνουν τὸ ὕψος

τῆς φύσεως; καὶ ὁ θρόνος τὴν ἐπ' αὐτῶν ἀνάπαυσιν τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τὴν διορατικότητά των καὶ ἡ πλησίον τοῦ θρόνου παραμονὴ καὶ συνεχὴς ἀνύμνησις τὴν ἄγρυπνον προσοχήν των, ἔτσι καὶ αἱ ὀνομασίαι τῶν μὲν πρώτων δηλώνουν τὴν σοφίαν, τῶν δὲ δευτέρων τὴν καθαρότητα. Διότι τί σημαίνει τὸ ὄνομα Χερουβείμ ; πλῆθος γνώσεως. Καὶ Σεραφείμ ; πυρωμένα στόματα[15]. Βλέπεις λοιπὸν πῶς αἱ ὀνομασίαι δηλώνουν καὶ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν σοφίαν ;

Ἐὰν λοιπὸν αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι μὲ τὴν ὑψηλὴν γνῶσιν δὲν κατορθώνουν νὰ ἴδουν οὔτε τὴν κατὰ συγκατάβασιν ἐμφάνισιν τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ μὲ τὴν μερικότητα τῆς γνώσεως (συμφώνως πρὸς τὰ λεγόμενα τοῦ Παύλου, «ἐκ μέρους γινώσκομεν» καὶ «δι' ἐσόπτρου» καὶ «ἐν αἰνίγματι») δὲν εἶναι ἀνόητοι νὰ νομίζουν ὅτι γνωρίζουν ἀκριβέστατα ὅσα δὲν εἶναι θεατὰ οὔτε εἰς ἐκείνους ;

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Ἐπεθύμουν νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος ὄχι μόνον εἰς τὰ Χερουβεὶμ καὶ τὰ Σεραφείμ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ εἰς κάθε ἄλλην κτιστὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐκουράσθη ἡ διάνοιά μας, ὄχι ἀπὸ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἀπὸ τὴν φρίκην τῶν λεχθέντων. Διότι ἡ ψυχὴ καταλαμβάνεται ἀπὸ τρόμον καὶ ἔκπληξιν, ὅταν ἀσχολῆται ἐπὶ πολὺ μὲ τὰς οὐρανίας θεωρίας.

Διὰ τοῦτο ἂς τὴν κατεβάσωμεν καὶ ἂς τὴν ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν κατάπληξίν της, καταφεύγοντες εἰς τὴν συνήθη παράκλησιν. Ποίαν δηλαδή ; Εἰς τὴν εὐχὴν ν' ἀποκτήσουν κάποτε ὑγείαν οἱ κατατρυχόμενοι ἀπὸ τοιαῦτα νοσήματα. Ἐὰν ἐπιβάλλεται νὰ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν, τῶν ἐργαζομένων καταναγκαστικῶς εἰς τὰ μεταλλεῖα, τῶν εὑρισκομένων εἰς σκληρὰν δουλείαν καὶ τῶν δαιμονιζομένων, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ τὸν παρακαλοῦμεν δι' αὐτούς. Διότι ἡ ἀσέβεια εἶναι χειροτέρα ἀπὸ τὴν πάθησιν τῶν δαιμονιζομένων· ἐκείνη ἡ μανία συγχωρεῖται, ἐνῶ αὐτὴ ἡ νόσος δὲν ἔχει καμμίαν δικαιολογίαν.

Καὶ ἐπειδὴ ἀνέφερα τὴν προσευχὴν ὑπὲρ τῶν δαιμονιζομένων, θέλω νὰ εἴπω πρὸς τὴν ἀγάπην σας κάτι, διὰ νὰ σταματήσῃ ἓν βαρὺ νόσημα τῆς Ἐκκλησίας(400). Εἶναι ἄτοπον νὰ ἀσχολούμεθα τόσον ἐπιμελῶς μὲ τὴν θεραπείαν τῶν ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ περιφρονοῦμεν τὰ ἰδικά μας μέλη. Ποῖον εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ νόσημα ; Αὐτὸ τὸ πολυάριθμον πλῆθος, ποὺ συνωστίζεται τώρα, διὰ ν' ἀκούσῃ προσεκτικὰ τοὺς λόγους μου, τὸ ἀνεζήτησα πολλάκις κατὰ τὴν φρικωδεστάτην ἐκείνην ὥραν, ἀλλὰ δὲν τὸ εἶδα· καὶ ἀνεστέναξα βαρειά, διότι συνωστίζεται μὲ μεγάλον ἐνδιαφέρον καὶ προθυμίαν καὶ παραμένει ἕως τὸ τέλος, διὰ ν' ἀκούσῃ ἕνα σύνδουλόν του, ἐνῶ ὅταν πρόκειται νὰ φανῇ ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἡ ἐκκλησία εἶναι ἀδειανὴ καὶ ἔρημος. Εἶναι ἀσυγχώρητον τὸ φαινόμενον αὐτό ; Λόγῳ τῆς ἀδιαφορίας σας αὐτῆς χάνετε καὶ τοὺς ἐπαίνους, ποὺ δικαιοῦσθε διὰ τὴν πρόθυμον παρακολούθησιν τοῦ κηρύγματος. Ποῖος δὲν θὰ καταδικάσῃ καὶ σᾶς καὶ ἐμέ, ὅταν βλέπῃ νὰ σᾶς ξεφεύγῃ τόσον γρήγορα ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν; Ἂν πράγματι προσέχατε ἐπιμελῶς εἰς τοὺς λόγους μου, θὰ ἐδεικνύατε τὴν ἐπιμέλειαν καὶ εἰς τὰ ἔργα. Ἡ ἐσπευσμένη ὅμως ἀναχώρησίς σας ἀπὸ τὸν ναὸν μετὰ τὸ κήρυγμα σημαίνει ὅτι δὲν ἐδέχθητε καὶ δὲν ἐβάλατε εἰς τὸν νοῦν σας τίποτε ἀπὸ τὰ λεχθέντα. Ἐὰν ἐνεπιστεύοντο τὰ λεγόμενα εἰς τὰς ψυχάς σας, θὰ σᾶς συνεκράτουν ἐδῶ μέσα, διὰ νὰ παρακολουθήσετε μὲ πολλὴν εὐλάβειαν τὴν τέλεσιν τῶν φρικωδεστάτων μυστηρίων. Τώρα ὅμως ἀναχωρεῖτε μόλις τελειώσῃ ὁ ὁμιλητὴς τὸν λόγον του, σὰν νὰ ἠκούσατε κιθαρῳδὸν νὰ παίζῃ.

Ποία δὲ εἶναι ἡ χλιαρὰ δικαιολογία τῶν πολλῶν; Δύναμαι, λέγει, νὰ προσευχηθῶ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἐνῶ ὁμιλίας καὶ διδασκαλίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀκούσω ἐκεῖ. Ἀπατᾷς τὸν ἑαυτόν σου, ἀγαπητέ· εἶναι φυσικὰ δυνατὸν νὰ προσευχηθῇς καὶ εἰς τὴν οἰκίαν σου, ἀλλ' ὄχι ὅπως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ὑπάρχουν τόσοι πατέρες, ὅπου ἀναπέμπεται πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τόσον πολλὰς ψυχὰς κοινὴ προσευχή. Δὲν εἰσακούονται αἱ παρακλήσεις σου πρὸς τὸν Κύριον, ὅταν προσεύχεσαι κατ' ἰδίαν τόσον, ὅσον ὅταν συμπροσεύχεσαι μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς σου. Διότι ἐδῶ ὑπάρχει κάτι περισσότερον· ἡ ὁμόνοια, ἡ συμφωνία, ὁ σύνδεσμος τῆς ἀγάπης, αἱ εὐχαὶ τῶν ἱερέων. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς προΐστανται τῶν ἀκολουθιῶν οἱ ἱερεῖς διὰ νὰ συνανέλθουν εἰς τὸν οὐρανὸν αἱ ἀσθενέστεραι εὐχαὶ τοῦ πλήθους μαζὶ μὲ τὰς δυνατωτέρας εὐχὰς τοῦ ἱε-

15. Ἡ ἐξήγησις αὐτὴ τῶν ὀνομάτων τῶν Χερουβεὶμ καὶ τῶν Σεραφεὶμ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐτυμολογίαν των. Παρομοίαν ἐξήγησιν δίδει καὶ ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, Περὶ Οὐρανίου Ἱεραρχίας 7, PG 3, 205.

ρέως. Ἄλλως, ποία εἶναι ἡ ὠφέλεια τῆς ὁμιλίας, ἂν δὲν συνδεθῇ μὲ τὴν προσευχήν ; Προηγεῖται ἡ προσευχὴ καὶ ἕπεται ὁ λόγος. Αὐτὸ διδάσκουν καὶ οἱ Ἀπόστολοι· «ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσωμεν» (Πράξ. 6,4). Καὶ ὁ Παῦλος δὲ εἰς τὰ προοίμια τῶν ἐπιστολῶν του εὔχεται τὸ φῶς τῆς προσευχῆς νὰ καθοδηγήσῃ σὰν λύχνος τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ θέματός του.

Ἐὰν συνηθίσῃς νὰ προσεύχεσαι ὀρθῶς, δὲν θὰ ἔχῃς ἀνάγκην τῆς διδασκαλίας τῶν συνδούλων σου, ἐφ᾽ ὅσον ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θὰ σοῦ καταυγάσῃ τὸν νοῦν χωρὶς τὴν μεσολάβησιν μεσίτου. Ἐὰν δὲ ἡ προσευχὴ ἑνὸς μόνον ἀνθρώπου ἔχῃ τόσην δύναμιν, πολὺ μεγαλυτέραν ἔχει ἡ κοινὴ προσευχή. Εἶναι μεγαλυτέρα ἡ ἰσχὺς καὶ ἀποτελεσματικότης αὐτῆς τῆς προσευχῆς ἀπὸ τῆς ἰδιωτικῆς εἰς τὴν οἰκίαν προσευχῆς. Ποῦ διδάσκεται αὐτό ; Ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς καὶ ρύεται, ἠλπίκαμεν δὲ ὅτι καὶ ἔτι ρύσεται συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν προσώπων εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν». (Β´ Κορ. 1,10 ἑ.). Ἔτσι διέφυγε καὶ ὁ Πέτρος ἀπὸ τὸ δεσμωτήριον· «Προσευχὴ γὰρ ἦν ἐκτενὴς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένη πρὸς τὸν Θεόν». (Πράξ. 12,5).

(470) Ἐὰν δὲ ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας ὠφέλησε τὸν Πέτρον καὶ ὑπεβοήθησε τὸν στῦλον ἐκεῖνον νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ δεσμωτήριον, εἰπέ μου, σὺ ποίαν ἀπολογίαν θὰ εὕρῃς διὰ τὴν περιφρόνησιν τῆς δυνάμεώς της ; Ἄκουσε καὶ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν νὰ λέγῃ ὅτι εὐσπλαγχνίζεται τὸ πλῆθος, ὅταν τὸν παρακαλῇ μὲ εὐσεβὲς φρόνημα. Λέγει δηλαδὴ πρὸς τὸν Ἰωνᾶν σχετικῶς μὲ τὸ φυτὸν τῆς κολοκύνθης· «σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν, ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευὴ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ᾗ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν;» (Ἰωνᾶ 4,10 ἑ.). Δὲν ἐπικαλεῖται τυχαίως ὁ Θεὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων, ἀλλὰ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ βεβαιωθῇς ὅτι ἡ ὁμαδικὴ προσευχὴ ἔχει μεγάλην δύναμιν. Τοῦτο ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς καταστήσω φανερὸν μὲ παραδείγματα καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν.

Ὅπως καὶ σεῖς γνωρίζετε, πρὸ δέκα ἐτῶν συνελήφθησαν

μερικοὶ συμπολῖται ὡς συνωμόται[16]. Καὶ τότε κάποιος ἀνώτερος ἀξιωματοῦχος, ἀποδειχθεὶς συνένοχος, ἐδέθη μὲ σχοινίον εἰς τὸ στόμα καὶ ὡδηγεῖτο εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως. Τότε ὅμως ὅλοι οἱ κάτοικοι ἔτρεξαν πρὸς τὸν ἱππόδρομον, συμπαρασύροντες καὶ τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰ καταστήματα, καὶ σύσσωμος ὁ λαὸς ἥρπασεν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως τὸν καταδικασθέντα καὶ μὴ δικαιούμενον συγγνώμης.

Ὥστε διὰ νὰ καταπραΰνετε τὴν ὀργὴν τοῦ ἐπιγείου βασιλέως ἐτρέχατε ὅλοι μαζὺ μὲ τὰ παιδιὰ καὶ τὰς γυναῖκας, ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ ἐξιλεώσετε τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ λυτρώσετε ἀπὸ τὴν ὀργήν του ὄχι ἕνα, ὅπως τότε, οὔτε δύο καὶ τρεῖς καὶ ἑκατόν, ἀλλὰ ὅλους τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς οἰκουμένης καὶ νὰ ἀπαλλάξετε τοὺς δαιμονιζομένους ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου κάθεσθε ἔξω καὶ δὲν τρέχετε ὅλοι μαζὶ μέσα, ὥστε ὁ Θεός, ἐκτιμῶν τὴν εὐσεβῆ σύμπνοιάν σας, καὶ εἰς ἐκείνους νὰ χαρίσῃ τὴν τιμωρίαν καὶ τὰ ἰδικά σας ἁμαρτήματα νὰ συγχωρήσῃ ; Εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ εἰς ἐπείγουσαν ἐργασίαν ἂν τύχῃς, δὲν ὀφείλεις νὰ τρέξῃς εἰς τὴν κοινὴν λιτανείαν, διασπῶν ὅλα τὰ δεσμὰ ὁρμητικώτερον ἀπὸ λέοντα ; Ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχῃς, παραμελῶν τὸ καθῆκον σου κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἀγαπητέ ; Ὄχι μόνον ἄνθρωποι ἀναπέμπουν τὴν φρικωδεστάτην ἐκείνην φωνήν, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι προσκυνοῦν τὸν Κύριον καὶ ἀρχάγγελοι δέονται[17]. Ἔχουν δὲ καὶ τὸν καιρὸν σύμμαχον καὶ τὴν προσφορὰν τῆς θυσίας βοηθόν.

Καὶ ὅπως οἱ ἄνθρωποι, κόπτοντες κλάδους ἐλαίας, τοὺς σείουν πρὸς χαιρετισμὸν τῶν βασιλέων, ὑπενθυμίζοντες εἰς αὐτοὺς μὲ τὰ φυτὰ νὰ εἶναι ἐλεήμονες καὶ φιλάνθρωποι, ἔτσι καὶ οἱ ἄγγελοι κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας ἀντὶ κλάδων ἐλαίας προτείνουν τὸ ἴδιον τὸ δεσποτικὸν σῶμα καὶ παρακαλοῦν τὸν Κύριον ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, λέγοντες τὰ ἑξῆς περίπου· δεόμεθα δι᾽ αὐτούς, τοὺς ὁποίους σὺ

16. Πρόκειται περὶ τῆς συνωμοσίας τοῦ Θεοδώρου εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ 374. Ἡ τοποθέτησις σχοινίου εἰς τὸ στόμα τῶν καταδίκων συνηθίζετο πολὺ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

17. Παρατηροῦμεν εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν παρόντων λόγων τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Χρυσοστόμου διὰ τὴν λειτουργικὴν ζωήν. Μερικὰ χωρία, ὅπως παραδείγματος χάριν τὸ εἰς τὸν Λόγον Γ´, 7 «τὸν ἀνέκφραστον, τὸν ἀπερινόητον, τὸν ἀόρατον, τὸν ἀκατάληπτον», ὁμοιάζουν μὲ εὐχὰς τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου.

ὁ ἴδιος περιέβαλες μὲ τόσον πλουσίαν ἀγάπην, ὥστε νὰ θυσιάσῃς καὶ τὴν ζωήν σου ἀκόμη· ἱκετεύομεν δι' αὐτούς, χάριν τῶν ὁποίων ἔχυσες καὶ ὁ ἴδιος τὸ αἷμά σου· παρακαλοῦμεν δι' αὐτούς, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐθυσίασες αὐτὸ τὸ σῶμα.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάκονος ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὁδηγεῖ μέσα καὶ τοὺς δαιμονιζομένους καὶ τοὺς παραγγέλλει νὰ κλίνουν τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ προσφέρουν τὰς ἱκεσίας των μὲ τὴν στάσιν τοῦ σώματός των, διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συμπροσεύχωνται μὲ τὸ ἐκκλησίασμα(471). Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς τοὺς παρουσιάζει, διὰ νὰ τοὺς λυπηθῇς διὰ τὴν συμφορὰν καὶ τὴν ἀφωνίαν καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃς τὴν ἰδικήν σου παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτὰ ἂς τρέχωμεν εἰς τοὺς ναοὺς κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν εὐσπλαγχνίαν καὶ εὕρωμεν εὔκαιρον χάριν καὶ βοήθειαν.

Ἐπαινέσατε ὅσα εἶπα· ἐδέχθητε τὰς παρακλήσεις μου μὲ πολὺν θόρυβον καὶ ἐπιδοκιμασίαν. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἀργήσῃ ἡ εὐκαιρία νὰ μεταβάλετε τοὺς ἐπαίνους εἰς ἔργα, δὲν θὰ ἀργήσῃ ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποδείξητε τὴν συμμόρφωσιν πρὸς τὰς παραινέσεις μου. Μετὰ τὸ κήρυγμα ἀκολουθεῖ ἀμέσως προσευχή. Ἐγὼ ζητῶ τὸν ἔπαινον καὶ θόρυβον διὰ τῶν ἔργων. Παρακινεῖτε λοιπὸν ὁ εἷς τὸν ἄλλον νὰ σταθῆτε ὅπως ἐστάθητε ἕως τώρα· καὶ ἂν κινηθῇ κανεὶς νὰ φύγῃ, συγκρατήσατέ τον διὰ τῆς βίας, ὥστε νὰ λάβετε διπλοῦν μισθόν, καὶ διὰ τὴν ἰδικήν σας προθυμίαν καὶ διὰ τὴν κηδεμονίαν τῶν ἀδελφῶν σας. Ἔτσι δὲ ἀπευθύνατε τὰς ἱκεσίας μὲ περισσοτέραν παρρησίαν, ὥστε ἐξιλεώνοντες τὸν Θεὸν νὰ ἐπιτύχετε καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩ

Ἀπέδειξα ἕως τώρα ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Χερουβεὶμ καὶ τὰ Σεραφείμ. Νομίζω δὲ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀρκετὸν καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τὴν περαιτέρω διαπραγμάτευσιν τοῦ θέματος. Ἐπειδὴ ὅμως ἔχω πολλὴν ὄρεξιν ὄχι μόνον νὰ κλείσω τὰ στόματα τῶν ἀντιθέτων, ἀλλὰ καὶ νὰ φρονηματίσω περισσότερον σᾶς τοὺς ἀγαπητούς μου, ἐπανέρχομαι εἰς τὸ ζήτημα καὶ συνεχίζω. Ἡ διατριβὴ ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ σᾶς θὰ καταστήσῃ ἱκανοὺς νὰ γνωρίσετε περισσότερα, καὶ ἐμὲ θὰ διευκολύνῃ νὰ κερδίσω λαμπροτέραν νίκην, καθαρίζουσα κάθε τυχὸν διατηρούμενον λείψανον πλάνης. Θὰ κάμωμεν ὅ,τι καὶ μὲ τὰ βότανα τῆς πονηρίας, ποὺ δὲν πρέπει νὰ κόπτωμεν ἁπλῶς ἀπὸ τὸ στέλεχος, διότι βλαστάνουν πάλιν ἀπὸ τὰς διατηρουμένας ρίζας, ἀλλὰ νὰ τὰ ξερριζώνωμεν ἀπὸ τὸ ὑπέδαφος καὶ νὰ τὰ ἐκθέτωμεν γυμνὰ εἰς τὴν θέρμην τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων διὰ νὰ μαραθοῦν εὔκολα.

Ἂς σᾶς ξαναφέρω λοιπὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς μὲ τοὺς λόγους μου, ὄχι διὰ νὰ περιεργασθῶ καὶ νὰ πολυπραγμονήσω, ἀλλὰ διὰ νὰ σταματήσω τὴν ἄτοπον περιέργειαν ἐκείνων, ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν ἑαυτόν των καὶ ἀρνοῦνται νὰ παραδεχθοῦν ὅρια εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς σᾶς ἀπέδειξα μὲ πολλὴν ἐπιμονὴν ὅτι ὄχι μόνον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων ἡ παρουσία ἦτο ἀφόρητος εἰς τὸν μακάριον Δανιὴλ καὶ ἀφοῦ ἀνέγνωσα ὁλόκληρον τὴν σχετικὴν περικοπὴν σᾶς ἐτόνισα ὅτι ὁ δίκαιος αὐτὸς ἄνθρωπος ὠχρίασε, κατελήφθη ἀπὸ τρόμον, περιέπεσεν εἰς κατάστασιν ὁμοίαν μὲ τοῦ ψυχορραγοῦντος καὶ ἡ ψυχή του ἀγωνιῶσα προσεπάθησε νὰ σπάσῃ τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος(472). Ὅπως δηλαδὴ ἡ ἐξημερωμένη περιστερὰ ποὺ διαμένει εἰς τὴν οἰκίαν, μόλις αἰσθανθῇ κάποιον φόβον τρομοκρατεῖται καὶ πετᾷ πρὸς τὴν ὀροφὴν καὶ ἀναζητεῖ καμμίαν διέξοδον ἀπὸ τὰ παράθυρα διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν, ποὺ τὴν κατέχει, ἔτσι καὶ ἡ

ψυχὴ τοῦ μακαρίου ἐκείνου ἀνθρώπου ἔτρεχε βιαστικά, προσπαθοῦσα νὰ πετάξῃ ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα, καὶ θὰ ἐπέτα πράγματι, ἐγκαταλείπουσα ἔρημον τὸ σῶμα, ἂν δὲν προελάμβανεν ὁ ἄγγελος νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν καὶ νὰ τὴν ξαναφέρῃ εἰς τὴν κατοικίαν της.

Καὶ ἔλεγον τότε ὅλα αὐτά, διὰ νὰ μάθετε πόσον διαφέρει ὁ ἄγγελος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον καί, ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑπεροχὴν τοῦ συνδούλου μας ἀγγέλου, νὰ σωφρονισθῆτε καὶ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὴν ἐναντίον τοῦ Κυρίου μανίαν. Ὁ δίκαιος ποὺ εἶχε τόσην παρρησίαν δὲν ὑπέφερε νὰ ἀντικρύσῃ ἄγγελον, καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ὑπολείπονται ἀπὸ τὴν ἀρετήν του τόσον πολὺ περιεργάζονται ὄχι ἄγγελον, ἀλλὰ τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων. Ἐκεῖνος ἐδάμασε τὸν θυμὸν λεόντων, ἐνῶ ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ νικήσωμεν οὔτε ἀλώπεκας· ἐκεῖνος κατέκοψε δράκοντα εἰς τὴν μέσην καὶ ἐνίκησε τὸ ἰσχυρὸν θηρίον μὲ τὴν παρρησίαν του πρὸς τὸν Θεόν, ἐνῶ ἡμεῖς φοβούμεθα καὶ τὰ μικρὰ ἑρπετά· ἐκεῖνος συνεκράτησε ἕνα βασιλέα ἔχοντα τὸν θυμὸν λέοντος· ἀνέστειλε τοῦ Ναβουχοδονόσορος τὴν ὀργήν, ποὺ ἔπνεε εἰς τὰ βαρβαρικὰ στρατόπεδα δυνατώτερα ἀπὸ τὴν φλόγα, παρουσιασθεὶς καὶ λύσας τὰ μυστηριώδη ἐνύπνιά του. Καὶ παρὰ ταῦτα, αὐτὸς ποὺ διεφώτισε τὰ σκοτεινὰ ἐνύπνια, μόλις εἶδεν ἄγγελον ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, κατελήφθη ἀπὸ τρομερὰν σκοτοδίνην. Ποίαν λοιπὸν δικαιολογίαν θὰ εὕρουν ὅσοι ἐπιχειροῦν νὰ διεισδύσουν εἰς τὴν μακαρίαν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ;

Δὲν ἐσταμάτησα δὲ ἐδῶ τὸν λόγον μου, ἀλλὰ τὸν ἐπεξέτεινα καὶ εἰς τὰς σοφὰς ἐκείνας δυνάμεις· ἔδειξα τὴν ἀπόκρυψιν τῶν ὀφθαλμῶν, τὴν προβολὴν τῶν πτερύγων, τὴν διατήρησιν τῶν σκελῶν ὀρθίων, τὴν διαρκῆ βοήν, καὶ τέλος τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸ θάμβος, τὰ ὁποῖα μᾶς προκαλοῦν μὲ ὅλα αὐτὰ αἱ ἀσώματοι ἐκεῖναι δυνάμεις. Ὅσον εἶναι σοφαὶ αἱ δυνάμεις αὐταί, ὅσον πλησιέστερον ἀπὸ ἡμᾶς εὑρίσκονται πρὸς τὴν ἄρρητον καὶ μακαρίαν θείαν οὐσίαν, τόσον καλύτερον ἀπὸ ἡμᾶς γνωρίζουν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀκατάληπτος· διότι ἡ μεγάλη σοφία φέρει μεγάλην εὐλάβειαν.

Σᾶς εἶπα τί περίπου σημαίνει τὸ ἀπρόσιτον καὶ σᾶς ἀπέδειξα ὅτι εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ ἀκαταλήπτου· καὶ προσέθεσα τὴν αἰτίαν αὐτοῦ, χρησιμοποιήσας καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ πελάγους, τὸ ὅτι τὸ μὲν ἀκατάληπτον ἀναγνωρίζεται ὡς ἀκατάληπτον ἔπειτα ἀπὸ ἔρευναν, τὸ δὲ ἀπρόσιτον δὲν δέχεται οὔτε

κατ' ἀρχὴν ἔρευναν καὶ προσπέλασιν. Ἀνέφερα ὅτι δὲν εἶπεν ὁ Ἀπόστολος «φῶς ὢν ἀπρόσιτον», ἀλλὰ «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἂν ἡ κατοικία εἶναι ἀπρόσιτος, πόσον μᾶλλον ὁ εἰς αὐτὴν κατοικῶν Θεός. Ἔλεγε δὲ αὐτὰ ὁ Παῦλος, ὄχι διὰ νὰ περιορίσῃ τὸν Θεὸν εἰς τόπον, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσῃ περισσοτέραν ἔμφασιν εἰς τὸ ἀκατανόητον καὶ ἀπρόσιτον αὐτοῦ. Ἀνέφερα καὶ ἄλλας δυνάμεις, τὰ Χερουβείμ, καὶ ἐτόνισα ὅτι, ἐνῶ ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰς παρουσιάζεται στερέωμα καὶ λίθος κρυστάλλινος καὶ ὁμοίωμα θρόνου καὶ εἶδος ἀνθρώπου καὶ ἤλεκτρον καὶ πῦρ καὶ τόξον, ὁ προφήτης λέγει· «αὕτη ἡ ὅρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου». Μὲ ὅλα αὐτὰ σᾶς ἀπέδειξα ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου κατὰ συγκατάβασιν καὶ ὅτι καὶ τοιαύτη ἀκόμη ἐμφάνισις ἦτο ἀφόρητος διὰ τὰς οὐρανίας δυνάμεις.

ΠΕΡΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

(478) Δὲν κάμω δὲ ἀσκόπως τὴν ἀνακεφαλαίωσιν αὐτήν· θέλω νὰ μάθω τί ἐξεπλήρωσα καὶ τί ὑπολείπεται ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν, ποὺ σᾶς ἔδωσα πρὸ καιροῦ. Τὸ ἴδιο κάμουν καὶ οἱ ὀφείλοντες δανεικά· παρουσιάζουν γραμμάτιον μὲ καταχωρισμένον ὁλόκληρον τὸν λογαριασμόν, τὸ δεικνύουν εἰς τοὺς δανειστὰς καὶ καταβάλλουν τὸ ὑπόλοιπον. Καὶ ἐγὼ λοιπόν, ἀφοῦ ἤνοιξα τὴν μνήμην σας σὰν βιβλίον καὶ σᾶς ἔδειξα μὲ τὸν λόγον σὰν δάκτυλον τὸ καταβληθὲν ποσόν, θὰ προχωρήσω εἰς τὰ ὑπόλοιπα.

Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ ὑπόλοιπον ; Νὰ ἀποδείξω ὅτι οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε κυριότητες, οὔτε ἄλλαι κτισταὶ δυνάμεις ἔχουν ἀκριβῆ κατάληψιν τοῦ Θεοῦ. Ὑπάρχουν δὲ πράγματι καὶ ἄλλαι δυνάμεις, τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζομεν οὔτε τὰ ὀνόματα. Προσέξατε δὲ τὸ ἀνόητον θράσος τῶν αἱρετικῶν. Οὔτε τῶν δούλων τὰ ὀνόματα δὲν γνωρίζουν καὶ παρὰ ταῦτα περιεργάζονται τὴν οὐσίαν τοῦ Κυρίου. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι καὶ θρόνοι καὶ κυριότητες καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ μόνα τάγματα εἰς τοὺς οὐρανούς· ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι τάξεις καὶ ὁμάδες, τὰς ὁποίας δὲν δύναται νὰ παραστήσῃ ὁ λόγος. Ἀπὸ ποῦ δὲ συνάγεται ὅτι ὑπάρχουν ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλαι δυνά-

μεις, τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζομεν οὔτε τὰ ὀνόματα ; Περὶ αὐτοῦ μᾶς διαβεβαιώνει ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος ὁμιλῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγει καὶ τὰ ἀνωτέρω· «ἐκάθισεν αὐτὸν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι» ('Εφ. 1,21). Βλέπετε ὅτι μερικὰ ὀνόματα οὐρανίων δυνάμεων εἶναι τώρα ἄγνωστα καὶ θὰ γνωσθοῦν μόνον εἰς τὸ μέλλον ; Διὰ τοῦτο εἶπεν, «οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι».

Καὶ μήπως εἶναι παράδοξον ὅτι δὲν ἔχουν ἀκριβῆ κατάληψιν τῆς θείας οὐσίας ; Τοῦτο δὲν παρουσιάζει καμμίαν δυσκολίαν πρὸς ἀπόδειξιν. Πολλὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ τὰς ἀγνοοῦν αἱ ἄνω δυνάμεις, αἱ ἀρχαί, αἱ ἐξουσίαι, αἱ κυριότητες. Θὰ σᾶς ἀποδείξω δὲ διὰ τῶν ἀποστολικῶν λόγων ὅτι καὶ αὗται ἐπληροφορήθησαν μερικὰς ἀπὸ τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ μαζὶ μὲ ἡμᾶς, ἐνῶ προηγουμένως τὰς ἠγνόουν· καὶ μάλιστα τὰς ἐπληροφορήθησαν ὄχι ἁπλῶς μαζὶ μὲ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν· «ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, λέγει ὁ Παῦλος, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ (αἱ δὲ ἐπαγγελίαι εἶχον δοθῆ εἰς τοὺς Ἰουδαίους) διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος» ('Εφ. 3,5).

Ἀπὸ ποῦ ὅμως ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις τὸ ἔμαθον αὐτὸ τώρα, ἀφοῦ τὰ ἀνωτέρω ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ; Ἄκουσε λοιπόν· «ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων, λέγει, ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, εὐαγγελίσασθαι ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ» ('Εφ. 3,8). Τί σημαίνει ἀνεξιχνίαστον ; Τὸ μὴ δυνάμενον νὰ ζητηθῇ· δηλαδὴ ὄχι ἁπλῶς τὸ μὴ δυνάμενον νὰ εὑρεθῇ, ἀλλ' οὔτε κἂν νὰ ἀνιχνευθῇ. Ἂς ἀκούσουν πάλιν οἱ αἱρετικοί, πῶς τοὺς ρίπτει πυκνὰ καὶ ἀλλεπάλληλα τὰ βέλη. Ἐὰν ὁ πλοῦτος εἶναι ἀνεξιχνίαστος, πῶς δὲν εἶναι ἀνεξιχνίαστος ὁ χορηγῶν τὸν πλοῦτον ; «Καὶ φωτίσαι πάντας τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ» ('Εφ. 3, 9).(474). Ἤκουσες ὅτι τώρα καὶ ὄχι προηγουμένως ἐγνώρισαν τὸ μυστήριον αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι; Ὅσα ἀποφασίζει ὁ βασιλεὺς δὲν τὰ γνωρίζει οὔτε ὁ ὑπασπιστής. «Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ».

Βλέπε πόση τιμὴ ἐδόθη εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ γνωρίσουν αἱ οὐράνιαι δυνάμεις τὰ ἀπόρρητα τοῦ βασιλέως μαζὶ μὲ ἡμᾶς καὶ δι' ἡμῶν. Ἀλλ' ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Παῦλος ἐδῶ ἐννοεῖ τὰς οὐρανίας δυνάμεις, ἀφοῦ ἐνίοτε καλεῖ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ τοὺς δαίμονας ; «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου» ('Εφ. 6,12). Μήπως ἐννοεῖ λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὅτι ἐγνώρισαν τὸ μυστήριον οἱ δαίμονες ; Καθόλου· ἐννοεῖ τὰς οὐρανίας δυνάμεις, διότι μετὰ τὸ «τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας» προσέθεσεν «ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». Ἐκεῖναι αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι εἶναι ἐπουράνιαι, αὗται δὲ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι εἶναι ὑπὸ τὸν οὐρανόν· διὰ τοῦτο τὰς ὀνομάζει καὶ κοσμοκράτορας, θέλων νὰ δηλώσῃ ὅτι δι' αὐτὰς ὁ οὐρανὸς εἶναι ἄβατος καὶ ὅτι ἀσκοῦν ὅλην τὴν κυριαρχίαν των μόνον εἰς τὸν παρόντα κόσμον.

Εἶδες πῶς ἐγνώρισαν τὸ μυστήριον καὶ μαζὶ μὲ ἡμᾶς καὶ δι' ἡμῶν ; Ἀλλ' ἂς στρέψωμεν τὴν διαπραγμάτευσιν πρὸς τὴν καταβολὴν τοῦ χρέους, ἀποδεικνύοντες ὅτι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ δὲν τὴν γνωρίζουν οὔτε αἱ ἀρχαὶ οὔτε αἱ ἐξουσίαι. Ποῖος λοιπὸν τὸ λέγει αὐτό ; Ὄχι πλέον ὁ Παῦλος οὔτε ὁ Ἡσαΐας οὔτε ὁ Ἰεζεκιήλ, ἀλλ' ἄλλο ἅγιον σκεῦος, ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, ὁ ἀγαπητὸς μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης, ὁ ἀνακλιθεὶς εἰς τὸ στῆθος τοῦ Δεσπότου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀντλήσας τὸ θεῖον ὕδωρ. Τί λέγει λοιπὸν αὐτός ; «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε» ('Ιω. 1,18). Εἶναι πράγματι υἱὸς βροντῆς, διότι ἄφησε φωνὴν ἰσχυροτέραν ἀπὸ σάλπιγγα, ἱκανὴν νὰ καταισχύνῃ ὅλους τοὺς ἀντιλέγοντας.

Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν καὶ τὰς ἀντιρρήσεις. Λέγεις λοιπόν, Ἰωάννη, ὅτι κανεὶς ποτὲ δὲν εἶδε τὸν Θεόν. Τί θὰ εἴπωμεν ὅμως διὰ τοὺς προφήτας,[18] οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται ὅτι εἶδον τὸν Θεόν ; Πράγματι ὁ μὲν Ἡσαΐας λέγει, «εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου» ('Ησ. 6,1)· ὁ δὲ Δανιήλ, «εἶδον ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν καὶ ὁ Παλαιὸς τῶν ἡ-

18, Αἱ παράγραφοι 3 καὶ 4 τοῦ λόγου τούτου ἐξετάζουν θεοφανείας εἰς τοὺς προφήτας. Ὁ Χρυσόστομος, διδάσκων ὅτι εἶναι ἀδύνατος πραγματικὴ ἐμφάνισις τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, σημειώνει ὅτι αἱ ἐμφανίσεις ἔγιναν μὲ ὁμοιώματα προσιτὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν νοητικὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου.

μερῶν ἐκάθητο» (Δαν. 7, 9)· καὶ ὁ Μιχαίας, «εἶδον τὸν Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ» (Γ΄ Βασ. 22,19)· καὶ ἄλλος προφήτης, «εἶδον τὸν Κύριον ἑστῶτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ εἶπέ μοι· πάταξον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον» (Ἀμ. 9,1). Εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ συγκεντρώσωμεν καὶ πολλὰς ἄλλας παρομοίας μαρτυρίας. Πῶς λοιπὸν ὁ Ἰωάννης λέγει «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε»; Πρέπει νὰ εἶσαι βέβαιος ὅτι οὗτος ἐννοεῖ τὴν ἀκριβῆ κατάληψιν καὶ τελείαν γνῶσιν αὐτοῦ. Ἀπὸ τὴν διαφορὰν τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον κάθε προφήτης εἶδε τὸν Θεόν, καθίσταται φανερὸν ὅτι εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις πρόκειται περὶ θέας κατὰ συγκατάβασιν καὶ ὅτι κανεὶς δὲν εἶδε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καθαράν. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἁπλοῦς καὶ ἀσύνθετος καὶ χωρὶς σχῆμα, ἐνῷ ὅλοι αὐτοὶ ἔβλεπον διάφορα σχήματα.

Διὰ νὰ ἀποδείξῃ δὲ τοῦτο ὁ Θεὸς καὶ πείσῃ τοὺς αἱρετικοὺς περὶ τοῦ ὅτι οἱ προφῆται δὲν εἶδον καθαρὰν τὴν θείαν οὐσίαν, ἔλεγε δι᾽ ἄλλου προφήτου· «ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην» (Ὠσ. 12, 11). Δὲν ἔδειξα τὴν οὐσίαν μου, λέγει, ἀλλὰ παρουσιάσθην ὑπὸ ὁμοιώματα κατὰ συγκατάβασιν πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῶν βλεπόντων. Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν δὲν λέγει μόνον διὰ τοὺς ἀνθρώπους, «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε» (475). Τοῦτο ἄλλωστε ἦτο ἤδη γνωστὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν προφητικὴν ῥῆσιν, «ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην», καὶ ἀπὸ τὴν δήλωσιν τὴν γενομένην πρὸς τὸν Μωϋσῆν. Ὅταν αὐτὸς ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ τὸν Θεὸν μὲ τοὺς ὀφθαλμούς του, τοῦ εἶπεν ἐκεῖνος· «οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται» (Ἐξ. 33,20). Ἑπομένως τοῦτο ἦτο φανερὸν καὶ παραδεδεγμένον. Ἄρα τὸ «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε» δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς οὐρανίους δυνάμεις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἰσάγει ὡς διδάσκαλον τῆς ἀληθείας αὐτῆς τὸν μονογενῆ Υἱόν. Διὰ νὰ μὴ τοῦ εἴπῃ δηλαδὴ κανείς, ποῖος τὸ ἐφανέρωσεν αὐτό, προσέθεσεν· «ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο» (Ἰω. 1,18), εἰσάγων ἔτσι ἀξιόπιστον μάρτυρα καὶ διδάσκαλον.

Ἂν ὁ Ἰωάννης ἤθελε νὰ μᾶς δηλώσῃ ὅ,τι ἐλέχθη εἰς τὸν Μωϋσῆν, θὰ ἦτο περιττὸν νὰ εἴπῃ ὅτι τοῦτο τὸ ἐφανέρωσεν ὁ μονογενής, διότι δὲν μᾶς τὸ ἐφανέρωσεν ὁ μονογενής, ἀλλ᾽ ὁ Μωϋσῆς, ποὺ τὸ ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Θεόν, πολὺ προτοῦ

εἴπῃ ὁ Ἰωάννης ὅτι τὸ ἤκουσεν ἀπὸ τὸν μονογενῆ. Συνεπῶς ὁ Ἰωάννης εἰσάγει ὡς διδάσκαλον τῆς ἀληθείας αὐτῆς τὸν μονογενῆ, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ μᾶς φανερώσῃ κάτι περισσότερον ἀπὸ τὰ ἕως τότε λεχθέντα, ὅτι δηλαδὴ οὔτε αἱ οὐράνιαι δυνάμεις βλέπουν τὸν Θεόν. Πρέπει δὲ νὰ ἐκληφθῇ ἐδῶ ἡ λέξις ὅρασις μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς γνώσεως. Διότι αἱ ἀσώματοι δυνάμεις δὲν ἔχουν κόρας καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ βλεφαρίδας, ἀλλ᾽ ὅ,τι εἶναι δι᾽ ἡμᾶς ὅρασις, δι᾽ αὐτὰς εἶναι γνῶσις.

Ὥστε ὅταν ἀκούῃς, «κανεὶς ποτὲ δὲν εἶδε τὸν Θεόν», νὰ νομίζῃς ὅτι ἀκούεις, «κανεὶς ποτὲ δὲν ἐγνώρισε τὸν Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν του». Ἐπίσης ὅταν ἀκούῃς ὅτι τὰ Σεραφεὶμ ἀπέστρεψαν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ προεφύλαξαν τὴν ὅρασιν, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμαν καὶ τὰ Χερουβεὶμ νὰ μὴ νομίζῃς ὅτι πρόκειται πράγματι διὰ κόρας καὶ ὀφθαλμούς, ἤτοι δι᾽ ὄργανα ποὺ ταιριάζουν εἰς σωματικὰ μόνον σχήματα, ἀλλὰ νὰ ἐννοήσῃς ὅτι ὁ προφήτης ὑπαινίσσεται τὴν γνωστικὴν αὐτῶν ἱκανότητα. Ὅταν λοιπὸν λέγῃ ὁ προφήτης ὅτι δὲν ἀντεῖχον νὰ ἴδουν τὸν Θεὸν καὶ συγκαταβαίνοντα ἀκόμη, δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ διεισδύσουν εἰς τὴν πλήρη κατανόησιν καὶ γνῶσιν αὐτοῦ οὔτε ἐτόλμων νὰ ἀτενίσουν εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἀκεραίαν οὐσίαν του, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατὰ συγκατάβασιν ἐμφάνισίν της. Ἐνατένισις δὲ σημαίνει ἐδῶ τὴν γνῶσιν.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστής, γνωρίζων ὅτι οὔτε ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀλλ᾽ οὔτε καὶ ἀπὸ τὰς οὐρανίας δυνάμεις εἶναι δυνατὴ ἡ κατάληψις τοῦ Θεοῦ, φέρει ὡς διδάσκαλον τοῦ δόγματος τούτου αὐτὸν τὸν καθήμενον εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς καὶ γνωρίζοντα ταῦτα μὲ ἀκρίβειαν. Δὲν εἶπε δὲ ἁπλῶς «ὁ Υἱός», μολονότι καὶ εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν ἂν περιωρίζετο, πάλιν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποστομώσῃ τοὺς ἀναισχύντους. Διότι ὅπως πολλοὶ λέγονται χριστοί, ἀλλ᾽ ὁ ἀληθινὸς Χριστὸς εἶναι εἷς, καὶ πολλοὶ λέγονται κύριοι, ἀλλ᾽ ὁ ἀληθινὸς Κύριος εἶναι εἷς, καὶ πολλοὶ λέγονται θεοί, ἀλλ᾽ ὁ ἀληθινὸς Θεὸς εἶναι εἷς, ἔτσι καὶ πολλοὶ λέγονται υἱοί, ἀλλ᾽ ὁ πραγματικὸς Υἱὸς εἶναι εἷς· καὶ μόνη δὲ ἡ προσθήκη τοῦ ἄρθρου θὰ ἦτο ἀρκετὴ νὰ δείξῃ τὸ ἐξαίρετον τοῦ μονογενοῦς. Καὶ ὅμως δὲν ἠρκέσθη εἰς αὐτό, ἀλλ᾽ εἰς τὸ «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε» προσέθεσεν, «ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο». Εἶπε πρωτύτερα μονογενὴς καὶ ἔπειτα Υἱός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλοί, λόγῳ τῆς κοινότητος

πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ὄνομα, ἐφ' ὅσον τὸ υἱὸς εἶναι κοινὸν ὄνομα ὅλων, ὑποβιβάζουν τὴν δόξαν του θεωροῦντες αὐτὸν ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς υἱοὺς(476), ἔθεσε πρῶτον τὸ μονογενής, χαρακτηριστικόν του ὄνομα ποὺ δὲν ἀνήκει εἰς κανένα ἄλλον, διὰ νὰ κατανοήσῃς ὅτι καὶ τὸ κοινὸν ὄνομα, τὸ Υἱός, δὲν εἶναι κοινόν, ἀλλ' ἰδιάζει κυρίως εἰς αὐτὸν καὶ εἰς κανένα ἄλλον δὲν ἀνήκει τόσον, ὅσον εἰς ἐκεῖνον.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΧΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

Καὶ διὰ νὰ γίνουν σαφέστερα ὅσα λέγω θὰ τὰ ἀναπτύξω πλατύτερα[19]. Τὸ ὄνομα υἱὸς ἀνήκει καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὸν Χριστόν, εἰς ἡμᾶς μὲν καταχρηστικῶς, εἰς ἐκεῖνον δὲ κυριολεκτικῶς· τὸ δὲ μονογενὴς εἶναι ἰδικόν του μόνον καὶ δὲν ἀνήκει εἰς κανένα ἄλλον οὔτε καταχρηστικῶς ἀκόμη. Ὁ εὐαγγελιστὴς λοιπὸν προέταξε τοῦ Υἱοῦ τὸ μονογενής, διὰ ν' ἀντιληφθῇς ἀπὸ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτὴν προσηγορίαν ὅτι καὶ ἡ ἄλλη προσηγορία, ποὺ ἀνήκει εἰς τοὺς πολλούς, εἶναι κυρίως ἰδική του. Ἐὰν δέ, λέγει, δὲν σοῦ ἀρκοῦν οὔτε αὐτά, προσθέτω καὶ τρίτον χαρακτηριστικόν, χονδρὸν βεβαίως καὶ ἀνθρωπομορφικόν, ἀλλὰ πάντως ἱκανὸν νὰ ἀναβιβάσῃ καὶ αὐτοὺς ποὺ ἕρπουν εἰς τὴν γῆν πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς. Ποῖον δὲ εἶναι αὐτό; «Ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός». Ἡ ἔκφρασις εἶναι παχεῖα, ἀλλ' ἱκανὴ νὰ μᾶς ἀποδείξῃ τὴν γνησιότητα τοῦ Υἱοῦ, ἂν τὴν ἐκλάβωμεν θεοπρεπῶς. Ὅπως ὅταν ἀκούῃς θρόνον καὶ ἐκ δεξιῶν καθέδραν, δὲν ἐννοεῖς θρόνον ἢ τόπον ἢ γενικῶς τοπικὸν περιορισμόν, ἀλλὰ μὲ τὴν παράστασιν τοῦ θρόνου καὶ τὴν κοινότητα τῆς καθέδρας κατανοεῖς τὴν ἰσότητα καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς τιμῆς τῶν δύο θείων προσώπων, ἔτσι καὶ ὅταν ἀκούῃς κόλπον, νὰ μὴ νομίζῃς ὅτι πρόκειται περὶ κόλπου καὶ τόπου, ἀλλὰ παράστασιν τοῦ κόλπου ν' ἀντιληφθῇς μὲ τὴν ἐγγύτητα καὶ παρρησίαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἡ παράστασις τῆς διαμονῆς εἰς τὸν κόλπον μᾶς δηλώνει πολὺ σαφέστερον ἀπὸ τὴν παράστασιν τῆς εἰς τὰ δεξιὰ τοποθετήσεως, τὴν ἐγγύτητα πρὸς τὸν γεννήτορα. Διότι ἀσφαλῶς οὔτε ὁ Πατὴρ θὰ ἠνείχετο νὰ ἔχῃ εἰς τὸν κόλπον του τὸν Υἱόν, ἐὰν δὲν ἦτο τῆς ἰδίας οὐσίας, οὔτε ἐκεῖνος θὰ ἀντεῖχε νὰ διαμένῃ εἰς τὸν πατρικὸν κόλπον, ἐὰν ἦτο κατωτέρας φύσεως.

Ἀφοῦ εἶναι Υἱὸς λοιπόν, καὶ μάλιστα μονογενής, καὶ διατρίβει εἰς τὸν πατρικὸν κόλπον, γνωρίζει τὸν Πατέρα ἀκριβῶς. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς ἐκφράσεις αὐτὰς διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ Υἱοῦ περὶ τοῦ Πατρός. Ἀναμφιβόλως δὲ ἀναφέρονται αἱ ἐκφράσεις αὐταί, διότι ἂν δὲν ἐπρόκειτο περὶ αὐτῆς, τότε διατί θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ παράστασις τοῦ κόλπου; Ἐὰν οὔτε ὁ Θεὸς εἶναι σῶμα, ὅπως δὲν εἶναι, οὔτε τὴν γνησιότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν ἐγγύτητα αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δηλώνῃ ἡ ἔκφρασις αὐτή, τότε πρέπει νὰ ἐχρησιμοποιήθη τυχαίως καὶ ἀσκόπως, χωρὶς νὰ χρησιμεύῃ εἰς τίποτε. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἐχρησιμοποιήθη τυχαίως—μὴ γένοιτο—διότι τὸ Πνεῦμα τίποτε δὲν λέγει ἀσκόπως· δηλώνει τὴν ἐγγύτητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐπειδὴ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐδήλωσε κάτι πολὺ σοβαρόν, ὅτι οὔτε ἡ ἄνω κτίσις βλέπει, ἤτοι γνωρίζει μὲ ἀκρίβειαν, τὸν Θεόν, ἠθέλησε νὰ παρουσιάσῃ ἀξιόπιστον μάρτυρα τῆς ἀληθείας αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο ἐχρησιμοποίησε τὰς ἀνωτέρω ἐκφράσεις, ἔτσι ὥστε νὰ πιστεύσῃς χωρὶς ἀμφιβολίας εἰς τὴν μαρτυρίαν ὡς προερχομένην ἀπὸ τὸν Υἱόν, καὶ μάλιστα τὸν μονογενῆ καὶ εἰς τὸν πατρικὸν κόλπον διατρίβοντα Υἱόν. Θὰ ἔλεγα δὲ ὅτι ἡ ἔκφρασις αὐτὴ εἶναι παραστατικὴ καὶ τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Υἱοῦ, ἔστω καὶ ἂν μερικοὶ ἐπιμένουν νὰ φέρουν ἀναισχύντους ἀντιρρήσεις. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τὰ πρὸς τὸν Μωϋσῆν λεχθέντα, «ἐγώ εἰμι ὁ Ὤν», κατανοοῦμεν τὴν ἀϊδιότητα τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς(477), «ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός», εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἀΐδιον ὕπαρξιν τοῦ Υἱοῦ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός.

ΠΕΡΙ ΕΥΛΑΒΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΝ

Ὅτι λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκατάληπτος εἰς ὁλόκληρον τὴν κτίσιν ἀπεδείχθη μὲ τὰ ἀνωτέρω· ὑπολείπεται δὲ τώρα νὰ ἀποδείξω ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸν γνωρίζουν μὲ ὅλην τὴν ἀκρίβειαν. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ βαρύνω τὴν μνήμην σας μὲ τὸ πλῆθος τῶν λόγων, θὰ ἀναβάλω τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος αὐτοῦ δι' ἄλλην διάλεξιν καὶ τώρα θὰ μεταβῶ εἰς τὴν συνήθη παραίνεσιν.

19. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀρχίζει βαθμιαίως ἡ μετάβασις ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ θέμα τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ ποὺ ἐξετάζεται λεπτομερῶς εἰς τὴν ἕκτην ὁμιλίαν πρὸς Ἀνομοίους.

Ποία δὲ ἦτο ἡ συνηθισμένη μας παραίνεσις; Νὰ προσεύχεσθε ἐκτενῶς μὲ διάνοιαν νήφουσαν καὶ ψυχὴν ἀγρυπνοῦσαν. Ὅταν τὴν περασμένη φορὰν σᾶς ἀπηύθυνα τὴν ἰδίαν σύστασιν, ὅλοι ὑπακούσατε, εἶναι δὲ ἄτοπον νὰ σᾶς κατακρίνω μὲν ὅταν ἀδιαφορῆτε, νὰ μὴ σᾶς ἐπαινῶ δὲ ὅταν ἐκτελῆτε τὰς συμβουλάς μου. Ἐπιθυμῶ λοιπὸν σήμερον νὰ σᾶς ἐπαινέσω καὶ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω διὰ τὴν ὑπακοήν σας ἐκείνην. Καὶ θὰ σᾶς ἀποδώσω καλύτερον τὴν χάριν, ἂν σᾶς διδάξω διατὶ τελεῖται πρὶν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἡ εὐχὴ ποὺ ἀναφέρεται εἰς τοὺς δαιμονιζομένους καὶ διατὶ παραγγέλλει ὁ διάκονος νὰ εἰσαχθοῦν τότε καὶ νὰ κλίνουν τὰς κεφαλάς των οἱ δαιμονιζόμενοι καὶ κατεχόμενοι ἀπὸ πονηρὰν μανίαν. Διατί γίνονται αὐτά; Ἡ ἐνέργεια τῶν δαιμόνων εἶναι ἅλυσις πονηρὰ καὶ σκληρὰ καὶ δυνατωτέρα ἀπὸ τὸν σίδηρον. Ὅπως λοιπόν, ὅταν ὁ δικαστὴς προχωρῇ καὶ κάθηται εἰς τὸ ὑψηλὸν βῆμα, οἱ δεσμοφύλακες ἐξάγουν ὅλους τοὺς κρατουμένους εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀκαθάρτους, ρυπαρούς, μὲ μαλλιὰ ἄκοπα καὶ μὲ ράκη, καὶ τοὺς τοποθετοῦν νὰ καθήσουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰς κιγκλίδας καὶ τὰ παραπετάσματα τοῦ δικαστηρίου, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ Πατέρες ἐνομοθέτησαν, ὅταν πρόκειται νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν θείαν εὐχαριστίαν καὶ καθήσῃ σὰν εἰς ὑψηλὸν βῆμα ὁ Χριστός, νὰ εἰσάγωνται οἱ δαιμονιζόμενοι σὰν δεσμῶται, ὄχι διὰ ν' ἀπολογηθοῦν διὰ τὰ ἐγκλήματά των, ὅπως οἱ ἄλλοι δεσμῶται, οὔτε διὰ νὰ ὑποστοῦν τιμωρίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ γίνουν κοιναὶ ἱκεσίαι ἀπὸ ὁλόκληρον τὸν παριστάμενον λαὸν καὶ ἀπὸ ὁλόκληρον τὴν πόλιν καὶ νὰ παρακαλέσουν τὸν κοινὸν Δεσπότην ὅλοι μὲ μίαν καρδίαν καὶ μίαν φωνὴν νὰ τοὺς ἐλεήσῃ.

Τότε λοιπὸν κατέκρινα τοὺς ἐγκαταλείποντας τὴν προσευχὴν αὐτὴν καὶ παραμένοντας ἔξω· τώρα ὅμως θὰ κατακρίνω τοὺς μένοντας μέσα εἰς τὸν ναόν, ὄχι διότι μένουν μέσα, ἀλλὰ διότι μένοντες μέσα δὲν συμπεριφέρονται καλύτερα ἀπὸ τοὺς περιφερομένους ἔξω, ἐφ' ὅσον συζητοῦν μεταξύ των κατὰ τὴν φρικωδεστάτην ἐκείνην στιγμήν. Τί κάμνεις, καλέ μου ἄνθρωπε; Βλέπεις νὰ στέκωνται δέσμιοι τόσοι ἀδελφοί σου καὶ σὺ συζητεῖς διὰ πράγματα ἀνάρμοστα; Δὲν εἶναι καὶ μόνη ἡ θέα των ἱκανὴ νὰ σὲ καταπλήξῃ καὶ σοῦ προκαλέσῃ τὴν συμπάθειαν; Ὁ ἀδελφός σου εὑρίσκεται εἰς δεσμὰ καὶ σὺ ἀδιαφορεῖς; Ποίαν συγγνώμην θὰ εὕρῃς, εἰπέ μου, ἀφοῦ εἶσαι τόσον ἀσυγκίνητος, τόσον ἀπάνθρωπος,

τόσον ὠμός; Δὲν φοβεῖσαι μήπως τὴν στιγμήν, ποὺ συζητεῖς, θορυβεῖς καὶ ἀδιαφορεῖς, πηδήσῃ ἀπὸ αὐτοὺς κάποιος δαίμων καὶ εὑρὼν τὴν ψυχήν σου κενὴν καὶ ἔρημον, σὰν οἰκίαν χωρὶς θύραν, εἰσέλθῃ μὲ πολλὴν εὐκολίαν;

Δὲν θὰ ἔπρεπε ἐκείνην τὴν ὥραν νὰ ἀφίνουν ὅλοι μαζὶ πηγὰς δακρύων, νὰ εἶναι ὑγροὶ ὅλων οἱ ὀφθαλμοί, νὰ πέσῃ εἰς θρήνους καὶ ὀλοφυρμοὺς ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία; (478) Μετὰ τὴν κοινωνίαν τῶν θείων μυστηρίων, μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ θείου λουτροῦ, μετὰ τὴν ἔνταξιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, κατώρθωσεν ἐκεῖνος ὁ λύκος νὰ ἁρπάσῃ ἀπὸ τὸ ποίμνιον καὶ νὰ κρατῇ τὰ ἀρνία, καὶ σὺ βλέπων αὐτὴν τὴν συμφορὰν δὲν δακρύζεις; Ὑπάρχει ἀπολογία δι' αὐτὸ τὸ φαινόμενον; Δὲν θέλεις νὰ συμπονέσῃς τὸν ἀδελφόν σου; τοὐλάχιστον ξύπνα ἀπὸ φόβον διὰ τὸν ἑαυτόν σου. Εἰπέ μου· ἐὰν ἔβλεπες νὰ καίεται ἡ οἰκία τοῦ γείτονος, ἔστω καὶ ἂν ἦτο αὐτὸς ὁ χειρότερος ἐχθρός σου, δὲν θὰ ἔτρεχες διὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς πυρκαϊᾶς ἀπὸ φόβον, μήπως προχωροῦσα φθάσῃ καὶ εἰς τὴν ἰδικήν σου οἰκίαν; Κατὰ παρόμοιον τρόπον πρέπει νὰ σκέπτεσαι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν δαιμονιζομένων, διότι ἡ ἐνέργεια τοῦ δαίμονος εἶναι εἶδος πυρκαϊᾶς, εἶδος τρομεροῦ ἐμπρησμοῦ.

Πρόσεχε λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, μήπως ὁ δαίμων κατὰ τὴν προέλασίν του καταλάβῃ καὶ τὴν ἰδικήν σου ψυχήν· ὅταν τὸν ἴδῃς νὰ πλησιάζῃ, νὰ προσφύγῃς εἰς τὸν Δεσπότην, ὥστε βλέπων ὁ δαίμων τὴν θερμὴν καὶ ἄγρυπνον ψυχήν σου νὰ πεισθῇ ὅτι ἡ διάνοιά σου εἶναι ἀπροσπέλαστος. Ἂν σὲ ἴδῃ νὰ κοιμᾶσαι καὶ ραθυμῇς, θὰ εἰσέλθῃ γρήγορα σὰν εἰς ἔρημον καταφύγιον· ἂν ὅμως σὲ ἴδῃ προσεκτικὸν καὶ ἄγρυπνον καὶ προσηλωμένον εἰς τοὺς οὐρανούς, οὔτε νὰ σὲ κυττάξῃ πλέον δὲν θὰ τολμήσῃ. Ὥστε καὶ ἂν καταφρονῇς τοὺς ἀδελφούς σου, τοὐλάχιστον λυπήσου τὸν ἑαυτόν σου καὶ φράξε δι' αὐτὸ τὴν εἴσοδον τῆς ψυχῆς σου εἰς τὸν πονηρὸν δαίμονα.

Τίποτε δὲ δὲν κατορθώνει νὰ ἀπομακρύνῃ τὰς ἐφόδους του τόσον καλά, ὅσον ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐκτενὴς δέησις. Δὲν καθιερώθη χωρὶς λόγον καὶ ἀσκόπως τὸ παραγγελλόμενον εἰς ὅλους ὑπὸ τοῦ διακόνου, «ὀρθοί· στῶμεν καλῶς», ἀλλ' ἀποβλέπει εἰς ὡρισμένον σκοπόν, δηλαδὴ εἰς τὸ νὰ ἀνορθώσωμεν τοὺς λογισμοὺς ποὺ σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὸ νὰ καταστῶμεν ἱκανοὶ νὰ παρουσιάσωμεν τὴν ψυχήν μας ἐμπρὸς εἰς τὸν Θεὸν ὀρθήν, ἀπομακρύνοντες τὴν πνευματικὴν ἔκλυ-

σιν, πού φέρουν αἱ βιωτικαὶ ἀπασχολήσεις. Ὅτι δὲ εἶναι σωστὰ ὅσα λέγω, ὅτι δηλαδὴ ἡ λέξις ἀναφέρεται ὄχι εἰς τὸ σῶμα, ἀλλὰ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὴν διατάσσει νὰ ἀνορθώσωμεν, ἂς ἴδωμεν πῶς τὴν χρησιμοποιεῖ ὁ Παῦλος. Γράφων πρὸς ἀνθρώπους πεπτωκότας καὶ καταβεβλημένους ἀπὸ τὸ βάρος τῶν δεινῶν, ἔλεγε· «τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε» (Ἑβρ. 12, 12). Τί θὰ εἴπωμεν λοιπόν; Ὅτι ἐννοεῖ τὰς χεῖρας καὶ τὰ γόνατα τοῦ σώματος; Καθόλου, διότι δὲν ἀπευθύνεται πρὸς δρομεῖς καὶ παγκρατιαστάς. Ἄρα μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς προτρέπει νὰ ἀναστήσουν τὴν δύναμιν τῶν ἐσωτερικῶν λογισμῶν, πού εἶχαν καταβληθῆ ἀπὸ τοὺς πειρασμούς.

Σκέψου, πλησίον ποίου ἵστασαι, μαζὶ μὲ ποίους πρόκειται νὰ ἐπικαλεσθῇς τὸν Θεόν· μαζὶ μὲ τὰ Χερουβείμ. Ἀναλογίσου, ποίους ἔχεις συντρόφους καὶ αὐτὸ θὰ σοῦ ἀρκέσῃ διὰ νὰ ἀνανήψῃς, διότι θὰ ἀντιληφθῇς ὅτι, ἐνῷ περιβάλλεσαι μὲ σῶμα καὶ σάρκα, ἠξιώθης νὰ ἀνυμνῇς τὸν κοινὸν Δεσπότην μαζὶ μὲ τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις.

Κανεὶς λοιπὸν νὰ μὴ συμμετέχῃ μὲ χαλαρὰν προθυμίαν εἰς τοὺς ἱεροὺς καὶ μυστικοὺς ἐκείνους ὕμνους· κανεὶς νὰ μὴ ἔχῃ βιωτικοὺς λογισμοὺς ἐκείνην τὴν ὥραν. Καθένας ἂς ἐξορίσῃ ἀπὸ τὴν διάνοιαν ὅλα τὰ γήϊνα καὶ ἂς μεταθέσῃ τὸν ἑαυτόν του ὁλόκληρον εἰς τὸν οὐρανόν, σὰν νὰ ἵσταται πλησίον τοῦ θρόνου τῆς δόξης καὶ νὰ πετᾷ μαζὶ μὲ τὰ Σεραφείμ· καὶ μόνον ἔτσι ἂς ἀναπέμπῃ τὸν πανάγιον ὕμνον εἰς τὸν πλήρη δόξης καὶ μεγαλωσύνης Θεόν.

Διὰ τοῦτο δίδεται καὶ ἡ ἐντολὴ νὰ ἱστάμεθα καλῶς ἐκείνην τὴν ὥραν(479). Τὸ νὰ ἱστάμεθα δὲ καλῶς δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ στάσιν ἁρμόζουσαν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅταν εὑρίσκεται πρὸ τοῦ Θεοῦ, στάσιν μαρτυροῦσαν φρίκην καὶ τρόμον καὶ προερχομένην ἀπὸ ψυχὴν ξυπνητὴν καὶ ὀρθίαν. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὴ ἡ λέξις ἀναφέρεται εἰς τὴν ψυχήν, τὸ λέγει πάλιν ὁ Παῦλος· «οὕτω στήκετε ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοί». Ὅπως ὁ τοξότης, ἐὰν θέλῃ νὰ ρίψῃ εὔστοχα τὰ βέλη, φροντίζει πρῶτα νὰ λάβῃ καλὴν στάσιν, τοποθετούμενος ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ σκοποῦ, καὶ ἔπειτα ρίπτει τὰ βέλη, ἔτσι καὶ σύ, ἂν θέλῃς νὰ κτυπήσῃς τὴν πονηρὰν κεφαλὴν τοῦ διαβόλου, πρέπει πρῶτα νὰ φροντίσῃς διὰ τὴν κατάστασιν τῶν λογισμῶν σου, ὥστε ἔχων τρόπον τινὰ ὀρθὴν καὶ ἀπαρεμπόδιστον στάσιν νὰ ρίψῃς εὔστοχα τὰ βέλη ἐναντίον του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΛΩΠΟΔΥΤΩΝ

Αὐτὰ εἶχα νὰ εἴπω περὶ τῆς προσευχῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ διάβολος πλὴν τῆς ἀδιαφορίας κατὰ τὴν προσευχὴν ἐπενόησε καὶ ἄλλην περισσότερον ἐπικίνδυνον μέθοδον, πρέπει νὰ ἀμυνθῶμεν καὶ ἐναντίον αὐτῆς. Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτὴ ἡ κακοῦργος ἐπινόησις τοῦ πονηροῦ δαίμονος; Ἐπειδὴ σᾶς εἶδε συσφιγμένους εἰς ἓν σῶμα καὶ προσηλωμένους μὲ μεγάλην προσοχὴν εἰς τὸ κήρυγμα, δὲν ἐτόλμησε νὰ στείλῃ τὰ ὄργανά του, διὰ νὰ σᾶς ἀπομακρύνουν μὲ τὰς συμβουλάς των ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν, διότι ἐγνώριζεν ὅτι κανεὶς ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ ἠνείχετο τοιούτους συμβούλους. Ἀντὶ αὐτῶν ὅμως ἐγκατέσπειρεν εἰς τὸ πλῆθος λῃστὰς καὶ λωποδύτας καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις διωργάνωσε τὴν κλοπὴν χρημάτων, πού ἔφερον μαζί των πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Τοῦτο δὲ συνέβη ἐδῶ πολλάκις καὶ εἰς πολλὰ πρόσωπα.

Διὰ νὰ μὴ συμβαίνῃ λοιπὸν οὔτε αὐτὸ καὶ διὰ νὰ μὴ σβύσῃ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ χρηματικὴ ζημία, πού ὑφίστανται πολλοί, τὴν προθυμίαν σας πρὸς παρακολούθησιν τοῦ κηρύγματος, σᾶς προτρέπω καὶ σᾶς συμβουλεύω νὰ μὴ φέρετε ἐπάνω σας ἐδῶ χρήματα. Ἔτσι ἡ προθυμία σας πρὸς ἀκρόασιν δὲν θὰ γίνεται ἀφορμὴ ἐκδηλώσεως τῶν λωποδυτικῶν τάσεων ἐκείνων καὶ ἡ εὐχαρίστησις πού αἰσθάνεσθε κατὰ τὴν ἐδῶ παραμονήν σας δὲν θὰ ἀμαυρώνεται ἀπὸ τὴν κλοπὴν τῶν χρημάτων. Διότι ὁ διάβολος ὠργάνωσε τὸ τέχνασμα αὐτὸ ὄχι διὰ νὰ σᾶς καταστήσῃ πτωχοτέρους, ἀλλὰ διὰ νὰ σβύσῃ τὴν προθυμίαν σας πρὸς παρακολούθησιν τοῦ κηρύγματος μὲ τὴν δυσαρέσκειαν πού προκαλεῖ ἡ ἀπώλεια τῶν χρημάτων. Καὶ τὸν Ἰὼβ δὲ τὸν ἀπεγύμνωσεν ὄχι διὰ νὰ τὸν καταστήσῃ πτωχότερον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν γυμνώσῃ ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν. Δὲν ἐνδιαφέρεται αὐτὸς διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν χρημάτων, πού γνωρίζει ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν παρακίνησιν τῆς ψυχῆς εἰς ἁμαρτίαν μὲ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν χρημάτων. Ἂν δὲ δὲν κατορθώσῃ τοῦτο, δὲν θὰ νομίσῃ ὅτι ἔχει κατορθώσει τίποτε.

Ἀφοῦ λοιπὸν γνωρίζεις τὸν σκοπόν του, ἀγαπητέ μου, ὅταν σοῦ ἀφαιροῦνται τὰ χρήματα ἀπὸ τοὺς λῃστὰς ἢ μὲ ἄλλον τρόπον, νὰ δοξάζῃς τὸν Δεσπότην καὶ θὰ κερδίσῃς περισσότερα καὶ θὰ δώσῃς διπλοῦν κτύπημα εἰς τὸν ἐχθρόν, ἓν διότι δὲν ἐστενοχωρήθης καὶ ἄλλο διότι ἐδόξασες τὸν Θεόν.

Ἂν ὁ διάβολος ἴδῃ ὅτι ἡ χρηματικὴ ζημία σὲ ἐπηρεάζει καὶ σὲ ὁδηγεῖ εἰς δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ Δεσπότου, δὲν θὰ παύσῃ ποτὲ νὰ ἐνεργῇ παρομοίας πράξεις. Ἂν ὅμως παρατηρήσῃ ὅτι ὄχι μόνον δὲν βλασφημεῖς τὸν Θεόν, ποὺ σὲ ἐδημιούργησε, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐχαριστεῖς διὰ κάθε κακὸν ποὺ σοῦ συμβαίνει,(480)θὰ σταματήσῃ νὰ σοῦ προξενῇ πειρασμούς, ἀφοῦ γνωρίζει ὅτι ἡ δοκιμασία εἰς τὸ κακὸν σοῦ γίνεται ἀφορμὴ εὐχαριστίας καὶ σοῦ προετοιμάζει λαμπροτέρους στεφάνους καὶ περισσότερα βραβεῖα. Τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ. Ὅταν εἶδεν ὁ διάβολος ὅτι καὶ διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς περιουσίας καὶ διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ σώματος εἰς ἀσθενείας, αὐτὸς ηὐχαρίστησε τὸν Θεόν, δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ ἐπανέλθῃ, ἀλλ' ἀπεμακρύνθη, ἀφοῦ ὑπέστη αἰσχρὰν καὶ ἀνεπανόρθωτον ἧτταν καὶ ἀφοῦ ἀνέδειξε λαμπρότερον τὸν ἀθλητὴν τοῦ Θεοῦ.

Γνωρίζοντες λοιπὸν καὶ ἡμεῖς αὐτά, ἓν μόνον πρᾶγμα πρέπει νὰ φοβούμεθα, τὴν ἁμαρτίαν, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα νὰ τὰ ὑποφέρωμεν μὲ γενναιότητα, καὶ τὰς χρηματικὰς ζημίας καὶ τὰς σωματικὰς ἀσθενείας καὶ τὰς περιουσιακὰς δυσκολίας καὶ τὰς προσβολὰς καὶ τὰς συκοφαντίας καὶ οἱονδήποτε ἄλλο κακόν. Διότι αὐτὰ ὄχι μόνον δὲν θὰ μᾶς βλάψουν, ἀλλὰ καὶ θὰ δυνηθοῦν νὰ μᾶς προσφέρουν ἐξαιρετικὴν ὠφέλειαν καὶ νὰ μᾶς ἑτοιμάσουν περισσοτέρους στεφάνους, ἂν τὰ ὑπομένωμεν μὲ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν. Ἄλλωστε βλέπεις ὅτι καὶ ὁ Ἰώβ, ἀφοῦ ἐκέρδισε τοὺς στεφάνους τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας, ἔλαβε διπλᾶ ὅλα ὅσα ἔχασεν. Σὺ δέ, ἂν τὰ ὑπομένῃς μὲ γενναιότητα, θὰ τὰ λάβῃς ὄχι διπλᾶ καὶ τριπλᾶ, ἀλλ' ἑκατονταπλᾶ, καὶ τέλος θὰ κληρονομήσῃς τὴν αἰώνιον ζωήν, τὴν ὁποίαν εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Ὅταν πρόκειται νὰ ἀναπτύξῃ κανεὶς θέμα μακρόν, ποὺ ἀπαιτεῖ ἐκτενῆ διαπραγμάτευσιν εἰς περισσοτέρας τῆς μιᾶς καὶ τῶν δύο καὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν, νομίζω ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ μὴ φορτώνῃ εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν διαμιᾶς ὅλην τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ νὰ τὴν διαιρῇ εἰς πολλὰ μέρη, ὥστε μὲ τὸν καταμερισμὸν νὰ καταστήσῃ τὸ φορτίον ἐλαφρὸν καὶ ἀνεκτόν. Διότι καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ κάθε ἄλλο αἰσθητήριον ὑπόκεινται εἰς μέτρα καὶ κανόνας καὶ ὅρια, καὶ ἂν κανεὶς ἐπιχειρήσῃ νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια αὐτά, τὰ αἰσθητήρια χάνουν καὶ τὴν ἱκανότητα ποὺ ἔχουν.[90]

Εἰπέ μου, τί εἶναι γλυκύτερον ἀπὸ τὸ φῶς; Τί εἶναι περισσότερον εὐχάριστον ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα; Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ γλυκὺ καὶ εὐχάριστον, ὅταν πέσῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας ἀφθονώτερον ἀπὸ ὅσον ἐπιτρέπει ἡ φύσις, γίνεται κουραστικὸν καὶ φορτικόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς καθώρισε νὰ ὑπάρχῃ μετὰ τὴν ἡμέραν ἡ νύξ, ἡ ὁποία, παραλαμβάνουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς κουρασμένους, κατεβάζει τὰ βλέφαρα, καμμύζει τὰς κόρας, ἀναπαύει τὴν ἀποκαμωμένην ὀπτικήν μας λειτουργίαν καὶ τὴν καθιστᾷ ἱκανωτέραν διὰ τὴν ὅρασιν κατὰ τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐγρήγορσις καὶ ὁ ὕπνος, ἂν καὶ εἶναι πράγματα μεταξύ των ἀντίθετα, καθὼς διαδέχονται μὲ ἁρμονίαν τὸ ἓν τὸ ἄλλο, καθίστανται εὐχάριστα, καὶ ἐνῷ λέγομεν τὸ φῶς γλυκύ, λέγομεν ἐπίσης γλυκὺν καὶ τὸν ὕπνον, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ φῶς.(481) Μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἡ δυσαρμονία εἶναι πάντοτε βαρεῖα καὶ

90. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ τῆς παιδαγωγικῆς δεινότητος τοῦ Χρυσοστόμου ἡ παρατήρησις αὐτή. Προσπαθεῖ νὰ τηρῇ μέτρον εἰς τὸ μῆκος τῶν λόγων, καὶ νὰ παρεμβάλῃ δευτερεύοντα θέματα, διὰ νὰ μὴ κουράζῃ τοὺς ἀκροατάς.

ἐπαχθής, ἐνῷ ἡ συμμετρία εἶναι γλυκεῖα καὶ χρήσιμος καὶ τερπνή. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἐγώ, ἐνῷ ὁμιλῶ διὰ τετάρτην ἢ πέμπτην φοράν, ἀφ᾽ ὅτου ἐπελήφθην τοῦ θέματος περὶ ἀκαταλήπτου, δὲν ἀπεφάσισα οὔτε σήμερον νὰ τὸ ἀποτελειώσω, ἀλλ᾽ ἐσκέφθην, ἀφοῦ εἴπω πρὸς τὴν ἀγάπην σας τὰ ἀνάλογα καὶ ἁρμόζοντα, νὰ ἀναπαύσω πάλιν τὴν διάνοιάν σας.

ΠΕΡΙ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Ποῦ εἶχα σταματήσει λοιπὸν τὴν διαπραγμάτευσιν; Διότι ἀπὸ ἐκεῖ πρέπει νὰ ἐκκινήσω, ἐφ᾽ ὅσον πρόκειται περὶ ἑνιαίου θέματος. Εἶχα ἀναφέρει ὅτι ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς εἶπεν ὅτι «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο» (Ἰω. 1, 18). Σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπω, ποῦ ἔδωσε τοιαύτην ἐξήγησιν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. «Ἀπεκρίθη, λέγει, τοῖς Ἰουδαίοις καὶ εἶπεν· οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα» (Ἰω. 6, 46). Καὶ ἐδῶ πάλιν ὅρασιν καλεῖ τὴν γνῶσιν.

Δὲν εἶπε δὲ ἁπλῶς ὅτι «κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα» καὶ ἔπειτα ἐσιώπησε, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι ἡ ἄρνησις αὐτὴ ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ θέλων νὰ δείξῃ ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε οἱ ἀρχάγγελοι οὔτε αἱ οὐράνιαι δυνάμεις τὸν γνωρίζουν, προσέθεσε καὶ τὴν ἄλλην φράσιν. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ ὅτι «κανεὶς ποτὲ δὲν ἐγνώρισε τὸν Πατέρα», προσέθεσε· «μόνον ὁ προερχόμενος ἐκ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς γνωρίζει τὸν Πατέρα». Ἐὰν ἔλεγεν ἁπλῶς «οὐδείς», πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀκούοντας θὰ ἐνόμιζον ὅτι τοῦτο λέγεται μόνον διὰ τὴν ἰδικήν μας, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· τώρα δὲ μετὰ τὸ «οὐδείς» προσέθεσεν, «εἰ μὴ ὁ Υἱός» καὶ διὰ τῆς προσθήκης τοῦ μονογενοῦς ἀπέκλεισεν ὁλόκληρον τὴν κτίσιν ἀπὸ τὴν γνῶσιν. Θὰ παρουσιασθῇ ὅμως ἡ ἀντίρρησις· ἀπέκλεισε καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα; Καθόλου· διότι τὸ Πνεῦμα δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς κτίσεως, τὸ δὲ «οὐδείς» ἀντιδιαστέλλει πάντοτε τὴν κτίσιν μόνον καὶ δὲν ἀποκλείει οὔτε τὸν Υἱόν, ὅταν γίνεται λόγος περὶ τοῦ Πατρός, οὔτε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅταν γίνεται λόγος περὶ τοῦ Υἱοῦ.

Καὶ διὰ νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἐδῶ τὸ «οὐδείς» δὲν ἐλέχθη πρὸς ἀποκλεισμὸν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κτίσεως, ἂς ἀκούσωμεν τί λέγει ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Κορινθίους σχετικῶς μὲ αὐτὴν ταύτην τὴν γνῶσιν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν δήλωσιν τοῦ Κυρίου ἀνήκει εἰς τὸν Υἱόν. Τί λέγει λοιπόν; «Τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» (Α´ Κορ. 2, 11). Ὅπως λοιπὸν ἐδῶ ἡ λέξις δὲν ἀποκλείει τὸν Υἱόν, ἔτσι καὶ ἀνωτέρω ἡ ἰδία λέξις δὲν ἀποκλείει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Δι᾽ αὐτῶν ἀποδεικνύεται ὅτι ὅσα ἀνέφερα προηγουμένως εἶναι ἀληθῆ. Διότι ἐὰν ὁ Χριστός, λέγων ὅτι κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα πλὴν τοῦ προερχομένου ἐξ αὐτοῦ, ἀπέκλειε τὸ Πνεῦμα, τότε ὁπωσδήποτε ὁ Παῦλος εἶπεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα γνωρίζει τὸν Θεὸν μὲ τόσην ἀκρίβειαν, μὲ ὅσην ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὸν ἑαυτόν του. Μὲ παρομοίαν σημασίαν χρησιμοποιεῖται καὶ ἡ λέξις «εἷς», ἡ ὁποία εἶναι σχετικὴ πρὸς τὸ «οὐδείς». Ἐξέτασε τὸ χωρίον· «εἷς Θεός, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι᾽ οὗ τὰ πάντα» (Α´ Κορ. 8, 6) (482). Ἐὰν ἡ δήλωσις περὶ τῆς ὑπάρξεως ἑνὸς Θεοῦ, τοῦ Πατρός, ἀποκλείῃ τὸν Υἱὸν τῆς θεότητος, τότε καὶ ἡ δήλωσις περὶ ὑπάρξεως ἑνὸς Κυρίου, τοῦ Υἱοῦ, ἀποκλείει τὸν Πατέρα τῆς κυριότητος· ἀλλὰ βεβαίως ἡ πρότασις «εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός» δὲν ἀποκλείει τὸν Πατέρα τῆς κυριότητος· ἄρα οὔτε ἡ πρότασις «εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ» ἀποκλείει τῆς θεότητος τὸν Υἱόν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ «ΘΕΟΣ» ΚΑΙ «ΚΥΡΙΟΣ»

Ἐὰν δὲ πάλιν ἀντείπουν ὅτι λέγεται «εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ» διὰ τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι μὲν Θεός, ἀλλ᾽ ὄχι τοιοῦτος Θεὸς ὅπως ὁ Πατήρ, πρέπει νὰ δεχθοῦν σύμφωνα μὲ τὸν ἰσχυρισμόν των (διότι ἡμεῖς δὲν ἰσχυριζόμεθα τοιοῦτον πρᾶγμα) ὅτι καὶ ἡ ἄλλη πρότασις «εἷς Κύριος ὁ Υἱός» σημαίνει ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι μὲν Κύριος, ἀλλ᾽ ὄχι τοιοῦτος Κύριος ὅπως ὁ Υἱός. Ἐὰν δὲ ὁ τελευταῖος ἰσχυρισμὸς εἶναι ἀσεβής, καὶ ὁ πρῶτος δὲν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ. Τὸ ὀρθὸν εἶναι ὅτι, ὅπως τὸ «εἷς Κύριος» δὲν ἀποκλείει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὴν πλήρη κυριότητα οὔτε περιορίζει τὴν κυριότητα εἰς μόνον τὸν Υἱόν, ἔτσι καὶ τὸ «εἷς Θεὸς» δὲν ἀποκλείει τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὴν ἀληθῆ καὶ γνησίαν καὶ καθαρὰν θεότητα, οὔτε ἀναδεικνύει τὴν θεότητα ὡς ἴδιον γνώρισμα μόνου τοῦ Πατρός.

Ὅτι δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι Θεὸς καὶ μάλιστα Θεὸς ὅπως ὁ Πα-

τήρ, μολονότι μένει Υἱός, ἀποδεικνύεται ἀπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν προσθήκην. Διότι ἂν τὸ ὄνομα Θεὸς ἀνῆκε μόνον εἰς τὸν Πατέρα καὶ δὲν ἐχαρακτήριζε καμμίαν ἄλλην ὑπόστασιν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγέννητον καὶ πρώτην ἀρχὴν ὡς ἴδιον γνώρισμα αὐτῆς, τότε ἡ προσθήκη «ὁ Πατὴρ» θὰ ἐπερίττευεν. Θὰ ἤρκει δηλαδὴ νὰ εἴπῃ «εἷς Θεός», καὶ θὰ ἐγνωρίζομεν ποῖον ἐννοεῖ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ὄνομα «Θεὸς» εἶναι κοινὸν καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἔτσι, λέγων ὁ «Παῦλος «εἷς Θεός», δὲν καθίστα φανερὸν ποῖον ἀπὸ τοὺς δύο ἐννοεῖ, διὰ τοῦτο ἐχρειάσθη τὴν προσθήκην ὁ «Πατήρ», διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλωσεν ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τῆς πρώτης καὶ ἀγεννήτου ὑποστάσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἤρκει νὰ δηλώσῃ ἡ κοινὴ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν προσηγορία τοῦ Θεοῦ.

Ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν θείων ὑποστάσεων ἄλλα μὲν εἶναι κοινά, ἄλλα δὲ ἴδια· καὶ κοινὰ μὲν εἶναι ὅσα χαρακτηρίζουν τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας των, ἴδια δὲ ὅσα χαρακτηρίζουν τὰς ἰδιότητας αὐτῶν. Τὰ ὀνόματα λοιπὸν Πατὴρ καὶ Υἱὸς εἶναι ἴδια κάθε ὑποστάσεως, τὰ δὲ ὀνόματα Θεὸς καὶ Κύριος εἶναι κοινά. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Παῦλος ἐχρησιμοποίησε κοινὸν ὄνομα, τὸ «εἷς Θεός», ἐχρειάσθη καὶ τὸ ἰδιαίτερον, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ποῖον ἀκριβῶς ἐννοεῖ, ὥστε νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Σαβελλίου.

Ὅτι δὲ οὔτε τὸ ὄνομα «Θεὸς» εἶναι ἀνώτερον τοῦ «Κυρίου» οὔτε τὸ ὄνομα «Κύριος» εἶναι κατώτερον τοῦ «Θεὸς» ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἑπόμενα. Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὁ Πατὴρ λέγεται συχνότατα Κύριος. «Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστιν» (Δευτ. 6, 4)· «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις» (Δευτ. 6, 13)· «μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς (Ψαλμ. 146, 5)· «γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος· σὺ εἶ μόνος ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν» (Ψαλμ. 82, 19). Ἂν ὅμως τὸ ὄνομα «Κύριος» ἦτο κατώτερον τοῦ «Θεὸς» καὶ ἀνάξιον τῆς θείας οὐσίας, ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ λεχθῇ, «γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος». Ἐὰν δὲ πάλιν τὸ ὄνομα «Θεὸς» ἦτο ἀνώτερον τοῦ Κύριος», δὲν θὰ ἔπρεπεν ὁ Υἱὸς ποὺ εἶναι κατ' αὐτοὺς κατώτερος τοῦ Πατρὸς νὰ καλῆται μὲ τὸ ἰδιαίτερον ὄνομα τοῦ Πατρός. Ἀλλ' οἱ ἰσχυρισμοὶ αὐτοὶ ὁπωσδήποτε δὲν εἶναι ὀρθοί.(483)Οὔτε ὁ Υἱὸς εἶναι ὑποδεέστερος τοῦ Πατρὸς οὔτε τὸ ὄνομα «Κύριος» εἶναι κατώτερον τοῦ ὀνόματος «Θεός». Διὰ τοῦτο ἡ ἁγία Γραφὴ

χρησιμοποιεῖ τὰς προσηγορίας αὐτὰς ἀδιαφόρως καὶ διὰ τὸν Πατέρα καὶ διὰ τὸν Υἱόν.

Ἠκούσατε ὅτι ὁ Πατὴρ καλεῖται Κύριος· τώρα θὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς καλεῖται Θεός. «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ «Θεός» (Ματθ. 1, 23. Ἡσ. 7, 14). Εἶδες πῶς ἁρμόζει καὶ εἰς τὸν Πατέρα τὸ ὄνομα Κύριος καὶ εἰς τὸν Υἱὸν τὸ ὄνομα Θεός; Ὅπως εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον λέγει, «γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι Κύριος», ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ» καὶ «παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής» (Ἡσ. 9, 5). Καὶ πρόσεξε, σὲ παρακαλῶ, τὴν σύνεσιν καὶ πνευματικὴν σοφίαν τῶν προφητῶν. Διὰ νὰ μὴ εἴπουν ἁπλῶς «Θεὸς» καὶ νομισθῇ ὅτι ἐννοοῦν τὸν Πατέρα, κάμνουν λόγον κατὰ πρῶτον περὶ τῆς θείας ἐνσαρκώσεως· καὶ βεβαίως δὲν ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου καὶ ἔγινε παιδίον ὁ Πατήρ.

Ἄλλος δὲ προφήτης ἐπίσης λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς· «οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτὸν» (Βαρ. 3, 36). Περὶ τίνος τὰ λέγει αὐτά; Μήπως περὶ τοῦ Πατρός; Καθόλου· διότι ἀναφέρει τὴν οἰκονομίαν τῆς θείας ἐνσαρκώσεως. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπεν, «οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν», προσέθεσεν· «ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη» (Βαρ. 3, 37). Ὁ δὲ Παῦλος λέγει· «ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν» (Ρωμ. 9, 5), καὶ ἀλλοῦ· «πᾶς πόρνος ἢ πλεονέκτης οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ» (Ἐφ. 5, 5)· ἐπίσης, «κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Τιτ. 2, 13). Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ καλεῖ τὸν Υἱὸν μὲ τὸ ὄνομα αὐτό· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος» (Ἰω. 1, 1).

– Ναί, θὰ ἀντείπουν· ἀλλὰ δεῖξέ μας εἰς ποῖον χωρίον ἡ Γραφὴ καλεῖ τὸν Πατέρα Κύριον, καὶ τὸν τοποθετεῖ μαζὶ μὲ τὸν Υἱόν. Ἐγὼ θὰ σᾶς ἀποδείξω ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλ' ὅτι ἡ Γραφὴ καλεῖ Κύριον καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καὶ Θεὸν καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἀναφέρουσα μαζὶ καὶ τὰ δύο

αὐτὰ ὀνόματα. Ποῦ θὰ τὰ εὕρωμεν λοιπόν; Ὁ Χριστὸς διαλεγόμενος κάποτε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἶπε· «τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστιν; Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· τοῦ Δαυΐδ. Λέγει αὐτοῖς· πῶς οὖν Δαυΐδ ἐν πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου (Ματθ. 22, 42 ἑ.). Ἰδοὺ λοιπὸν Κύριος καὶ Κύριος. Θέλεις τώρα νὰ μάθης ποῦ καλεῖ ἡ Γραφὴ Θεὸν καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἀναφέρουσα αὐτοὺς μαζί; Ἄκουσε τί μᾶς διδάσκουν ὁ προφήτης Δαυΐδ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου» (Ψαλμ. 44, 7) (484). Καὶ ὁ Παῦλος πάλιν, ἐπικαλεσθεὶς τὴν μαρτυρίαν αὐτήν, λέγει· «πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ φησίν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος» (Ἑβρ. 1, 7 ἑ.).

Διὰ ποῖον λόγον ὅμως εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν προηγούμενον χωρίον τὸν μὲν Πατέρα ἐκάλεσε Θεόν, τὸν δὲ Υἱὸν Κύριον; Δὲν συνέβη τοῦτο τυχαίως καὶ ἀσκόπως, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ Παῦλος ἀπηυθύνετο πρὸς Ἕλληνας πολυθεϊστάς. Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν αὐτοί, «ἐνῷ κατηγορεῖς ἡμᾶς ὅτι παραδεχόμεθα πολλοὺς θεοὺς καὶ πολλοὺς κυρίους, καὶ σὺ ὁ ἴδιος συλλαμβάνεσαι μὲ τὴν ἰδίαν κατηγορίαν, ἐφ' ὅσον ὁμιλεῖς περὶ θεῶν καὶ ὄχι περὶ ἑνὸς Θεοῦ». Διὰ τοῦτο δεικνύων συγκατάβασιν εἰς τὴν ἀδυναμίαν των καλεῖ τὸν Υἱὸν μὲ ἄλλο ὄνομα ποὺ ἔχει πάντως τὴν ἰδίαν σημασίαν.

Καὶ διὰ νὰ πεισθῆτε ὅτι ἡ ἐξήγησις αὐτὴ στηρίζεται εἰς τὰ πράγματα καὶ δὲν εἶναι ἁπλῆ ὑπόθεσις ἰδική μου, ἂς ἀναγνώσωμεν ὁλόκληρον τὸ χωρίον ἀπὸ τὴν ἀρχήν· «περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. Ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς» (Α΄ Κορ. 8, 14). Βλέπεις ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει ἀποτεινόμενος πρὸς πολυθεϊστάς; «Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς (ἐκείνους πάλιν καταπολεμεῖ), ὥσπερ οὖν εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ (δηλαδὴ πιστευόμενοι ὡς ὑπάρχοντες), ἀλλ' ἡμῖν εἷς ὁ Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ

πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα» (Α΄ Κορ. 8, 5 ἑ.). Διὰ τοῦτο προσέθεσεν ὁ Παῦλος καὶ τὸ «εἷς», διὰ νὰ μὴ νομίσουν δηλαδὴ ὅτι εἰσάγει πάλιν τὴν πολυθεΐαν. Ἔτσι ἐκάλεσεν ἕνα Θεὸν τὸν Πατέρα, ὄχι βεβαίως μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀποκλείση τῆς θεότητος τὸν Υἱόν, καὶ ἕνα Κύριον τὸν Υἱόν, ὄχι βεβαίως μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀποκλείση τῆς κυριότητος τὸν Πατέρα, ἀλλὰ διὰ νὰ θεραπεύση τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀναγνωστῶν του καὶ νὰ μὴ τοὺς δώση καμμίαν λαβὴν πρὸς παρεξήγησιν.

Αὐτὴ εἶναι ἐπίσης ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγνωρίσθη εἰς τοὺς Ἰουδαίους διὰ τῶν προφητῶν ὄχι σαφῶς καὶ φανερῶς, ἀλλ' ἀμυδρῶς καὶ σποραδικῶς. Πράγματι οἱ Ἰουδαῖοι, ποὺ μόλις πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχον ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν πολυθεϊστικὴν πλάνην, ἂν ἤκουον Θεὸν καὶ Θεόν, θὰ περιέπιπτον πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν νόσον. Διὰ τοῦτο οἱ προφῆται ἐπαναλαμβάνουν πολὺ συχνὰ ὅτι ὑπάρχει εἷς μόνον Θεὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλος. Δὲν ἀρνοῦνται ἔτσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ Υἱοῦ (μὴ γένοιτο), ἀλλὰ προσπαθοῦν νὰ θεραπεύσουν τὴν ἀσθένειαν τῶν Ἰουδαίων καὶ νὰ τοὺς πείσουν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐπὶ τέλους ἀπὸ τὴν δοξασίαν περὶ ὑπάρξεως πολλῶν ἀνυπάρκτων θεῶν.

Ὅταν λοιπὸν ἀκούῃς «εἷς» καὶ «οὐδεὶς» καὶ ἄλλας παρομοίας λέξεις, νὰ μὴ ἐλαττώνῃς τὴν πίστιν σου εἰς τὴν Τριάδα, ἀλλὰ νὰ διδάσκεσαι δι' αὐτῶν τὴν διαφορὰν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς κτίσεως. Λέγει π.χ. «ἀλλοῦ· «τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου;» (Ἡσ. 40, 13. Ρωμ. 11, 34). Ἡ σημασία τῆς φράσεως αὐτῆς κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἀποκλείεται οὔτε ὁ Υἱὸς οὔτε τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, διελευκάνθη ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως, ὅταν ἀνέφερα τὸ χωρίον «τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» (Α΄ Κορ. 2, 11). Ὅμοια λέγει καὶ ὁ Χριστός· «οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς» (Λουκᾶ 10, 22). Ἡ ἰδία δὲ ἔννοια ἐκφράζεται καὶ εἰς τὸ μνημονευθὲν ἤδη χωρίον· «οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Ἔθεν εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ μαζὶ τὴν δήλωσιν ὅτι ὁ Υἱὸς γνωρίζει τὸν Πατέρα καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν τὸν γνωρίζει.(485) Ποία δὲ εἶναι ἡ αἰτία; Τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχει τὴν ὕπαρξίν του ἀπὸ αὐτόν, ποὺ εἶναι καὶ προϋπόθεσις

τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως. Τὸν γνωρίζει καλά, διότι προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς προελεύσεως ἀπὸ αὐτὸν εἶναι ὅτι τὸν γνωρίζει καλά.[21] Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν μία οὐσία νὰ γνωρίσῃ ἄλλην ὑπερτέραν, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀπόστασίς των εἶναι μικρά.

Ἄκουσε δὲ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τί λέγει ὁ προφήτης σχετικῶς μὲ τὴν μικρὰν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὅταν εἶπε· «τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκει αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι λογίζει αὐτόν;» προσέθεσεν· «ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους» (Ψαλμ. 8, 5 ἑ). Καὶ ὅμως, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἀπόστασίς των εἶναι μικρά, ἐπειδὴ ὑπάρχει ὁπωσδήποτε κάποια ἀπόστασις, δὲν γνωρίζομεν τὴν οὐσίαν τῶν ἀγγέλων μὲ ἀκρίβειαν καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν εὕρωμεν, ὁσονδήποτε καὶ ἂν φιλοσοφήσωμεν.

ΠΕΡΙ ΑΓΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΨΥΧΗΣ

Διατί ὅμως ὁμιλῶ περὶ τῶν ἀγγέλων ἀφοῦ οὔτε τῆς ἰδικῆς μας ψυχῆς τὴν οὐσίαν δὲν τὴν γνωρίζομεν καλὰ ἢ μᾶλλον δὲν τὴν γνωρίζομεν οὔτε ἐν μέρει; Ἐὰν δὲ οἱ αἱρετικοὶ ἰσχυρίζωνται ὅτι τὴν γνωρίζουν, ἐρώτησέ τους ποία εἶναι ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς. Ἀὴρ ἢ πνοὴ ἢ ἄνεμος ἢ πῦρ; Ἀλλὰ δὲν θὰ εἴπουν κανένα ἀπὸ αὐτά, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ὑλικὰ στοιχεῖα, ἐνῷ ἐκείνη εἶναι ἀσώματος. Καὶ ἐνῷ δὲν γνωρίζουν οὔτε τοὺς ἀγγέλους οὔτε τὰς ψυχάς των, ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν μὲ ἀκρίβειαν τὸν Κύριον καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων. Ὑπάρχει ἀνοησία χειροτέρα ἀπ' αὐτήν; Καὶ διατί περιορίζομαι εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς; Δὲν δύνανται νὰ εἴπουν ἀκόμη, οὔτε κατὰ ποῖον τρόπον συνδέεται μὲ τὸ σῶμα. Τί ἔχει νὰ εἴπῃ κανεὶς ἐπ' αὐτοῦ; Ὅτι εἶναι διακεχυμένη εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ σωματικοῦ ὄγκου; Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι παράλογον, διότι ἀποτελεῖ ἰδιάζον γνώρισμα τῶν σωμάτων μόνον. Ὅτι δὲ δὲν δύναται νὰ συμβῇ τοῦτο, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἀποκοπῆς χειρῶν καὶ ποδῶν ἡ ψυχὴ μένει ὁλόκληρος, χωρὶς νὰ ἀκρωτηριασθῇ ἀπὸ τὴν ἀναπηρείαν τοῦ σώματος. Ὅτι δὲν εἶναι εἰς ὁλόκληρον τὴν ἔκτασιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ περιλαμβάνεται εἰς ὡρισμέ-

21. Ἡ γνῶσις προϋποθέτει ταυτότητα ἢ ὁμοιότητα γινώσκοντος καὶ γινωσκομένου. Εἶναι ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴ ἀρχὴ «τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον» τοῦ [illegible]ποιοῦν ἰδίως οἱ Καππαδόκαι.

νον μέρος του; Τότε ὅμως πρέπει τὰ ἄλλα μέλη νὰ εἶναι νεκρά, διότι κάθε ἄψυχον εἶναι νεκρόν. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν οὔτε αὐτὸ καὶ ἐπομένως γνωρίζομεν μὲν ὅτι ἡ ψυχὴ ὑπάρχει εἰς τὸ σῶμα μας, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν κατὰ ποῖον τρόπον ὑπάρχει. Ἀπέκλεισε δὲ ὁ Θεὸς καὶ αὐτῆς ἀκόμη τὴν γνῶσιν, διὰ νὰ μᾶς ἀποστομώσῃ ἀμέσως καὶ νὰ μᾶς συγκρατήσῃ καὶ νὰ μᾶς πείσῃ νὰ περιοριζώμεθα εἰς τὰ κάτω καὶ νὰ μὴ περιεργαζώμεθα καὶ πολυεξετάζωμεν ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὑπεράνω ἡμῶν.

ΓΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΙΟΥ

Καὶ διὰ νὰ μὴ ὁμιλῶ ἐπὶ τῇ βάσει ἰδικῶν μου σκέψεων, ἂς δώσω πάλιν τὸν λόγον εἰς τὴν θείαν Γραφήν· «οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα ἑώρακέ τις, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Ἀλλὰ θὰ εἴπουν· καὶ τί σημαίνει αὐτό; Αὐτοὶ οἱ λόγοι δὲν μαρτυροῦν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει ἀκριβῆ γνῶσιν. Σημαίνουν ἁπλῶς διὰ μὲν τῆς πρώτης φράσεως, ἤτοι τοῦ «οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν», ὅτι ἡ κτίσις δὲν τὸν γνωρίζει, διὰ δὲ τῆς προσθήκης, ἤτοι τοῦ «εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα», ὅτι ὁ Υἱὸς τὸν γνωρίζει. Πάντως ὅτι τὸν γνωρίζει ἀκριβῶς, δηλαδὴ ὅπως ὁ ἴδιος γνωρίζει τὸν ἑαυτόν του, δὲν ἀπεδείχθη ἀκόμη. Διότι ἐνδέχεται, θὰ συνεχίσουν, νὰ μὴ τὸν γνωρίζουν σαφῶς οὔτε ἡ κτίσις οὔτε ὁ Υἱός, ἀλλ' οὗτος νὰ τὸν γνωρίζῃ καλύτερον ἀπὸ ἐκείνην, χωρὶς πάντως νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸς ἀκριβῆ ἀντίληψιν.

(486) Πράγματι ὅτι μὲν ὁ Υἱὸς τὸν βλέπει, ποὺ σημαίνει ὅτι τὸν γνωρίζει, τὸ εἶπεν, ὅτι δὲ τὸν γνωρίζει ἀκριβῶς, ὅπως ὁ Θεὸς γνωρίζει τὸν ἑαυτόν του, δὲν τὸ ἐδήλωσεν ἀκόμη. Θέλετε λοιπὸν νὰ σᾶς ἀποδείξω καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴν θείαν Γραφὴν καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν φωνὴν τοῦ Χριστοῦ; Ἂς ἀκούσωμεν λοιπὸν τί λέγει πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα» (Ἰω. 10, 15). Ποίαν γνῶσιν ἀκριβεστέραν ἀπὸ αὐτὴν θέλεις; Ἐρώτησε τὸν ἀντιλέγοντα· γνωρίζει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἀκριβῶς καὶ ἔχει ἀκριβῆ γνῶσιν αὐτοῦ καὶ δὲν τοῦ διαφεύγει τίποτε ἀπὸ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Υἱόν, καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶσίς του εἶναι πλήρης; Ναί, ἀπαντᾷ. Λοιπόν, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς γνωρίζει αὐτόν, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει τὸν Υἱόν, μὴ ζητῇς τίποτε περισσότερον, ἐφ' ὅσον ἡ γνῶσις καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς εἶναι ἴση. Καὶ ἀλλοῦ

δὲ φανερώνει τὸ ἴδιον πρᾶγμα· «οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι» (Ματθ. 11, 27).

ΤΟ ΜΕΡΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΩΡΙΣΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Ἀποκαλύπτει δὲ ὄχι ὅσον γνωρίζει αὐτός, ἀλλ' ὅσον χωροῦμεν ἡμεῖς. Ἀφοῦ ὁ Παῦλος ἐνεργεῖ κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, πολὺ περισσότερον ὁ Χριστός. Λέγει δὲ ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς μαθητάς του· «οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς· ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ ἠδύνασθε» (Α΄ Κορ. 3, 1). Ἀλλά, ἀντιλέγει, αὐτὰ τὰ ἔλεγε μόνον πρὸς τοὺς Κορινθίους. Τί θὰ εἴπῃ ὅμως, ἂν δείξωμεν ὅτι ὁ Παῦλος ἐγνώριζε καὶ μερικὰς ἄλλας ἀληθείας, τὰς ὁποίας κανεὶς ἄλλος ἄνθρωπος δὲν ἔμαθε, καὶ ἀνεχώρησε ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτο γνωρίζων αὐτὰς μόνον αὐτὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Ποῦ θὰ εὕρωμεν τὴν μαρτυρίαν αὐτήν; Εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Κορινθίους. Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἶπεν· «ἤκουσα ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι» (Β΄ Κορ. 12, 4). Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτός, ποὺ ἤκουσε ῥήματα ἄρρητα μὴ δυνάμενα νὰ λεχθοῦν ἀπὸ ἄνθρωπον, ἔχει γνῶσιν μερικὴν μόνον καὶ πολὺ ἀπέχουσαν ἀπὸ τὴν μελλοντικὴν τελειοτέραν γνῶσιν. Αὐτὸς ποὺ εἶπε αὐτά, εἶπε καὶ ὅτι «ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν» καὶ «ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην» καὶ «ἄρτι βλέπω δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (Α΄ Κορ. 13, 9 ἑ.).

Ὥστε ἀπὸ τὰ λεχθέντα ἕως τώρα ἔχει ἐλεγχθῆ πλήρως ἡ μανιώδης πλάνη τῶν αἱρετικῶν. Πράγματι δὲ ὅταν ἀγνοῆται αὐτὴ ἡ οὐσία, ὄχι βέβαια κατὰ τὸ ἂν ὑπάρχῃ, ἀλλὰ κατὰ τὸ τί εἶναι, χρειάζεται ὑπερβολικὴ μανία διὰ νὰ τῆς δώσῃ κανεὶς ὡρισμένον ὄνομα. Μολονότι ἀκόμη καὶ γνωστὴ καὶ φανερὰ ἂν μᾶς ἦτο, πάλιν δὲν θὰ ἐπετρέπετο νὰ δώσωμεν ἡμεῖς μόνοι μας ὄνομα εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Δεσπότου. Ἐὰν ὁ Παῦλος δὲν ἐτόλμα νὰ δώσῃ ὀνόματα οὔτε εἰς αὐτὰς τὰς οὐρανίας δυνάμεις, καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν ἁπλῶς, «ἐκάθισε τὸν Χριστὸν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι» (Ἐφ. 1, 21), καὶ μᾶς ἐδίδαξεν

ὅτι ὑπάρχουν καὶ δυνάμεις μὲ ἄλλα ὀνόματα, ποὺ θὰ γνωρίσωμεν εἰς τὸ μέλλον, δὲν ἔλαβε δὲ τὸ θάρρος νὰ δώσῃ αὐτὸς ἄλλα ὀνόματα ἀντὶ τῶν πραγματικῶν, οὔτε νὰ περιεργασθῇ καὶ τὰ γνωστὰ ἀκόμη, ποίας συγγνώμης θὰ εἶναι ἄξιοι καὶ ποίαν δικαιολογίαν θὰ εὕρουν ὅσοι ἀποτολμοῦν νὰ πράξουν αὐτὸ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Δεσπότου; Ἐφ' ὅσον δὲ πράττουν αὐτό, ἐνῷ καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία τοὺς εἶναι ἄγνωστος, πρέπει νὰ τοὺς ἀποστρεφώμεθα ὡς παράφρονας.(487) Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγέννητος εἶναι γνωστόν· ὅτι ὅμως ἡ ἀγεννησία εἶναι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας του, τοῦτο κανεὶς προφήτης δὲν τὸ εἶπε καὶ κανεὶς ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς δὲν τὸ ὑπηνίχθη. Καὶ πολὺ εὐλόγως. Ἐφ' ὅσον ἠγνόουν καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν, πῶς ἠδύναντο νὰ τῆς δώσουν ὄνομα;

Διατί ὅμως νὰ ἐπικαλοῦμαι μόνον τὰς θείας Γραφάς; Εἶναι τόσον καταφανὴς ἡ ἀτοπία καὶ τόσον ὑπερβολικὴ ἡ παρανομία τῶν αἱρετικῶν, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Ἐθνικοὶ ποὺ ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἐπεχείρησαν ποτὲ νὰ εἴπουν ὅσα λέγουν αὐτοί.[22] Καὶ ἀπὸ αὐτοὺς κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ ὁρίσῃ καὶ νὰ περιλάβῃ εἰς ἓν ὄνομα τὴν θείαν οὐσίαν. Καὶ διατί ἀναφέρω περὶ τῆς θείας οὐσίας, ὅταν αὐτοί, φιλοσοφοῦντες περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀσωμάτων, δὲν ἔδωσαν οὔτε αὐτῆς ἀκριβῆ ὁρισμόν, ἀλλὰ μόνον ἀμυδρὰν ἐξήγησιν καὶ σκιαγράφησιν;

Ἀλλὰ τί σοφὸν ἀνταπαντοῦν οἱ αἱρετικοί; Δὲν γνωρίζεις, λέγουν, ὅτι λατρεύεις;[23] Θὰ ἐπέτρεπεν ἀσφαλῶς σιωπηλὴν ἀπόκρισιν μετὰ τὰς τόσας ἀποδείξεις ἀπὸ τὴν θείαν Γραφὴν περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὁμιλῶ μὲ ἐχθρικὴν διάθεσιν, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διορθώσω, θὰ ἀποδείξω ὅτι ἄγνοιαν τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ ὄχι ἡ ὁμολογία ὅτι ἀγνοοῦμεν τί εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὴν γνωρίζομεν. Εἰπέ μου, ἀλήθεια, ἐὰν δύο ἄνθρωποι συζητοῦν μεταξύ των διὰ τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὁ εἷς ἀπὸ αὐτοὺς λέγει ὅτι δὲν δύναται ὁ ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς νὰ τὸν συλλάβῃ, ὁ δὲ ἄλλος ἰσχυρίζεται ὅτι δύναται νὰ τὸν μετρήσῃ μὲ τὴν σπιθαμὴν τῆς χειρός,

22. Ὁ Χρυσόστομος δὲν ἀποφεύγει νὰ χρησιμοποιήσῃ, ὅταν εἶναι ἀνάγκη, μαρτυρίας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν διὰ τὴν κατοχύρωσιν τῶν ἀπόψεών του. Βλ. ὁμιλίαν 3, 1 εἰς Τίτον, PG 62, 677.

23. Τοῦτο εἶναι θέμα καὶ τῆς Ἐπιστολῆς 234 τοῦ Μ. Βασιλείου. «Ὃ οἶδας σέβεις ἢ ὃ ἀγνοεῖς;» Ὁ Βασίλειος ἀπαντᾷ ὅτι γνῶσις, πίστις καὶ σέβας εἶναι ἀλληλένδετα.

ποῖον θὰ θεωρήσωμεν ὡς γνωρίζοντα τὸ πραγματικὸν μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ; τὸν ἰσχυριζόμενον ὅτι γνωρίζει πόσας σπιθαμὰς ἔχει ὁ οὐρανὸς ἢ τὸν ὁμολογοῦντα ὅτι ἀγνοεῖ; Λοιπὸν ὅταν πρόκειται περὶ τοῦ οὐρανοῦ, ὁ ὑποχωρῶν πρὸ τοῦ μεγέθους του θὰ θεωρηθῇ ὡς γνωρίζων τοῦτο καλύτερα, ὅταν δὲ πρόκειται περὶ τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ δείξωμεν οὔτε τόσον ὀλίγην εὐλάβειαν; Δὲν εἶναι ταῦτα ἔνδειξις ἄκρας παραφροσύνης;

Ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος περὶ τοῦ ὅτι τοῦτο μόνον μᾶς ζητεῖται νὰ γνωρίζωμεν, δηλαδὴ ὅτι ὑπάρχει Θεός, καὶ ὄχι νὰ περιεργαζώμεθα τὴν οὐσίαν του· «πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἐστί» (Ἑβρ. 11, 6). Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ προφήτης, κατηγορῶν κάποιον ἄνθρωπον ὡς ἀσεβῆ, δὲν τὸν κατηγορεῖ διότι ἀγνοεῖ τί εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ διότι ἀγνοεῖ ὅτι ὑπάρχει Θεός· «εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός» (Ψαλμ. 13, 1). Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνον τὸν καθιστᾷ ἀσεβῆ ὄχι ἡ ἄγνοια τοῦ τί εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ ἄγνοια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν ἀρκεῖ μόνη ἡ γνῶσις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ἔχουν ὅμως ἑτοιμασθῆ νὰ προβάλουν καὶ ἄλλο ἐπιχείρημα. Ποῖον; Ἔχει λεχθῆ, ἰσχυρίζονται, «πνεῦμα ὁ Θεός» (Ἰω. 4, 24). Ἀλλὰ τοῦτο; εἰπέ μου, εἶναι παραστατικὸν τῆς οὐσίας του; Ποῖος θὰ τὸ παραδεχθῇ αὐτό, ἔστω καὶ ἂν ἔχῃ μελετήσει πολὺ ὀλίγον τὴν θείαν Γραφήν; Κατὰ τὸν συλλογισμὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς πρέπει νὰ εἶναι καὶ πῦρ, διότι ὅπως λέγεται «πνεῦμα ὁ Θεός», λέγεται ἐπίσης ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶναι «πῦρ καταναλίσκον» (Ἑβρ. 12, 29), καὶ «πηγὴ ὕδατος ζῶντος» (Ἱερ. 2, 13). Σύμφωνα δὲ μὲ αὐτὴν τὴν λογικὴν ὁ Θεὸς θὰ εὑρεθῇ ὄχι μόνον πνεῦμα καὶ πηγὴ καὶ πῦρ, ἀλλὰ καὶ ψυχὴ καὶ ἄνεμος καὶ νοῦς ἀνθρώπινος καὶ ἄλλα ἀκόμη ἀτοπώτερα· δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη, μιμούμενοι τὴν μανίαν ἐκείνων, νὰ τὰ ἀναφέρωμεν ὅλα. Πάντως ἡ λέξις πνεῦμα ἔχει πολλὰς σημασίας. Σημαίνει ψυχήν, ὅπως εἰς τὸν Παῦλον· (488) «παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ» (Α' Κορ. 5, 5)· ἄνεμον ὡς παρὰ τῷ προφήτῃ· «πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις αὐτούς» (Ψαλμ. 47, 8). Καλεῖται δὲ πνεῦμα καὶ τὸ πνευματικὸν χάρισμα· «αὐτὸ γὰρ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν» (Ρωμ. 8, 16) καὶ «προσεύξομαι δὲ τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ» (Α' Κορ. 14, 15). Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ θυμός, ὡς παρὰ τῷ Ἠσαΐᾳ· «οὐ σὺ ἦσθα ὁ μελετῶν τῷ πνεύματί σου τῷ σκληρῷ ἀνελεῖν αὐτούς»

(Ἡσ. 27, 8)· καὶ ἡ θεία βοήθεια· «πνεῦμα γὰρ πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος» (Θρῆν. 4, 20). Κατὰ τὴν γνώμην λοιπὸν τῶν αἱρετικῶν ὁ Θεὸς θὰ εἶναι ὅλα αὐτὰ μαζὶ καὶ θὰ ἀποτελῆται ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΥΠΕΡ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΑΠΙΣΤΩΝ

Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φλυαρῶμεν ἀναφέροντες ἀνωφελῆ πράγματα, ἂς σταματήσωμεν τὴν σχετικὴν πρὸς αὐτοὺς διαπραγμάτευσιν καὶ ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν προσευχήν· καὶ ὅσον περισσότερον αὐτοὶ εἶναι ἀσεβεῖς τόσον περισσότερον ἡμεῖς ἂς παρακαλέσωμεν καὶ ἂς ἱκετεύσωμεν τὸν Θεὸν πρὸς χάριν των, ὥστε ν' ἀπομακρυνθοῦν κάποτε ἀπὸ τὴν μανίαν των. Τοιαύτη δὲ παράκλησις θὰ γίνῃ δεκτὴ μὲ εὐαρέσκειαν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν Θεόν, «ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. 2, 4).

Ἂς μὴ παύωμεν λοιπὸν τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἱκεσίας, διότι ἡ προσευχὴ εἶναι ὅπλον ἰσχυρόν, θησαυρὸς ἀνεξάντλητος, πλοῦτος ἀνεξάντλητος, λιμὴν ἀκύμαντος, μέσον γαλήνης, καὶ ρίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ μυρίων ἀγαθῶν, καὶ εἶναι ἰσχυροτέρα καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Πράγματι ὁ φέρων τὸ βασιλικὸν διάδημα πολὺ συχνὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ πυρετὸν καὶ καίεται ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην, παρευρίσκονται δὲ εἰς τὸ πλευρόν του ἰατροί, σωματοφύλακες, ὑπηρέται, στρατηγοί. Καὶ ὅμως οὔτε τῶν ἰατρῶν ἡ τέχνη οὔτε τῶν φίλων ἡ παρουσία οὔτε τῶν δούλων αἱ ὑπηρεσίαι οὔτε τῶν φαρμάκων ἡ ἀφθονία οὔτε τῶν συσκευῶν ἡ πολυτέλεια οὔτε ἡ μεγάλη χρηματικὴ περιουσία οὔτε κανὲν ἄλλο ἀνθρώπινον μέσον κατορθώνει νὰ καταπραΰνῃ τὴν ἀσθένειαν ποὺ τὸν κατατρύχει. Ἂν ὅμως εἰσέλθῃ κάποιον πρόσωπον μὲ μεγάλην παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μόνον ἐγγίσῃ τὸ σῶμα καὶ ἀναπέμψῃ ἁγνὴν προσευχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ, φυγαδεύει ἀμέσως τὴν ἀσθένειαν καὶ ὅ,τι δὲν ἐπέτυχεν ὁ πλοῦτος καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπηρετούντων καὶ ἡ ἰατρικὴ πεῖρα καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, τὸ κατορθώνει πολλάκις ἡ προσευχὴ ἑνὸς πένητος καὶ πτωχοῦ ἀνθρώπου.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΝΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΑΥΤΗΣ

Προσευχὴν δὲ δὲν ἐννοῶ τὴν τυπικὴν καὶ ράθυμον, ἀλ-

λὰ τὴν ἐκτενῆ, τὴν ἀπευθυνομένην ἀπὸ ψυχὴν πονοῦσαν καὶ διάνοιαν συγκεντρωμένην. Αὐτὴ μόνον ἡ προσευχὴ δύναται νὰ ἀναβῆ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Ὅπως τὰ ὕδατα, ὅταν εὑρίσκωνται εἰς ἐπιφάνειαν ἰσοπεδωμένην καὶ εὐρύχωρον, δὲν ἀνέρχονται ὑψηλά, ὅταν δὲ τὰ περιορίσουν καὶ τὰ πιέσουν ἀπὸ τὰ κάτω μὲ τὰ μηχανήματά των χεῖρες ὑδραυλικῶν, ἐξακοντίζονται ταχύτερον ἀπὸ βέλος λόγῳ τῆς πιέσεως· ἔτσι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια, ἕως ὅτου εὑρίσκεται εἰς ἄνεσιν, διαχέεται καὶ διαρρέει, ὅταν δὲ τὴν στενοχωρήσῃ καὶ τὴν πιέσῃ ἰσχυρῶς κάποια ἀγωνία, ἀναπέμπει πρὸς τὰ ὕψη προσευχὴν ἁγίαν καὶ θερμήν. Καὶ διὰ νὰ πεισθῆς ὅτι εἰσακούονται πρὸ πάντων αἱ προσευχαὶ ποὺ γίνονται μὲ θλῖψιν, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης· «πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα, καὶ εἰσήκουσέ μου» (Ψαλμ. 119, 1).

(189) Ἃς διαθερμάνωμεν λοιπὸν τὴν συνείδησιν, ἂς θλίψωμεν τὴν ψυχὴν διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τῶν ἁμαρτημάτων, ἂς τὴν θλίψωμεν ὄχι διὰ νὰ τὴν στενοχωρήσωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν προετοιμάσωμεν νὰ εἰσακουσθῆ, διὰ νὰ τὴν καταστήσωμεν ἐγκρατῆ καὶ ἄγρυπνον καὶ ἱκανὴν νὰ ἐγγίσῃ τοὺς οὐρανούς. Τίποτε δὲν φυγαδεύει τὴν ῥαθυμίαν καὶ ἀδιαφορίαν τόσον ἀποτελεσματικῶς ὅσον ἡ ὀδύνη καὶ ἡ θλῖψις ποὺ συγκεντρώνει εἰς τὸν ἑαυτόν της τὴν διεσπασμένην διάνοιαν. Ὁ θλιβόμενος καὶ προσευχόμενος μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κατορθώνει νὰ φέρῃ εἰς τὴν ψυχήν του πολλὴν ἡδονὴν μετὰ τὴν προσευχήν. Καὶ ὅπως ἡ νέφωσις εἰς τὴν ἀρχὴν καθιστᾶ τὴν ἀτμοσφαῖραν σκοτεινήν, ἀλλ᾽ ὅταν μετὰ συνεχῆ βροχὴν ἀποβάλῃ ὅλους τοὺς ὑδρατμούς, τὴν καθιστᾶ γαληνίαν καὶ γελαστήν· ἔτσι καὶ ἡ ἀθυμία, μέχρις ὅτου συστρέφεται ἐντός μας, σκοτίζει τὸ λογικόν, ὅταν ὅμως ἐξωτερικευθῆ διὰ λόγων εἰς τὴν προσευχὴν καὶ διὰ τῶν συνοδευόντων τοὺς λόγους δακρύων, φέρει εἰς τὴν ψυχὴν πολλὴν χαράν, διότι ἡ θεία ἀντίληψις φωτίζει σὰν ἀκτὶς τὸν νοῦν τῶν προσευχομένων.

Γνωρίζετε ὅμως ποῖαι εἶναι αἱ ἄτοποι ἀντιρρήσεις τῶν πολλῶν; Στεροῦμαι παρρησίας, λέγουν, εἶμαι ἐντροπαλός, δὲν ἠμπορῶ οὔτε τὸ στόμα ν᾽ ἀνοίξω. Ἡ εὐλάβεια αὐτὴ ὅμως εἶναι σατανική, αἱ προφάσεις αὐταὶ εἶναι προκάλυμμα τῆς ῥαθυμίας· μὲ αὐτὰ τὰ μέσα θέλει ὁ διάβολος νὰ σοῦ κλείσῃ τὰς θύρας τῆς εἰσόδου πρὸς τὸν Θεόν. Δὲν ἔχεις παρρησίαν. Τὸ νὰ νομίζῃς ὅτι δὲν ἔχεις παρρησίαν, σημαίνει μεγάλην παρρησίαν, ἀποτελεῖ μεγάλην ὠφέλειαν, ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ

νομίζῃς ὅτι ἔχεις παρρησίαν σημαίνει μεγάλην ἐντροπὴν καὶ κατάκρισιν. Ἀκόμη καὶ ἂν ἔχῃς ἐπιτύχει πολλὰ ἠθικὰ κατορθώματα καὶ συναισθάνεσαι ὅτι δὲν ἔχεις πράξει τίποτε πονηρὸν καὶ νομίζεις ἔτσι ὅτι δικαιοῦσαι νὰ ἔχῃς παρρησίαν πρὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ προσευχὴ θὰ σοῦ εἶναι ἀνωφελής· ἐὰν δὲ ἀντιθέτως ἡ συνείδησίς σου εἶναι φορτωμένη μὲ μύρια ἁμαρτήματα καὶ πείσῃς τὸν ἑαυτόν σου ἁπλῶς ὅτι εἶσαι ὁ χειρότερος τῶν ἀνθρώπων, τότε θὰ δικαιοῦσαι μεγάλης παρρησίας πρὸς τὸν Θεόν.

Καὶ τοῦτο συμβαίνει, μολονότι ταπεινοφροσύνη δὲν εἶναι νὰ νομίζῃ ὁ ἁμαρτωλὸς ὅτι εἶναι ἁμαρτωλός. Ταπεινοφροσύνη εἶναι τὸ νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν, ἀκόμη καὶ ὅταν συναισθάνεται ὅτι ἔχει πολλὰ προτερήματα καὶ ἐκτελεῖ ἀγαθὰς πράξεις· ταπεινοφροσύνη εἶναι νὰ ὁμοιάσῃ κανεὶς μὲ τὸν Παῦλον καὶ νὰ δύναται νὰ λέγῃ, «οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα», ἀλλὰ παρὰ ταῦτα νὰ προσθέτῃ, «ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι» καὶ «Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Αὐτὸ εἶναι ταπεινοφροσύνη, νὰ εἶναι κανεὶς μέγας κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτόν του μικρόν.

Ἀλλ᾽ ὅμως ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἀνέκφραστον φιλανθρωπίαν του δέχεται καὶ προσλαβάνει καὶ γίνεται εὔσπλαγχνος καὶ εὐμενὴς ὄχι μόνον πρὸς τοὺς ταπεινοφρονοῦντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας πρὸς αὐτὸν τὰ ἁμαρτήματά των μὲ συγνωμοσύνην. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς πόσον σπουδαῖον ἀγαθὸν εἶναι τὸ νὰ μὴ θεωρῇ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του μέγαν, κατασκεύασε μὲ τὴν φαντασίαν σου δύο ἁμάξας καὶ ζεῦξε εἰς τὴν μίαν μὲν τὴν δικαιοσύνην μὲ τὴν ὑπερηφάνειαν, εἰς δὲ τὴν ἄλλην τὴν ἁμαρτωλότητα μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι τὸ ζεῦγος τῆς ἁμαρτωλότητος θὰ ξεπεράσῃ τὴν δικαιοσύνην, ὄχι λόγῳ τῆς ἰδικῆς της ἱκανότητος, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἱκανότητος τῆς ὁμοζύγου της ταπεινοφροσύνης, τὸ δὲ ἄλλο ζεῦγος θὰ καθυστερήσῃ ὄχι λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ὀγκώδους βάρους τῆς ὑπερηφανείας. Ὅπως δηλαδὴ ἡ ταπεινοφροσύνη μὲ τὸ μέγα πνευματικὸν ὕψος της νικᾶ τὴν βαρύτητα τῆς ἁμαρτίας καὶ κατορθώνει νὰ ἀναβῆ εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι καὶ ἡ ὑπερηφάνεια μὲ τὸ ὀγκῶδες βάρος της κατορθώνει νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἐλαφρὰν δικαιοσύνην καὶ νὰ τὴν τραβήξῃ πρὸς τὰ κάτω εὐκόλως.

(490) Καὶ διὰ νὰ βεβαιωθῆτε ὅτι τοῦτο τὸ ζεῦγος εἶναι ἰσχύτερον, ἐνθυμηθῆτε τὸν φαρισαῖον καὶ τὸν τελώνην. Ὁ φαρισαῖος ἔζευξε τὴν δικαιοσύνην μὲ τὴν ὑπερηφάνειαν διὰ τῶν λόγων τούτων· «εὐχαριστῶ σοι ὁ Θεὸς ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, πλεονέκται, οὐδὲ ὡς οὗτος ὁ τελώνης» (Λουκᾶ 18, 11). Τί μανία! Δὲν τοῦ ἐχόρταινε τὴν ὑπερηφάνειαν ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἀλλ' ὥρμησεν ἀνοήτως καὶ ἐναντίον τοῦ πλησίον ἱσταμένου τελώνου. Τί ἔκαμεν ὅμως ἐκεῖνος. Δὲν ἀπέκρουσε τὸν ὀνειδισμόν, δὲν ὠργίσθη διὰ τὴν κατηγορίαν, ἀλλ' ἐδέχθη τοὺς λόγους του μὲ εὐγνωμοσύνην, καὶ ἔτσι τὸ βέλος τοῦ ἐχθροῦ τοῦ ἔγινε φάρμακον καὶ θεραπεία, ὁ ὀνειδισμὸς ἔπαινος, ἡ κατηγορία στέφανος.

Τόσον μεγάλον ἀγαθὸν εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη, τόσον μεγάλον κέρδος εἶναι τὸ νὰ μὴ πειράζεται κανεὶς ἀπὸ τὰς κατηγορίας τῶν ἄλλων καὶ νὰ μὴ ἐξαγριώνεται ἀπὸ τὰς ὕβρεις τῶν συνανθρώπων του. Διότι καὶ ἀπὸ τὰς ὕβρεις καὶ τὰς προσβολὰς ἀκόμη εἶναι δυνατὸν νὰ πορισθῇ κανεὶς μεγάλην καὶ σπουδαίαν ὠφέλειαν, ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ τελώνου. Δεχθεὶς οὗτος τὴν προσβολήν, ἀπέβαλε τὰ ἁμαρτήματα καὶ ἀφοῦ εἶπεν, «ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ», κατέβη ἀπὸ τὸν ναὸν περισσότερον δικαιωμένος ἀπὸ τὸν φαρισαῖον. Ἔτσι οἱ λόγοι ὑπερέβαλον τὰ ἔργα, αἱ λέξεις ἐνίκησαν τὰς πράξεις. Ὁ μὲν φαρισαῖος προέβαλε τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν νηστείαν καὶ τὴν εἰσφορὰν τῆς δεκάτης, ὁ δὲ τελώνης εἶπε μόνον λόγια ἁπλᾶ, καὶ ὅμως ἀπέβαλεν ὅλα τὰ ἁμαρτήματα. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἤκουσε μόνον τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ τὸ φρόνημα, μὲ τὸ ὁποῖον συνωδεύοντο τὰ λόγια, καὶ ἐπειδὴ εὗρε τὸ φρόνημα ταπεινωμένον καὶ συντετριμμένον, τὸν ἠλέησε μὲ τὴν μεγάλην φιλανθρωπίαν του.

Λέγω δὲ αὐτὰ ὄχι διὰ νὰ συστήσω νὰ ἁμαρτάνωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ γίνωμεν ταπεινόφρονες. Ἐὰν ὁ τελώνης, ἄνθρωπος παραδεδομένος εἰς τὴν χειροτέραν κακίαν, ἐκέρδισε τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ, ὄχι διότι ἐταπεινοφρόνησεν, ἀλλ' ἁπλῶς διότι ἐφάνη εὐγνώμων καὶ ὡμολόγησε τί ἦτο, πόσην βοήθειαν δὲν δύνανται νὰ κερδίσουν ὅσοι ἔχουν ἐπιτελέσει μεγάλας ἠθικὰς πράξεις, ἐὰν δὲν ὑψηλοφρονοῦν δι' αὐτάς; Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ζητῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω νὰ ἐξομολογῆσθε συνεχῶς εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλωστε δὲν σὲ φέρω ἐμπρὸς εἰς τοὺς συνδούλους σου, σὰν εἰς θέατρον, οὔτε σὲ ἀναγκάζω

νὰ φανερώσῃς εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὰ ἁμαρτήματά σου· ἄνοιξε τὴν συνείδησίν σου ἐμπρὸς εἰς τὸν Θεόν, δεῖξέ του τὰ τραύματα καὶ ζήτησέ του τὸ φάρμακον· δεῖξέ τα εἰς ἐκεῖνον, ποὺ δὲν ὀνειδίζει, ἀλλὰ θεραπεύει. Ἄλλωστε καὶ ἂν σιωπήσῃς σύ, ἐκεῖνος τὰ γνωρίζει ὅλα. Εἰπέ τα λοιπόν, διὰ νὰ ὠφεληθῇς· εἰπέ τα, διὰ νὰ ἀφίσῃς ἐδῶ ὅλα τὰ ἁμαρτήματα καὶ νὰ φύγῃς εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καθαρὸς καὶ χωρὶς πλημμελήματα, καὶ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν δυσβάστακτον ἐκείνην διαπόμπευσιν. Οἱ τρεῖς παῖδες προετίμησαν νὰ τεθοῦν εἰς τὴν κάμινον καὶ νὰ προσφέρουν τὴν ζωήν των χάριν τῆς ὁμολογίας πρὸς τὸν Δεσπότην καὶ παρ' ὅλα τὰ σπουδαῖά των κατορθώματα λέγουν· «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα· αἰσχύνη καὶ ὄνειδος ἐγεννήθημεν τοῖς δούλοις σου καὶ τοῖς σεβομένοις σε» (Δαν. 3, 33). Διατί λοιπὸν ἀνοίγετε τὸ στόμα; θὰ τοὺς ἐρωτήσουν. Ἀκριβῶς, ἀπαντοῦν, διὰ νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν δυνάμεθα ν' ἀνοίξωμεν τὸ στόμα καὶ διὰ νὰ ἑλκύσωμεν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Δεσπότου.

(491) Ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς ἔσβυσε δύναμιν πυρός, ἐχαλιναγώγησε θυμὸν λεόντων, ἔλυσε πολέμους, κατέπαυσε μάχας, κατεσίγασε τρικυμίας, ἀπεμάκρυνε δαίμονας, ἤνοιξε πύλας οὐρανοῦ, ἔσπασε δεσμὰ θανάτου, ἐθεράπευσεν ἀσθενείς, ἀπέκρουσε βλάβας, συνεκράτησε πόλεις σαλευομένας ἀπὸ σεισμόν. Ἡ προσευχὴ ἐξουδετερώνει καὶ τὰς ἄνωθεν ἐρχομένας πληγὰς καὶ τὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους προερχομένας ἐπιβουλὰς καὶ ὅλα γενικῶς τὰ κακά. Προσευχὴν δὲ πάλιν δὲν ἐννοῶ τὴν ἁπλῶς προφερομένην μὲ τὰ χείλη, ἀλλὰ τὴν ἀνερχομένην ἀπὸ τὸ βάθος τῆς διανοίας. Ὅπως δὲ τὰ δένδρα, ποὺ ἔχουν βαθείας ρίζας, δὲν σποῦν οὔτε ξερριζώνονται, ἀκόμη καὶ ἂν δεχθοῦν μυρίας προσβολὰς ἀνέμων διότι αἱ ρίζαι των εἶναι περισφιγμέναι δυνατὰ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς, ἔτσι καὶ αἱ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ἀναπεμπόμεναι προσευχαὶ κατευθύνονται ὑψηλὰ καὶ δὲν παρεκλίνουν ἀπὸ καμμίαν προσβολὴν τῶν διαλογισμῶν, διότι εἶναι σφικτὰ ριζωμέναι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης λέγει· «ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι, Κύριε» (Ψαλμ. 129, 1).

Σᾶς λέγω αὐτὸ ὄχι διὰ νὰ τὸ ἐπαινῆτε ἁπλῶς μὲ λόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τὸ ἐφαρμόζητε διὰ τῶν ἔργων. Ἐὰν ἡ πρὸς ἀνθρώπους διήγησις τῶν συμφορῶν καὶ δυσπραγημάτων τῶν κατατρεχόντων δεινῶν φέρῃ εἰς τοὺς πονοῦντας κάποιαν ἀνακούφισιν, σὰν νὰ διευκολύνθῃ ἡ ἀναπνοὴ διὰ τῶν λόγων, πολὺ περισσοτέραν ψυχαγωγίαν καὶ παρηγορίαν θὰ

λάθης διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τῶν ψυχικῶν σου παθημάτων πρὸς τὸν Δεσπότην. Διότι ὁ ἄνθρωπος συχνὰ βαρύνεται καὶ ἀπομακρύνει καὶ διώχνει ἐκεῖνον ποὺ τοῦ διηγεῖται διαρκῶς τὰς συμφοράς του μὲ δάκρυα καὶ θρήνους, ὁ Θεὸς ὅμως δὲν συμπεριφέρεται ἔτσι, ἀλλ' ἀντιθέτως σὲ δέχεται καὶ σὲ προσελκύει πλησίον του, καὶ ἂν τοῦ ἐκμυστηρεύεσαι τὰς συμφοράς σου ὅλη τὴν ἡμέραν, τότε σὲ ἀγαπᾷ καὶ δέχεται τὰς ἱκεσίας σου περισσότερον.

Διὰ νὰ δείξῃ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς» (Ματθ. 11, 28). Μᾶς καλεῖ λοιπόν, ἂς μὴ παρακούσωμεν· μᾶς προσελκύει πλησίον του, ἂς μὴ ξεφύγωμεν. Καὶ ἂν ἔχωμεν μύρια ἁμαρτήματα, τότε ἂς τρέξωμεν περισσότερον· ἄλλωστε πρὸ πάντων τοιούτους ἀνθρώπους καλεῖ ὁ Θεός. «Οὐ γὰρ ἦλθον, λέγει, καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν» (Ματ. 9. 13). Καὶ ἐδῶ δὲ ἐννοεῖ τοὺς φορτωμένους, τοὺς κουρασμένους, τοὺς συντετριμμένους ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων. Λέγεται Θεὸς παρηγορίας καὶ Θεὸς οἰκτιρμῶν, διότι διαρκὲς ἔργον του εἶναι τοῦτο· νὰ παραμυθῇ καὶ παρηγορῇ τοὺς πονοῦντας καὶ θλιβομένους, ὁσαδήποτε ἁμαρτήματα κι ἂν ἔχουν.

Ἀρκεῖ μόνον νὰ παραδοθῶμεν εἰς αὐτόν, νὰ τρέξωμεν πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ μὴ μένωμεν μακριάν, καὶ τότε μὲ τὴν πεῖραν θὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τούτων· καὶ ἂν τελῶμεν τὴν προσευχὴν μὲ ψυχικὴν ἔντασιν καὶ θέρμην, κανὲν ἀπὸ τὰ γύρω μας κακὰ δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ μᾶς λυπήσῃ· διότι ὁποιονδήποτε κακὸν καὶ ἂν ἐπέλθῃ, θὰ τὸ ἀποκρούσωμεν εὔκολα με αὐτήν. Καὶ τί παράδοξον εἶναι νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν λύσιν τῶν ἀντιξοοτήτων τοῦ βίου ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς, ὅταν καὶ αὐτῶν τῶν ἁμαρτημάτων σβύνῃ καὶ ἀφανίζῃ τὴν φύσιν; Διὰ νὰ κατορθώσωμεν λοιπὸν καὶ τὸν παρόντα βίον νὰ διαπεράσωμεν μὲ ἄνεσιν καὶ τὰ διαπραχθέντα ἁμαρτήματα νὰ ἀποβάλωμεν καὶ μὲ παρρησίαν πρὸ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ νὰ σταθῶμεν, ἂς παρασκευάζωμεν διαρκῶς τὸ φάρμακον τοῦτο διὰ τὸν ἑαυτόν μας, χρησιμοποιοῦντες ὡς συνθετικὰ στοιχεῖα δάκρυα, προσήλωσιν, ἐπιμονὴν καὶ καρτερίαν. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ διαρκῆ ὑγείαν θὰ εὕρωμεν καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς τὰ ἀγαθὰ θὰ κερδίσωμεν. Καὶ εἴθε νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀνήκει ἡ δόξα νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΟΥ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΝ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ